

ROSAMUND YOUNG

# ineklerin Gizli Hayatı

Çeviri: Duygu Akin

ROSAMUND YOUNG İneklerin Gizli Hayatı

domingo

“İnsanın dünyaya bakışını değiştiren bir kitap bu. Varlıklara yaklaşımını değiştiren bir kitap; öyle ki bugünlerde ineklerin otladığı bir çayırın yanından geçsem, kendimi artık onların dostluklarına, görünüşlerine kafa yorarken buluyorum. Young’ın kitabını okumadan önce hayal ürünü olarak göreceğim, hatta saçma bulacağım düşünceler... Ama artık değil.” –*Alan Bennett*

Bu çiftlikte inekler serbest. Yavrularını büyütme, otlama ve barınma konusunda kararları kendileri veriyorlar. Ve bir ineğe kendisi olma şansı verildiğinde, “Nasıl bir inek?” sorusu, kaç kilo ettiği ya da ne kadar süt verdiği dışında da cevaplar barındırmaya başlıyor: şİşMAN şAPKALI, erkekleri kadınlara tercih ediyor; CHIPPY MINTON çamurlu bacaklarla uyumayı reddediyor ve her akşam uyku öncesinde kişisel bakım için ahıra uğruyor; JAKE’in Land Rover’in egzoz borusundan çıkan karbondioksit dumanına tuhaf bir düşkünlüğü var; GEMIMA insanları atarlı bir kafa hareketi ile selamlıyor ve özgürlüğünde fazlasıyla ısrarcı.

*İneklerin Gizli Hayatı*, henüz organik kelimesinin ortalarda olmadığı zamanlardan bugüne hayvanların özel ilgi gördüğü Kite’s Nest Çiftliği’ni idare eden Rosamund Young’ın yıllar boyunca biriktirdiği gözlem ve anılarından doğan eşsiz, eğlenceli ve fazlasıyla kişisel bir kitap. Büyük övgü toplayan ve pek çok dile çevrilen kitabın sırrı, yazarın büyüleyici kaleminde gizli.

“Hayvanlar üzerine yazılmış en iyi kitaplardan. Sürükleyici ve duygu dolu.” –*Lydia Davis*

“Küçük ama büyüleyici.” –*People*

# ineklerin Gizli Hayatı

ROSAMUND YOUNG



Çeviri: Duygu Akın

 domingo

 domingo

## İNEKLERİN GİZLİ HAYATI

Rosamund Young

Özgün ismi: The Secret Life of Cows

© 2003, 2017 Rosamund Young

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Anatolialit Telif Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

© 2018 Bkz Yayıncılık Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.

Sertifika No: 12746

Domingo, Bkz Yayıncılık markasıdır.

Çeviri: Duygu Akın

Editör: Burçak Başpınar

İllüstrasyonlar: Anna Koska

Kapak ve sayfa uyarlama: Betül Güzhan

Özgün kapak tasarımı ve illüstrasyonu: Run Design

ISBN: 978 605 198 048 5

Baskı: Eylül 2018

İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri

Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8

Yenibosna - Bahçelievler İstanbul

Tel: (212) 496 11 11 Sertifika No: 10614

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tümünün veya içeriğinin herhangi bir bölümünün yayıncının yazılı izni olmadan, fotokopi yöntemi dahil, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır.

Bkz Yayıncılık Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.

Şahkulu Mah. Büyük Hendek Cad.

Brot Apt. No: 4 D: 10 Beyoğlu İstanbul

Tel: (212) 245 08 39

e-posta: [domingo@domingo.com.tr](mailto:domingo@domingo.com.tr)

[www.domingo.com.tr](http://www.domingo.com.tr)

*Hatırladığım en eski anılar arasında anne ya da babamın anlattığı, inekler, domuzlar, tavuklar ya da yaban kuşlarıyla ilgili "hikâyeler" yer alır. Umuyorum ben de sözlü başlatılan bu geleneği burada devam ettirebilirim.*

ROSAMUND YOUNG, KITE'S NEST ÇİFTLİĞİ

YAZARIN NOTU: Bu kitabı ortaya çıkarırken, kitapların bölümlerden oluştuğu hatırlatıldı bana. Ancak anekdotlarım genelde birbirinin içine girip çıkan öykülerden oluştuğu için, ayrı bölümler oluşturmak gereksiz ve kullanışsız oldu. Onun yerine öykünün çeşitli kısımları arasındaki başlıklar okuyucuya rehberlik ediyor. Bu kitap bir yenisinden basım olduğu için bazı güncellemeler yapma olanağım da oldu.

R. Y.

## İçindekiler

<i>Önsöz - Alan Bennett</i>	xi
<i>Giriş</i>	1
Pratik zekâ üstüne iki çift laf	22
Alice ve Jim	23
Analar ve kızları	26
Jake	31
Olağan dışı davranış inceleme gerektirir	36
Biraz isimler ve biraz da yas üstüne	38
Uykuyla ilgili kısa bir not	41
Farklı türde mölemeler	45
İnekler iyi kararlar alır	49
Sığır dostlukları nadiren gelgeçtir	55
Boğalara gelince işin rengi değişir	59
Şişman Şapkalı II	63
İneklerin tercihleri vardır	72
Göz teması	74
İnekler hatırlar	76
Atlarla ilgili kısa bir hikâye	76
Koyunlar, domuzlar ve dişi kuşlar üstüne bir arasöz	77
Zor buzağılamalar – inekler asla yanılmaz	84
Dizzy ve ailesi	86
Her gün bir şeyler olur burada...	88

Fiziksel iletişim	91
Tımarlama üstüne notlar	92
Süt üstüne iki çift laf	94
Buzağı oyunları	95
Amelia	97
Tavuklar oyun sever	100
Tavukların başka bir yönü	101
Bir kez daha Amelia	106
Kuşlar üstüne kısa bir not	108
Kendi kendimizi iyileştirme	110
Dorothy ve kızı Küçük Dorothy	116
İnekler hakkında bilmeniz gereken yirmi şey	122
Tavuklar hakkında bilmeniz gereken yirmi şey	123
Koyunlar hakkında bilmeniz gereken yirmi şey	125
Domuzlar hakkında bilmeniz gereken yirmi şey	127
<i>Kite's Nest Çiftliği</i>	129
<i>Kaynakça</i>	132



*“Doğa hayvanlara dostunu tanımayı öğretir.”*

SHAKESPEARE: *Coriolanus*, II. Perde, 1. Sahne

*“İnsanlar fillerin sosyal yaşamıyla ilgili –aile toplaşmaları, muhabbetleri, yardımlaşmaları, eğlence anlayışları– bir televizyon programını hayretle izliyorlar ama fırsat verilse kendi evcil sığırlarımızın da benzer yaşam stilleri geliştireceğini anlayamıyorlar.”*

JOANNE BOWER, *Çiftlik ve Gıda Derneği*

# ŞİŞMAN ŞAPKALI

İlk adı Harriet'tir. Kadınlardansa  
erkekleri tercih eder.

RONNIE  
(x9)

BONELİ  
Elmaya  
bayılır.

MAVİ ŞEYTAN  
Oldukça  
buyurgan

BONELİ  
DEMİRKIRI  
Aptal değil.

KÜÇÜK  
BONELİ

PETER  
BONNETTI

ALTIN  
BONELİ

TEMMUZ  
BONELİSİ  
Tımarlanmaya  
bayılır.

NOEL  
BONELİSİ

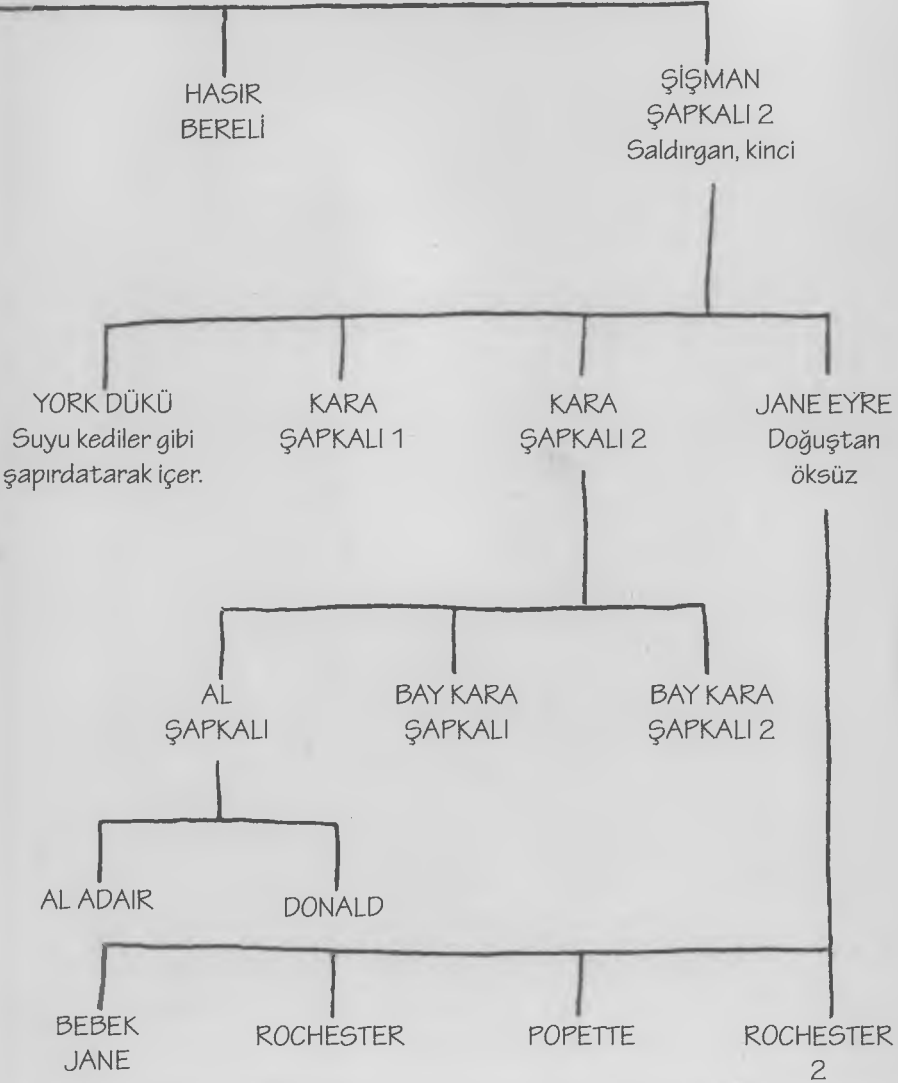
SMASHER

WARWICK  
KONTU

DURHAM  
PİSKOPOSU  
İsmi kibar  
ve kültürlü bir  
papaz olan David  
Jenkins'ten alır.

LANCASTER  
DÜKÜ

KIRMIZI  
ROM





## Önsöz

*Ineklerin Gizli Hayatı*'yla ilk karşılaştığımda, ismini espri sandım. Ama değildi, tamı tamına söylediği şeydi. Gerçekten keyifli bir kitap bu. Gerçi ineklerin (ve aslında koyunlar hatta tavukların da) bugüne dek sandığımızdan çok daha fazla farkındalık ve bilgi sahibi olduğunu ortaya koyduğu düşünülürse, fena halde moral bozucu olduğu da söylenebilir. Ne de olsa kitabı okuduktan sonra dünya görüşümüzü gözden geçirmemiz gerekiyor.

Kitap sadece bu konunun hayranı biri tarafından yazılmış olsaydı, insan çatlağın teki bir iş yapmış der geçerdi ama Rosamund Young, Worcestershire'daki Kite's Nest\* adlı organik çiftliğini, organığın henüz bilinmediği zamanlardan beri işletiyor. Çiftlik işçilerinin sadece tadına bakarak hangi sütün hangi inekten geldiğini ayırt edemediği bir yer burası. Üstelik Young da endüstriyel çiftçiliğe karşı görüşlerini, okuduğum herkesten daha sade ve ikna edici bir dille ve tamamen sağduyu üstüne kurulu bir zeminde gerekçelendiriyor.

Kitabın merak uyandıran yönlerinden biri de şu; yazar ineklerin davranışları ve hem mizaç hem de görünüş açısından farklılıkları hakkında bolca ayrıntı verirken, boğalarla oynaşmalarına ilişkin özelliklerden ve pek çok yerde ballandırarak anlatılan bireyselliklerinin o durumda da

---

\* İng. Çaylak Yuvası. (ç.n.)

belirgin olup olmadığından söz etmiyor. Böyle zamanlarda bazı inekler diğerlerinden daha mı utangaç? Daha mı flörtöz? Yazarın bu konudaki sessizliği belki de ineklerin de sahipleri kadar mahremiyet hakkına sahip olduğunu düşünmesinden geliyordur.

Her şeye rağmen, akılsız hayvanların sandığımız kadar da akılsız olmadığını gösterirken, insanın dünyaya bakışını da değiştiren bir kitap bu. Varlıklara yaklaşımını değiştiren bir kitap; öyle ki bugünlerde ineklerin otladığı bir çayırın yanından geçsem, kendimi artık onların dostluklarına, görünüşlerine kafa yorarken buluyorum. Young'ın kitabını okumadan önce hayal ürünü olarak göreceğim, hatta saçma bulacağım düşünceler... Ama artık değil.

ALAN BENNETT

## Giriş

İnekleri ve buzağları oyun oynarken, birbirlerini yalarken ya da inatlaşırken izlemek, onların kardeş, kuzen, dost ya da can düşmanı olduklarını bilmeniz halinde yepyeni bir boyut kazanır. Hayvanları birey olarak tanırsanız, ağa-beylerin erkek kardeşlerine ne kadar iyi davrandığını, kız kardeşlerin birbirlerinin yârenliğini nasıl aradığını ya da birbirlerinden nasıl uzak durduklarını ve geceleri uyumak için hangi ailelerin daima bir araya gelip hangi ailelerin asla gelmediğini fark edersiniz.

İnekler de insanlar kadar çeşitlidir. Onlar da son derece zeki ya da anlamakta yavaş, dost canlısı, düşünceli, saldırgan, uysal, yaratıcı, sıkıcı, gururlu ya da utangaç olabilir. Yeterince kalabalık her sürüde bu özelliklerin tümüne rastlanır. Bizler yıllar boyu hayvanlarımıza birey olarak yaklaşma kararlılığımızdan şaşmadık.

Annemle babam çiftçiliğe kendi çabalarıyla 1953'te başladı. Kardeşim Richard o sıralar üç yaşlarında, ben de on iki yaşındaydım. İlk başlarda beş inekleri ve eski bir traktörleri vardı, elektrik ve telefonları yoktu.

Zaman içinde safkan Ayrshire sığırlarından bir sürü oluşturdular ve bir yandan da Wessex Saddleback domuzu yetiştirdiler. Arazide çok sayıda tavşan olmasaydı ekin yetiştirmeyi imkânsızlaştırıyordu.

O günlerde mali teşvikler intansifleşmeye\* yönelikti ve devlet daireleri çiftçilere her çeşit modern yardımı kullanmaları yönünde belirgin bir baskı uyguluyordu. Annemle babamın sezgisiyse organik olma yönündeydi, henüz bu kelimeyi duymuş olmasalar bile. Resmi çizgiye ters düşme süreci de böylece aşamalı olarak başlamış oldu. Henüz ilk günden, ikisi de kendi bakımları altındaki hayvanların hayatını onurlu ve konforlu kılma yönünde tavizsiz bir kararlılık sergilemişti.

Hatırladığım ilk anlar arasında anne ya da babamın anlattığı, inekler, domuzlar, tavuklar ya da yaban kuşlarıyla ilgili “hikâyeler” yer alır. Umuyorum ben de sözlü başlatılan bu geleneği burada devam ettirebilirim.

İneklerin hepsi birer bireydir; tıpkı domuzlar, tavuklar ve daha da ileri gidecek olursam, yeryüzü üstünde fark edilmemiş, incelenmemiş, duyulmamış her varlığın olduğu gibi. Kedi, köpek ve atlar için buna itiraz edecek fazla insan yoktur zaten. Ancak bizler hastalığa, kazaya ya da ölüme bağlı bir kayıp yüzünden çiftlik hayvanlarına evcil hayvan muamelesi yaptığımız zamanlarda, kedi, köpek ve atların yanı sıra bu hayvanların da büyük bir zekâ, dev bir şefkat ve olağandışı durumlara uyum sağlamada müt-hiş bir yetenek sergilediğini gördük. Kim bilir belki de her şey bir hayvanla –hangisi olduğu önemli değil– ne kadar vakit geçirdiğimize bağlıdır. Hem belki bu, insanlar için de geçerlidir.

\* İntansif tarım: Tarım alanlarının sınırlı olduğu ülkelerde mevcut alandan en yüksek verimi almaya dönük “yoğun” tarım faaliyetlerinin uygulanması. (e.n.)



Az da olsa hayvan beslemiş herkes, onları birey olarak görür ve muhtemelen iyi yönlerinden, mizaçlarından büyük bir anlayışla söz eder. Çiftlik hayvanları genelde kalabalık gruplar halinde yetiştirilir ama bu, bireyselliğin kaybolduğu anlamına gelmez. Hayvanların zekâ düzeyi de tıpkı insanlarınki gibi çeşitlilik gösterir.

Hiçbir öğretmen sınıftaki öğrencilerin hepsinden aynı olmalarını beklemeyebilir ya da istemez. Hiç kimse herkesin aynı giysileri giydiği ya da aynı hobilere sahip olduğu bir toplum yaratmak istemez. Sırf insan örümcekler, kelebekler, sarı kiraz kuşları veya ineklerin kendi aralarında ki farkları ayırt edecek akla sahip değil diye, ortada fark yoktur denemez.

Doğal olmayan, kalabalık, özelliksiz, güdümlü ya da sıkıcı koşullar altında yaşamaya zorlandığında hayvanlar da insanlar da kimliklerini yitirmiş ya da kurumsallaşmış izlenimi yaratabilirler. Yine de böyle olması, tüm bireylerin aynı olduğu ya da aynı muameleyi istedikleri anlamına gelmez.

Birçok insan farklı türlerin birbirine oranla zekâsını, insani standartlar üzerinden değerlendirir. Halbuki neden insani kriterler, diğer türler için de geçerli olsun ki? Aksine her hayvanın, sadece kendi özellikleri açısından değerlendirilebilecek birbirinden farklı duyguları deneyimlemede sınırsız yetiye sahip olduğunu varsaymak gerekir. Bir ineğin zekâsı, onu inek olarak başarılı kılmaya yetiyorsa, daha ne istenir?

Bir buzağı saman otlamaya çalışırken kendinden büyük ve güçlü sığırlar tarafından tekrar tekrar ittirilip uzaklaştırılıyor ve bir süre sonra annesinin gerdanına sığındığında huzurla karnını doyrabildiğini keşfediyorsa, bu bana işe yarar bir pratik zeknın rneği gibi görünür. Aynı buzağıya burnuyla bir düğmeye basıp kapı amayı öğretmenin kazancı ne olabilir ki? Hiçbir Şey.

Sığırları gzlelemekle geçen ömrüm boyunca hem mantığa dayalı, pratik zeknın muhteşem örneklere hem de düpedüz ahmaklığa tanıklık ettim; insanlarda da farkına vardığım iki zellik. Sığırların yaptığı Şeyse karşılarına çıkan sorunları zerek ya da zemedemeyen, gündelik yaşamlarını idame ettirmektir. Bu noktada asıl önemli olan sığırların, insan denen varlığa kifayetsiz birer hizmetkr olarak değil, birer hayvan olarak başarılı olmasını sağlayacak gereksinimlerini temin etmektir.

Bir ara *Star and Furrow* dergisinde gözüme çarpan ve ineklerin serbestçe hareket etme yetisini sınırlamanın birkaç nesil sonra beyin ebatlarında yüzde 30'luk bir azalmaya yol açtığını ne süren sav, aslında ilginç biçimde bizim gözlemlerimizle de örtüşüyordu. 1970'lerde annemle babam ineklerin alnının giderek genişlediğini, hepsinin daha zeki göründüğünü, üstelik daha zeki davrandığını fark ettiler. Bundan on-on beş yıl kadar sonra, tesadüf eseri, ülkenin en büyük hayvanat bahçelerinden birinde çalışan bir bilim insanı ziyaretimize geldi. Kendisi bilinen ilk BSE\* vakasının yirmi yıl öncesinden başlayıp o güne

\* Halk arasında Deli Dana olarak bilinen hastalık. (e.n.)

dek ölü hayvanların kafatasını incelemekle ve özellikle de ölçmekle meşguldü. Söz konusu dönem içinde bitmek bilmez bir küçülmeyi kayıtlara geçirmiş ve buna tamamen hayvanların beslendiği, kendi deyimiyle tiksiniç ve muhtemelen BSE bulaşmış besinlerin neden olduğu sonucuna varmıştı. Oysa ben şimdi hayvanları küçük alanlara sıkıştırmanın da bunda –daha fazla değilse bile– eşit suçu olduğunu düşünüyorum.

Beslenme şekli ve özgürlük, etin kalitesini de etkiler. İntansif yöntemle yetiştirilen hayvanlara kıyasla doğanın sunduğu diyetin keyfini süren hayvanlardan elde edilen etlerde, omega-3 çoklu doymamış yağların düzeyi daha yüksek, yağ-protein oranı daha düşüktür.

Kimse sıkışık ve sevimsiz koşullar altında, anne baba ve kardeşlerinden mahrum, çok az hareket ederek ve her gün aynı diyetle beslenerek büyüyen bir çocuğun normal gelişmesini beklemeyiz. Oysa görünüşe bakılırsa pek çok çiftçi ve onları bilgilendiren devlet dairesi, çiftlik hayvanlarının bu tür şartlar altında normal gelişmesini bekliyor.

Bizler yıllar içinde birkaç alternatif arasından tercih sunulduğunda –dışarıda kalma ya da bir yere sığınma, ot, saman ya da beton üstünde yürüme, farklı besin türleri yeme– ineklerin kendileri için en iyiyi seçtiklerini, üstelik hepsinin de aynı şeyi seçmediğini gördük.

Tavuklar koşmaya, hareket eden her şeyi yakından incelemeye, güneşte kanatlarını açıp tüylerini düzeltmeye ve toprakla banyo yapmaya bayılırlar. Asla küçücük kafeslere ya da kalabalık bir binaya kapatılmamaları

gerekir. Bazı “serbest dolaşan” tavukların kapılar açık olsa bile dışarı çıkmadıkları iddiasının, dışarıda bazen gezmeye degecek çim olmadığı ve büyük sürülerde gagalama düzeninin en altında yer alan tavukların dışarı çıkamayacak kadar sindikleri gerçeği göz önüne alındığında, geçersiz olduğu görülebilir.

Çiftlik hayvanlarını sakatlama eyleminin kökleriye propagandaya, âdetlere, geleneklere körü körüne bir bağlılığa dek uzanır ve hiçbir yönüyle mazur gösterilemez. Domuz yavrularına rutin uygulanan kuyruk kısaltma ve diş kesmenin, kümes hayvanlarında gaga kesme ve koyunlarda kuyruk kesmenin de yine savunulacak hiçbir yanı yoktur.

Domuzlar birbirlerini ısırıyor ya da tavuklar birbirini gagalıyorsa nedeni mutsuz olmalarıdır, kuzuların kuyruğu kirleniyorsa da –larva istilasına uğramış koyunlarla uğraşmanın ıstırabını birinci elden görmüş biri olarak söylüyorum– nedeninin araştırılması gerekir; kuyruk kesmek çözüm değildir.

Hayvanları mutlu etmek ve doğal davranışsal güdülerini ortaya koymalarına izin vermek, sadece ahlaki ve etik açıdan önemli olmakla kalmaz, mali açıdan da mantıklıdır. Mutlu hayvanlar daha hızlı büyür.

Stres altındaki çocuklar, mutlu ve keyfi yerinde olanlara kıyasla daha az yer ve uyurlar. Mutsuz çocuklarda baş ağrısı, egzama ve kilo sorunu gibi gerçek, bazen de hayali rahatsızlıklar görülür. Mevcut koşulların iyileştirilmesi halindeyse stresleri azalır, hatta ortadan kalkabilir.

Ortamın ya da beslenme şeklinin değiştirilmesi, daha fazla anlayış ve sevgi gösterilmesi de yine olumlu etkiler yaratır. Aynı şey hayvanlar için de geçerlidir.

İnsan yapımı herhangi bir ortamın, doğal ortama denk ya da ondan iyi olabileceğini düşünmek yersiz kibirden öte bir şey değildir. Suni ortamlarda domuz yavruları genelde olması gerekenden çok küçükken süttten kesilir ve sözde sıcak ve güvenli bir ortama aktarılırlar. Oysa yapay üretilmiş koşulların hiçbiri, doğanın sunduğu güvencenin, istikrarın, özenin, yoldaşların ve uygun besinlerin karşılığı olamaz. Bunun sonucunda da hayvanlar sıkça hastalanmaya başlar ve ilk antibiyotiklerini alırlar.

Çiftçilikte başarı gittikçe artan bir oranda üretimle ölçülür oldu. Yüksek üretim rakamları elde ediliyor ve dişi bir hayvan kısa zaman aralığında çok sayıda yavru veriyorsa başarıya ulaşıldığı varsayılıyor. Hesaba katılmayan şeyse, neredeyse kesintisiz gebelik yaşayan annenin ömrünün kısalmış olabileceği ve doğal olmayan, zorlama süttten kesme stratejileri yüzünden edindiği bilgiyi kendi soyuna aktarma fırsatına sahip olamayacağı gerçeği. Bu da, gelecek kuşakların bilgidenden yoksun kalma ve olgun yaşla da annelikle de baş etmede daha donanımsız olma ihtimalini artırır. Buna da kısa vadeli çiftçilik denir.

Einstein, “Değerli tek şey sezgidir,” demişti. İçgüdü ve sezgi canlı varlıkların sahip olduğu en yararlı araçlardır. Oysa hemen her intansif çiftlik hayvancılığı yatırımında bu iki özellik insafsızca bastırılıyor ve tüm gelişim olasılıklarının önü kesiliyor. Hayvanlarda ve çocuklarda

içgüdü bastırıldığında, tüm topluluk adına muazzam bir risk göze alınmış olur.

Maksimum kâr arayışının intansifleşmeye yol açtığı her yerde en çok acı çeken hayvanlar olmuştur. Çiftlik hayvanı hastalıklarına genelde aşırı kalabalık ortam, yetersiz barınak ve besin kalitesinin kötü ya da tehlikeli olması yol açar veya şiddetlendirir. Bu sistemler içinde yaratılan yaşam koşulları strese neden olur. Stres hormonu üretiminin, bağışıklık sistemi etkinliğini azalttığı da geniş çapta kabul görmüş bir gerçektir.

Sığırlar yeterli alana sahip olduklarında, besin rekabettinden kurtulduklarında, özgürce gezinme hakkına kavuştuklarında ve her şeyden önemlisi, olgun hayvanların üstünlüğe sahip olduğu aile grupları içinde yaşayabildiklerinde, akciğer ve mide kurtlarına karşı bağışıklık geliştirebilirler. Böylece söz konusu parazit enfeksiyonlarına doğal direnci tehlikeye sokan ve kalıntısı ete ve süte geçebilen antelmintiklere\* duyulan gereksinim de ortadan kalkar.

Yaşa ve büyüklüğe göre gruplama yapılan çiftliklerde hayvanlar sadece sağlık yardımlarından değil, daha doğal bir ortamda pek çok şey öğrenecekleri yaşlı hayvanların yoldaşlığından da mahrum kalırlar. Birçok inek tamamen doğal olmayan bir yaşam sürer. Özellikle mandıra inekleri fazlasıyla suistimal edilir. Genelde sadece süt sağlayıcısı olarak görülen çoğu mandıra ineği, ürünlerini maksimum düzeye çıkaracak şekilde beslenir. Yüksek proteinli beslenme yöntemiye genelde ineğin tercihlerini, fiziksel ya

\* Kurt döken ilaçlar. (ç.n.)

da besin gereksinimlerini, rahatlığını ya da uzun vadede sağlığını göz önünde bulundurmaz. Buzağılar doğar doğmaz ve çoğu zaman da zorla, annelerinden koparılarak doğal olmayan ortamlarda yetiştirilir veya vurulup öldürülürler. Doğuştan hakları olan inek sütünün yerine genelde süt ikamesiyle beslenirler. Çoğu defa küçücük, tek kişilik ahırlara ya da bölmeli kulübelere uygunsuzca yerleştirilirler ve kendi türlerinin üyeleriyle temasları olmaz. Bazı ahırlar daimi olarak kapalı tutulduğundan, buzağılar temiz hava, güneş ve egzersizden mahrum kalır. Besi yöntemleri de ihtiyaç duydukları zamanlarda yemelerini ve içmelerini engeller.

Çoğunlukla kronik nitelikte olan topallık, mandıra ineklerinin büyük kısmında görülür ve bu ineklerin yaşamının önemli bir bölümü uygunsuz ve rahatsız yüzeylerde yürümekle veya durmakla geçer. İnekler ıstırap çektiklerinde yemlerini yeseler bile eskisinden az yer ve genelde kısırlaşırlar. Bunun sonucunda da sürüden çıkarılırlar.

Çok sayıda inek, büyük sayılar halinde daimi olarak mega-mandıra denen kapalı alanlarda yetiştirilir. Bu sistem içindeki süt inekleri hiçbir zaman otlamaz, otlak görmez ve kapatıldıkları alandan çıkamazlar. Sonuçta elde edilen sütün kalitesi sorgulanır niteliktedir, ineğin yaşam kalitesiye en iyi ihtimalle doğal olmayan, en kötü ihtimalle katlanılmaz türdendir.

Çiftliğimiz Kite's Nest'teyse buzağılar istedikleri kadar anneleriyle kalırlar. En az dokuz ay süt emerler ve ineğin sütü bittiğinde, bir sonraki buzağının gelişine bir-üç ay

arası bir süre kaldığında, kendi kendilerine süttten kesilirler. Çiftlikte 1953'te ticari safkan Ayrshire sığır sürüsünden süt sağmaya başladık. 1974'e geldiğimizde süt üretiminin ekonomik olmadığını (ve çok ağır iş olduğunu) fark etmenin yanında, annem, babam ve erkek kardeşimle birlikte bu tür bir sistemin bizi gerçekten memnun eden bir sistem olup olmadığını da ciddi ciddi sorgulamaya başladık. Sonra da her bir ineğin kendi buzağını yetiştirdiği tekli emzirme sistemine geçtik.

Esas dönüm noktası 1980'lerin başlarında, Lochinvar isimli zeki ve şirin bir tosunun eti için başka biri tarafından besiyeye çekilmek üzere bölge hayvan pazarında satışa götürüleceği gün yaşandı. Onu ne kadar özleyeceğimizi biliyor, gideceği yerin nasıl olacağını düşünmekten kendimizi alamıyorduk. Uzaklara gidip aç, susuz mu kalacaktı? İyi muamele görecekti miydi? İşte o gün üretimin her aşamasının başında bulunabilmek ve yaşamları boyunca hayvanların tamı tamına neyle beslendiğini bildiğimiz konusunda müşterilerimizi temin edebilmek için kendi çiftlik dükkânımızdan perakende et satışına başlama kararı aldık. 2012 gibi yakın bir zamanda da ticari koyun sürüsüne girdik ve şimdi kuzu ve koyun satışı da yapıyoruz.

Mesele süt olduğunda çoğu buzağı onu nerede arayacağını ve nasıl emeceğini bilir ama bazı durumlarda, başlangıçta bizden yardım görmeye ihtiyaçları olur. Doğum sorunsuz ve nispeten acısız geçtiyse buzağılar "normal" pozisyonda süt emerler. Ancak zorlu ve acılı geçtiyse inek kimi zaman çektiği acıdan yeni doğanı sorumlu



tutarcasına sadece arkadan, görünmeyen bir konumdan süt emmesine izin verir.

Buzağular bitmek bilmez taklitlerle hep beraber oyunlar oynar, yeni şeyler öğrenirler. En iyi ve en tatlı suyun nerede olduğunu, çitlerin üstündeki taze filizleri kemirmeyi keşfederler. Ve tıpkı kediler, köpekler, insanlar, hatta tahminimce diğer tüm canlılar gibi onlar da kime güvenip güvenemeyeceklerini zamanla anlarlar. Bir buzağı ancak kendisine sataşılmayacağını bilirse yaşı büyük bir hayvanın dizi dibine yerleşir. Bazı sığırlar amiranedir. Yersiz ve hafif bir dürtmeyle de olsa sık sık hâkimiyet atmosferi yaratma ihtiyacı duyarlar. Bazıları her zaman iyi huyludur, bazılarıysa hayli çekingen. Aslında inek sürüsünde her şey, dönüp dolaşp tek bir şeye dayanır: karakter. Örneğin, boynuzsuz bir inek, bir bakmışsınız tek bir bakışıyla boynuzlu ineğin gözünü korkutmuş.

İnekler ve buzağular yine bizdeki anne ve çocuklar kadar birbirinden farklı gündelik yaşamlar sürer. Bazıları birbiriyle öyle yakın ilişki kurar ki buzağular birkaç hafta kendi başlarına dışarı çıkamaz. Çoğu buzağı, diğer minik buzağularla henüz bir-iki günlükken sıkı dostluklar kurar. Bu bağlanmalar genelde annelerine duydukları sevginin tamamlayıcısıdır ama analarını sadece süt emmek ya da yalanmak istediğinde hatırlayan Beyaz Oğlanlar (bkz. s. 56) örneğinde olduğu gibi arkadaşlık bağının resmen ana şefkatinin yerini aldığı durumlar da görülür.

Kitapta anlatılan ineklerle buzağuların tamamı büyük bir özgürlüğe sahip oldular ve kapalı ya da açık alanda

olmayı seçmelerine asla engel olunmadı. Besine ve suya da daimi erişimleri vardı.

Hayvanlara uygulanan yersiz sınırlama ve doğal olmayan muamelelerin hiçbiri savunulacak şeyler değildir. Yeterli özgürlük tanınan çiftlik hayvanları rutin ilaç kullanımını ihtiyacını ortadan kaldıran şifalı bitki ve stressiz yaşamsal alışkanlıkları kendileri adına seçebilir. Bizim hayvanlarımız gerçekten ihtiyaç hissettikleri bitkileri ararlar. Sığırlar sonbaharda düzenli aralıklarla böğürtlen toplamaya gider, baharda yeni açmış akdiken yapraklarını ve filizlerini yerler. Fırsat buldukça dişbudak yaprağı ve söğütle beslenirler. Bazıları yabancı kekik ve kuzukulağı arayışına girerken, bazıları da yılın belli dönemlerinde ve gebeliğin hangi evresinde olduklarına bağlı olarak, bol miktarda ısırganotu tüketir. Koyunlar tercihen devedikeni ve labada yer. John Clare'in *The Shepherd's Calendar*'da dediği gibi, "Eşek [...] filiz vermiş devedikeni otlamak için hevesle eğilir." Labadalar derin köklü bitkilerdir ve yaprakları sığ köklü bitkilerde bulunmayan önemli bazı mineral ve eser maddeleri barındırır.

Bizler kendi sıhhatleri konusunda karar vermede açık arayla en nitelikli kişilerin hayvanların kendileri olduğuna karar verdik. Bu kitapta yazdıklarım da onların aldıkları kararlar ve kimi sıradan kimi de sıra dışı pek çok vukuatla ilgili gözlemlerim ve öğrendiklerimdir.

Çiftçilerin hayvanlarına karşı açık ve net ahlaki sorumlulukları vardır ama atlanmaması gereken ilginç bir nokta, ekstansif yöntemle yetiştirilmiş hayvanlardan elde

edilen etin de daha lezzetli olması ve pek çok doktor ve kişi tarafından insan için daha yararlı görülmesidir.

Boswell *Life of Dr. Johnson* adlı kitabında kendisinininki gibi bir “zihnin tek bir noktaya kısırılmaya kıyasla, edebiyatın tarlalarında serbestçe gezinerek çok daha zenginleşip zenginleşmediğini” sormuş ve şöyle bir çıkarım yapmıştı: “Gelişigüzel gezinerek beslenen hayvanların eti, hapsedilmiş olanlara kıyasla daha çok lezzet barındırır.”

Thackeray'nin *Gurur Dünyası*'nda Lord Steyne karakteri, kralla yaptığı koyun eti ziyafetinin ardından şöyle der: “Otlardan yapılma bir yemek, ahırda beslenmiş öküzün etinden iyidir.”

Yakın zamanda ise Dr. Peter Mansfield, yağın beslenmemizde oynadığı rolü ve kalp hastalıklarının artışından sorumlu olup olmadığını değerlendirdi ve *Chemical Children* adlı kitabında şunları söyledi:

“Daha akla yatkın bir açıklama yağın miktarından çok, türündeki yanlışlık olabilir [...] Atalarımızın alışkanlıklarına kafa yorarak bugüne dek pek çok şey öğrendik ve çoğunun etle gayet güzel bir yaşam sürdürdüğünü gördük. Ama onların hayvanları sağlıklıydı ve her mevsimde pek çok farklı besinin keyfini çıkarırdı. Taze ve yeşil olmakla kalmayıp birkaç aya tohumlaşacak otları yerlerdi. Uzanabildikleri her yerden yaprak ve filizleri koparırlardı. Fırsat olursa hâlâ da yaparlar. Ama ağaçlar artık daha yavaş büyüyor ve [...] otlaklar da genelde etrafı çitle çevrili alanlardan oluşuyor. Hiçbir otun tohum verme şansı olmuyor

[...] Bu yüzden de günümüz hayvanları atalarından çok daha kısıtlı bir besin çeşitliliğinden yararlanıyor [...] Sağlıklı tohumlar ve koyu yeşil yapraklar göze çarpan eksiklikler arasında. Geçmiş zamanlarda bunlar, hayvanların başka kaynaklardan elde edemeyeceği iki özel yağ asidinin ana kaynağıydı [...] Söz konusu yağ asitleri olmadan hayvanlar gelişemez [...] Modern beslenme biçiminde yağ bileşimi elbette ki son derece önemlidir ve alerjiden multiple skleroza varana dek bugün için muamma olan pek çok rahatsızlıkla bağlantılı olabilir [...] Sağlıklı olmak için beslenmeyen hayvanlar kimi zaman yeteri kadar sağlıklı olmazlar [...] [Etler] miktarları düşünülerek değil, sağlık düşünülerek yavaş yetiştirilmiş olsaydı, bizim için halihazırdaki ya da potansiyel tehlikelerde büyük bir azalma olurdu.”

Tavuk yetiştirme ve bakma konusunda intansif ve organik sistemler arasındaki fark muazzamdır ve günbegün de artar. Örneğin, kaderinde pazar rostosu olmak yatan bir tavuk, hedef ağırlığına organik bir sistemde ortalama 80 günde, intansif sistemdeyse sadece 42 günde erişir. İntansif olarak yetiştirilmiş kuşlara, içinde yaşadıkları aşırı kalabalık ve doğal olmayan koşullarda ölmelerini engellemek için genelde antibiyotik verilir. Tavuklar temiz hava ve gün ışığından mahrum bırakılır ve öyle sıkışık barındırılırlar ki hareket etmeleri olanaksızlaşır. Bu arada yetiştiricilik programlarının büyüme oranına ve boyuta öncelik vermesi de çoğu durumda hayvanın iskeletinin kendi

ağırlığını destekleyememesine neden olur. Bu da çok sayıda kırık kemik vakasına yol açar. Tüneyemeyecek kadar ağır ve deforme olan kuşlar, yaşamlarını diz ve ayaklarını yakan amonyaklı gübreler içinde geçirirler.

Çiftlik kuşlarının davranışsal içgüdülerine uymalarına, doğal bir hızla gelişmelerine, güvenli besin tüketip onurlu yaşam sürmelerine izin verilmelidir. Yumurtta üretiminde kullanılacak piliçlerin hemen hepsi kuluçka makinelerinde yumurtadan çıkar ve suni ısıtılan kümeslerde büyütülür. Yarısından çoğu bugün hâlâ “yumurtlama noktasında” tel kafesli kümeslere aktarılır. Sıkıntıdan kümes komşularını gagalamalarını önlemek için gagası kesilen hayvanlar, orada günlerini doğal herhangi bir işlevi ya da içgüdüyü yerine getiremeden geçirir.

Doğal durumda bir tavuk yumurtladıktan sonra yumurtalar çatlayana dek üstünde oturur. Ardından civcivlerine ne yiyeceklerini ve nasıl yem bulacaklarını öğretir. Onlarla durmaksızın konuşur, durmaksızın tehlikeleri gözeterek onlara nöbetçilik yapar, arkadaşlık eder ve onları korur. Tehlike sezdiğindeyse hemen yavrularını toplar ve göz açıp kapayıncaya dek onları gizlemiş olur. Araştırmalar tavuksuz yetişen piliçlerin daha saldırgan olduğunu göstermiştir.\*

Tavuklar mutlu ve sağlıklı olduklarında tüyleri ışıltılıdır, bakışları parlak ve uyanıktır ve günü arı gibi çalışkan geçirirler. Yem toplar, gezinir, yem parçalar, çeğiştirir, koşar, keşif yapar, toprağı kazar, oyun oynar ve

\* Falt, B. (1978) “Kuluçkadan çıkan ve çıkmayan evcil piliçler arasındaki saldırganlık farkları,” *Applied Animal Ethology* 4, 211-21.

memnuniyetle gıdıklarlar. İstediklerini bulamazlarsa ve yakınlarında tanıyıp güvendikleri insanlar varsa yanlarına gider ve fark edilene dek yüksek sesle gıdıklarlar. Ne istediklerini anlamak o noktadan sonra yanına gittikleri insana kalır. Bu da genelde pek zor bir iş değildir.

Tavuklar mutsuz ve sağlıksız olduklarında tüyleri donuk olur, gıdıklamazlar ve sık sık tüy dökerler. Kambur durur ve aşırı çekinglenişir ya da aşırı saldırganlaşırlar. Sağlık, tavuklara istediklerini vererek sağlanır, sağlıksızlık ise mahrum bırakarak davet edilir. Görüldüğü kadarıyla tavuklar ve domuzlar küçük alanlara sıkıştırıldıklarında ve yedikleri konusunda tercih hakkı sunulmadığında, ne kadar sıkılıp bunalsalar da verileni yer ve hayatlarına devam ederler. Ancak bir inek ya da koyun aynı biçimde küçük alana kapatılırlarsa, durumla nasıl baş edeceğini düşünmek bile insanı korkutur – hatta baş edip edemeyeceğini.

Kedi, köpek ve at gibi çoğunlukla az sayıda beslenen ve özel ilgi gösterilen hayvanların sıkıntı ve mutsuzluk belirtileri sergileyebildikleri, özlem duydukları ve üzüldükleri, kendilerini iyi hissetmediklerine dair işaretler verebildikleri genel kabul görmüştür. Tavuklarsa çoğunlukla öyle kalabalık gruplar halinde tutulur ki teker teker gözlemlenmeleri imkânsızlaşır ve bakıcılarının dikkatini çekemedikleri için de kayda değer hisleri olmadığı düşünülür.

Hayvanların bir hisse sahip olmadığını sanmak daha kolaydır belki de. Bu durumda gerçek ihtiyaçları göz önüne alınmadan kâr üreticisi gibi kullanılabilirler. Ne de olsa

o gereksinimleri karşılamak maliyete değen bir şey değildir. Oysa mutlu hayvanlar daha çabuk büyür, sağlıklı kalır, daha az sorun yaratır ve insan sağlığı ve çevre üstündeki etkiler hesaba katıldığında, uzun vadede daha çok kâr sağlarlar. W. H. Hudson, “Unutmayın ki ... Hayvanlar ancak insan eliyle mutsuz olurlar,” demişti.

Sığırların gereksinimleri pek çok açıdan insaninkiyile benzer: stresten uzak bir yaşam, yeterli barınma, saf besin ve su, hareket, dolaşma, yürüme ya da durup öylece bakabilme özgürlüğü. Her hayvan kendi türünden, kendine uygun arkadaşına ihtiyaç duyar. İneklerin de “haklarından” kendi istedikleri biçimde ve zamanda yararlanma ihtiyaçları vardır; insanların belirlediği bir zaman çizelgesine göre değil.

Bir buzağıya yaklaşımdaki farklı yöntemlerin sayısı, bir çocuğa yaklaşımın sayısından az değildir. Çoğu insan çocukların sıcak, konforlu ve istikrarlı bir ortama, iyi giysilere ve ayakkabılara, iyi yiyecek içeceğe, çeşitliliğe, yaşıtı arkadaşlara, rehberlik edecek ve her şeyden öte sevgi verecek yetişkinlere ihtiyaç duyduğuna inanır. İhmal edilmiş, kötü beslenmiş, yalnızlık çekmiş ve korkmuş bir çocuktan, dengeli bir yetişkinin çıkmasını kimse beklemez. Bençe aynı mantığı çiftlik hayvanlarına da uyarlamak gerekir. Herhangi bir canlının aldığı besinin ve genel ortamının kalitesi, onun ilerideki yaşamının potansiyelini belirler.

Domuzlar genelde zeki hayvanlar olarak bilinirler, gerçekten de öyledirler. Onları kısıtlı alanlara kapatmak,

yuva kurup yeryüzüne kök salmalarını engellemek insafsız bir suçtur. İntansif sistemler onları iyi huylu, mutlu varlıklar olmaktan çıkarıp öfkeli, tehlikeli, huzursuz bir hale getirir ancak hâlâ zeki şahsiyetlerdir.

Koyunlar da bir o kadar aptal ya da budala olarak tanımlanırlar ki George Henderson'ın *The Farming Ladder*'da ustalıklı anlattığı gibi kesinlikle öyle değillerdir: "Genel kanının aksine koyunlar çiftlik hayvanları içinde açık arayla en zeki olanlarıdır." Bir zamanlar bana yetim bir kuzu verilmişti ve ben de ismini Ellen koymuştum. Ellen henüz iki saatlikken getirilmiş ve iki yavrusuna yetecek sütü olmayan annesinden alınan ilksütle beslenmişti. Ellen'ı getiren çiftçinin belirgin biçimde derin ve çatlak bir sesi vardı. Adam altı hafta sonra seslendiğinde Ellen sesini tanıyıp ona doğru koştu. Birkaç yıl sonra dizimi çarptığım ve hoplayarak yürüdüğüm bir zamanda, Ellen yemini bırakıp bariz bir şefkatle yanıma geldi ve ancak onu acı çekmediğime ikna etmemden sonra –ki aslında çekiyordum– dönüp otlamaya devam etti.

Yıllar içinde bir araya gelen çeşitli faktörler, kalabalık koyun sürüsü beslemeyi mali açıdan önemli bir mesele haline getirdi. Yüzlerce koyun bir arada tutulduğunda, bireysel özellikleri fark etmek imkânsızlaşır. Oysa koyunları da insanlar gibi gözlemlemeye vakit ayırırsanız, kişiliklerinin ortaya çıkarak geliştiğini görürsünüz.

Tüm hayvanların davranış ve sağlığı, aldıkları besinin kalitesinden ve maruz kaldıkları stresten etkilenir. Strese besinin kendisi de yol açabilir. Büyümekte olan mahsule



uygulanan bir kimyasal ya da son ürüne uygulanan bir katkı maddesi zararsız da olsa, besinler genelde tek başına değil, kombinasyonlar halinde yenir. Doğal olmayan birkaç maddeyi bir arada tüketmenin sağlık üstündeki etkileri de büyük oranda bilgimiz dışındadır. İngiltere’de intansif sistemle yetiştirilen hayvanların büyük çoğunluğu artık genetiği değiştirilmiş soya küspesiyle beslendiğinden, bunun ek sorunlar yaratıp yaratmayacağını bize ancak zaman gösterecektir.

Besin için rekabet olduğunda ve en zayıf olanlar yetersiz beslendiğinde ortaya fazladan bir stres çıkar ki bu da hastalık gelişimi riskini artırır. Kalabalık sürülerde hasta koyunları teker teker tedavi etmek çok güç olduğundan, genellikle toplu ilaç tedavisi uygulanır ve çoğu zaman önleyici ilaçlar kullanılır. Bu yöntem çoban için hayatı kolaylaştırırsa da, genelde her bir hayvanın aldığı ilacın miktarını artırır ki bazı ilaçlara direncin ardında yatan nedenlerden biri de budur.\*

Stres söz konusu olduğunda akla gelen meselelerden biri, kimilerinin neden olarak porsukları gösterdiği, sığırlardaki tüberküloz vakalarıdır ve bu konu 1999’daki Avam Kamarası Tarım Komitesi’nin porsuk ve sığır tüberkülozu araştırmasına kanıt olarak sunulmuştur: “İntansif sistemle idare edilen sürülerdeki sığırlar, dünyanın en yoksul ve kalabalık bölgelerindeki insan tüberkülozunun

---

\* Avrupa Birliği Resmi Yayını, antimikrobiyallerin veterinerlikte tedbirli kullanımı üstüne Komisyon Yönetmelik Duyurusu (2015/C 299/04).

yayılmamasını tetikleyen koşullarla karşılaştırılabilecek bazı koşullara maruz kalırlar.”

Biz çiftliğimizde yaşayan hayvanların tamamı için, tercihleri doğrultusunda bizimle iletişim kurabilecekleri ya da bizden uzak durabilecekleri özgürlüğü tanıyan bir ortam yaratmaya çalıştık.

Bir ineğin, bir buzağının ya da inekle buzağısının birlikte geçen gündelik yaşamı herkesin ilgisini çekecek bir konu olmayabilir ama burada anlatılan gerçek hikâyeler okuyucuya en azından gündelik alışkanlıklarını sürdüren sıradan sığırların yaşamında neler olup bittiğine dair bir fikir verebilir ve bu yaşamların da bizimkiler kadar dolu ve çeşitli olabildiğini gözler önüne serer. Sığırlar için günün büyük bir kısmı çalışarak (örneğin, beslenerek) geçse de, bir arkadaşın yavrusuna bakıcılık yapmak, böğürtlen toplamak, ağaçlarla ya da toprak yığınıyla dövüşmek, gençlerle veya tilkiyle kovalamaca oynamak ya da yaklaşan bir doğumu sessizce kızıyla tartışmak gibi müfredat dışı faaliyetlere de daima yer vardır. Tüm bu faaliyetler ve çok daha fazlası yıllar içinde bizler tarafından gözlemlendi ve okuyacağımız hikâye seçkisi de bugüne kadar gizli kalan dünyanın bir kaydı olarak karşınıza geldi.

Hikâyeleri tamı tamına yaşandığı şekliyle aktarmış olsam da “karakterlerin” gerçekleştirdiği eylemlerin yorumu elbette ki bana ait. İnekler hakkında konuşurken kişi zamirlerini özellikle kullandım çünkü onları böyle görüyorum.

## İneklerin Gizli Hayatı

İnek sürümüzle kendimizi bildik bileli gurur duymuşuzdur. Onları sağarız, isimleriyle çağırırız, okşarız ve genel olarak bireyselliklerinden keyif alırız. Onların da birbirlerini sevdiklerini ise ancak on üç yaşımı doldurduktan sonra anladım.

1968'de safkan bir Ayrshire sürüsüyle süt hayvancılığı yapıyorduk. O yaz altı kilometre ötedeki el değmemiş dik bir tepenin üstünde üç otlak kiraladık ve sütü kesilmiş ineklerle düveleri yaz otlaklarına götürmek için kamyon tuttuk. Hayvanlar gür otlardan otlayarak, buz gibi kaynak sularını içerek ve birlikte güzel vakit geçirerek orada üç ay kaldılar. Evde bıraktığımız süt inekleri de her zamanki gibi hayatlarından memnun görünüyordu. Tepedeki kısa dönemlik kiranın sonuna yaklaştığımızda, aynı kamyonu kiralayarak belirlenen günde tatilcileri yeniden yuvaya döndürdük.

Sürünün iki yarısı birleştikten sonra dördümüzün de gözünden kaçmayan şey, ana kız olan Günışığı ve Ayışığı'nın ahırda ve otlakta abartılı bir duygu sergilemeden ama birbirlerini gördüklerine son derece memnun halde omuz omuza verip son üç ayın sohbetini yapmalarıydı.

Ayrıyken öyle hasretten yanıp tutuşmamışlardı. Ne de olsa Günışığı kızını kendisi yetiştirmemişti, hatta birbirlerini tanıdıklarından bile emin değildik. Gelin görün ki o karşılıklı şefkat gösterisi gözümüzü bambaşka bir dünyaya açtı; sığır dostluğu dünyasına.

### *Pratik zekâ üstüne iki çift laf*

Yine bir Ayrshire sığırı olan Wizzie ikinci buzağısını dünyaya getirdiğinde (Meg isimli tıknaz, şirin, kısa bacaklı bir kızıl düve) kızına dünyada senden iyisi yok, dedi, kızı da anasına inandı. Kış bastırıp çamur gündelik sorunlar arasındaki yerini aldığına, Meg maun rengi ayacıklarını kirletmekten hazzetmediğini herkese gösterdi. Öyle ki günün birinde bir düzine daracık taş merdiveni tırmanarak tahıl ambarına çıkıverdi. Bizlere de onu, buz gibi bir sabahın erken saatlerinde basamakların tepesinde esneyerek etrafına bakınıp, dışarı çıkmaya –yani, ambardan aşağı inmeye– değer mi, değmez mi diye düşünürken seyretmek düştü. Meg geceyi çamurdan, cereyandan ve itilip kakılmaktan uzak, ambarın tahta zemininde, büyük bir konfor içinde geçirmişti. Ambar kapısını açık bırakmamızın nedeniyse hiçbir sığırın o merdivenleri tırmanamayacağını *bilmemizdi*. Meg bu yaptığıyla da yetinmeyip ilerleyen günlerde hileyi iki arkadaşına daha öğretince, yukarıya hepsi için saman ve su bırakmaya başladık.

*Alice ve Jim*

Ticari amaçla inek sağımını 1974'te bıraktık ve ineklerin buzağılarını kendilerinin yetiştirmesine izin verdik. Sadece ev tüketimimiz için bir-iki ineği sağmaya devam ettik.

Alice 1990'da ev ineğimiz oldu. Her gün eve getirip sağdığımız süre boyunca bize ne kadar zeki, iyi ve nazik olduğunu göstermekle kalmadı, mizah anlayışını da sergiledi.

İri ve siyah bir inekti Alice. Geniş ve zeki bir alnı, koyu ve iri gözleri vardı, sağılma rutinini de kısa sürede öğrenmişti. Süt konusunda bizi ilgilendiren miktardan çok, kendimizi idare edebilmek olduğundan, günde bir defa sağım yapıyorduk. Her gün, sabahın erken saatlerinde içimizden biri süt ineklerini getirmeye gidiyordu. İnekler hemen her zaman en sevdikleri L şekilli tarlada oluyorlardı. Bu tarla çiftliğin en güzel manzaralarından birine sahiptir, diğer tüm tarlalardan daha düzdür ve uçsuz bucaksızdır. Gerçi manzaranın tercihte rol oynayıp oynamadığını bilemiyoruz. Çiftlik avlusundan yukarı çıkan yolu tırmanarak, 120 yaşında beş ağaca ev sahipliği yapan Ceviz Ağacı Tarlası'ndan geçerseniz, en tepeye geldiğinizde, L şekilli bu tarla önünüzde alabildiğine uzanır. Ev ineklerinin ikisi de genelde olabildiğine uzaklarda olurlar. Fakat niye geldiğimizi bildikleri için memnuniyetle bizimle çiftliğe dönerler.

Alice bazen yanımda sallana sallana yürürken, birden aşka gelip hız değiştirir ve neşeyle koşarak gözden kaybolurdu. Bense diğer ev ineğiyle ağır ağır yürümeyi sürdürür, sonra da birkaç yüz metre ötede Alice'i benimle

saklambaç oynamaya çalışırken görürdüm. Alice bir ceviz ağacının arkasına elinden geldiğince saklanmaya çalışır, iri bedeniyle pek de beceremezdi. Kendisini gördüğümü fark ettiği anda da yine dörtmala koşmaya başlar, bir sonraki ağacın ardına geçerdi. İnek ahırına varana dek de bu oyun böyle devam ederdi.

Alice ev ineği olarak geçirdiği bir yılın ardından arkadaşlarıyla tarlalarda üç aylık bir dinlenmeye çekildi. Yeniden buzağılama vakti yaklaştığında, yardıma ihtiyaç duyması halinde yakınında olabilmek için onu ahıra getirmeye karar verdik. Alice eve götürüleceğini anladı ve memnuniyetle itaat etti. Ne var ki yürüyüş temposuyla elli metre gittikten sonra aniden hızlandı ve tarlanın diğer ucuna kaçtı. Uçarak arkadaşı Toria'nın yanına gitti ve ona nereye, neden gittiğini haber verdikten sonra yine koşar adımlarla yanımıza döndü. Dönüş yolculuğunu olaysız tamamladık ve ertesi sabah Abou, bizim yardımımız olmadan dünyaya geldi. Bir hafta sonra Toria da Gloria'yı doğurdu ve dördü çok geçmeden sürüyle yeniden birleşti.

Ertesi yıl Alice, Jim'i doğurdu. Jim beyaz kuyruklu, yüksek IQ'lu, kapkara bir yavruydu. Bir yaşına geldiğinde ikiz kardeşleri Alice II ve Arthur doğdu. Jim o aralar annesinden fiziksel ve duygusal olarak kopmuş, arkadaşlarıyla çiftliğin başka bir tarafına çekilmişti. Yine de bir gözü annesinin üstündeydi ve Alice ikizleri ilk kez gün ışığına çıkarıp otlamaları için saldıığında, çitlerin üstünden atlayıp yarı koşar yarı yürür adımlarla kendini kardeşlerine tanıtmaya geldi. İkizler henüz gerçek anlamda ilgisini

çekemeyecek kadar küçük olduğundan, bir süre sonra sıkılıp uzaklaşmaya koyuldu. Ama henüz on iki saatlik bile olmayan Arthur onu takibe karar verdi. Arthur'un bacakları hâlâ biraz dengesiz olsa da, geride bırakılmama kararlılığı her adımıyla birlikte arttı ve gözlerimizin önünde düşe kalka, homurdana telaşlına ağabeyinin peşinden gitti. Jim çitlere vardı, üstünden atladı ve gözden kayboldu. Arthur hayret dolu bir düş kırıklığıyla ağabeyinin arkasından bakakaldı. Çiti her açıdan uzun uzun inceledikten sonra da ağır adımlarla kız kardeşinin yanına döndü.

Birkaç ay sonra, kasvetli bir kış vakti, Jim her gününü birbirinden ilginç kılmanın bir yolunu keşfetti. Şişman Şapkalı II, Jim'le aynı ahırda yaşıyordu ve genelde canı istedikçe dışarı çıkmasına izin vardı. Her çıkışta doğruca silaja gider, bir saat kadar gelişi güzel karnını doyururdu. Jim bu ayrıcalığın kendisine neden tanınmadığını anlamakta zorlanıyordu. Birkaç gün dikkatle olanları izledikten sonra hepimizi şaşırtan ve eğlendiren bir çözüm buldu.

Bir gün arkadaşımın mutfakta durmuş, muhtemelen çay içiyor ve pencereden bakıyordum ki Jim'in avludan çıkıp tarlaya yöneldiğini gördüm. Kapıyı açık bırakmıştık ama hava çok soğuk olduğundan, diğerleri dışarı çıkmaya kalkışmıyordu. Jim ise büyük bir kararlılıkla arkadaşlarından ve yeminden uzaklaşarak, Kiraz Ağacı Tarlası'na gitti. Ne yapmaya çalıştığı aniden kafama dank etti ve bir yandan arkadaşımın açıklama yaparken, bir yandan da koşmaya başladım. Jim bu arada yüz metre kadar

yürüdü, 180 derecelik bir dönüş yaptı, ayakuçlarında sığır engelini aştı, evin önündeki yolu geçti ve silaj yığnında Şişman Şapkalı II'nin yanına katıldı. Tahmin edeceğiniz gibi o günden sonra Jim'in de kısa güzergâhtan gitmesine izin verildi.

### *Analar ve kızları*

Annelerle buzağlarının ilişkisi genelde karmaşık ve büyüleyicidir. Bazı anneler uysaldır, buzağları onları parmağında oynatır. Bazıları buyurgandır, bazılarıysa fazlasıyla rahat. Ama en ilginç iki hikâyeye belki de Dolly'yle Dolly II'nin ve Stephanie'yle Olivia'nın hikâyesiydi.

Stephanie ve kızı Olivia normal, sıkı bir ilişki yürütüyor ve her yere birlikte gidiyorlardı. Ta ki Olivia ilk buzağısını doğurana dek. Buzağının doğumu yaklaştığında Stephanie, Olivia'ya önerilerini sundu, onu rahatlattı ve doğum için berrak bir akarsunun yanında güzel bir yer seçilmesine yardımcı oldu. Kendisi de elli metre kadar ötede, kolayca erişilebilecek ama rahatsızlık yaratmayacak bir konuma yerleşti. Olivia sorunsuz bir doğum yaptı ve krem rengi, erkek buzağına doğar doğmaz âşık oldu. Buzağıya Orlando adını verdik. Olivia onu yalayıp kuruladı, emzirdi ve üstüne titredi. Stephanie birkaç saat sonra tanıştırmak üzere ana oğulun yanına geldi ve sonraki birkaç gün üçlünün işe yarar, ayrılmaz bir parçası olmayı umarak yakınlarda otladı. Yeni doğmuş buzağılar ilk birkaç gün vaktin büyük bölümünü uyuyarak geçirdiğinden,



büyükanneler bebek bakıcılığında hayli faydalı olur. Hatta bazen akrabaları olmayan inekler bile yardıma çağırılır. Bir ineğin aynı anda birkaç buzağıya bakması son derece yaygındır ama demokratik bir işbölümü yapılır ve herkes görevi sırayla devralır.

Olivia ise ne yazık ki annesi Stephanie'nin yardımını istemiyordu. Orlando'nun yanından ayrılmaya hiç niyeti yoktu. Oğlunun olabildiğince yakınında otluyor ve hareket ettiği anda peşinden gidiyordu. Stephanie'den gelen tımarlama teklifini bile reddetmişti. Kayıtsızca onu görmezden geliyordu. Stephanie'nin sabrı dördüncü gün taşıtı. Kırgın ve şaşkın bir halde kuyruğunu kısıtırıp en yakın çitin üstünden atladı ve eski dostlarıyla otlamak üzere başka bir tarlaya gitti.

Bildiğim kadarıyla birbirleriyle bir daha hiç konuşmadılar.

Dolly'le kızının durumuysa bütünüyle farklıydı. Dolly bilge ve yaşını epeyce almış bir inekti. Koyu maun renkli, ince, zarif, çok ama çok zeki bir inekti. Çok sayıda buzağısı olmuş, her birine de gözü gibi bakmıştı. Birkaç ay boyunca onlara günde dört-beş galon süt vermiş, dokuz-on iki aylık bir süre içinde de miktarı yavaş yavaş azaltmıştı. Böylece süttten kesilme vakti geldiğinde yavrular temel besinlerini ottan alır olmuşlar, sütü aramayı bırakmışlardı. Dolly buzağularının her santimetrekaresini, her gün temizlerdi. Onları korur ve cesaretlendirir, insanlara karşı temkinli olmaya davet ederdi. "Bize benzemez onlar," derdi. "Arada bir işe yaradıkları olur, özellikle de kışın

saman taşımak için, ama içli dışlı olmanın âlemi yok.” Yavruları da annelerinin tavsiyelerini dinlerdi.

Dolly'nin ilk dört buzağısı erkekti ve bizden muazzam bir tecritle, daha doğrusu bize karşı tam bir kayıtsızlık içinde yaşadılar. Dolly'nin beşinci buzağısı ise bir kızdı; Dolly II.

Dolly II çok güzeldi. Erkek kardeşleri ne kadar koyuysa, o altın kahve tonlarıyla bir o kadar açık renkliydi. Geyik gibi kocaman gözleri ve güven dolu, hoş bir mizacı vardı. İhtiyar Dolly ne derse ve ne yaparsa yapsın, genç Dolly bizleri seviyor, bizim de onu sevmemizi istiyordu. Bazen buzağısını okşarken, tebrik minvalinde ihtiyar Dolly'yi de şöyle bir sıvazlayasımız geliyordu. Ama o kuralları ihlal etmişiz gibi kafasını öfkeyle sağa sola savuruyordu. Bizlerse çoğu ineğimizin güvenini kazanmaktan memnun olsak da, özgür ruhlu birkaç tanesini de takdir etmiyor değildik.

Dolly II on beş aylık olduğunda annesinin bir buzağısı daha oldu ve anne, huyu olduğu üzere, kendini yavruya adadı. Dolly II reddedilmiş değildi ama gitgide daha çok ihmal edilir oldu, ta ki sonunda bir yetişkin olarak kendine arkadaş edinip annesini iyi olduğu işte rahat bırakması gerektiğini anlayana dek. Bunu anladıktan sonra arkadaş bulmakta zorlanmadı.

Dolly II'nin ilk yavrusunu doğurma vakti yaklaştığında her gün gidip ona baktık, vakit iyice daraldığında ise günde iki, bazen üç defa yanındaydık. Bize ihtiyaç duyulması halinde daima el altında olmaya çalışırız, bu gibi

durumlar nadiren doğsa da. Dolly II bizi her defasında dostane bir kayıtsızlıkla karşıladı. Kendini iyi hissediyor, sık ziyaretlerimize anlam veremiyordu.

Gelin görün ki buzağladığı sırada yanında değildik. O güne dek Dolly'nin hayatında hiçbir şey ters gitmemişti, bundan sonra da gitmesini beklemiyordu. Dolayısıyla buzağlamak için açık ve erişilebilir bir yer seçmek ya da bizden yardım istemek için eve gelmek yerine kendinden önceki birkaç genç ineğin de yaptığı gibi evden olabildiğince uzağa gitmiş, çitler ve tepelerle dört bir yanı çevrili, irak bir yere konuşlanmıştı.

Ortadan kaybolduğunu fark ettiğimizde nedenini hemen anladık ve her yerde Dolly II'yi aramaya başladık. Çiftliğimiz oldukça büyüktür ve saklanacak sayısız yer vardır. İlk başta yanlış yerlere bakacak kadar şanssızsanız, aradığınızı bulmanız bir ömür sürebilir. O gün beş kişi Dolly II'yi aradık ve çok spesifik emirlerle her birimiz ayrı yönlere dağıldık.

Dolly II nihayet Anıt Tarlası'nda, bir tepenin ardında bulundu. Ne yazık ki perişan haldeydi. Fazlasıyla iri erkek buzağısını yardımsız doğurabilmek için müthiş bir çaba sarf ederken rahmi yerinden çıkmıştı. Yavru ölü doğmuştu. Dolly'yi bulduğumuzda o da tükenmiş, yerde yatıyordu. Rahatını sağlayabilmek için hemen işe koyulduk. Veterineri beklerken ılık su verdik (bedene soğuk sudan daha az şok yaratır) ve üstüne battaniyeler örttük. Veteriner kısa sürede geldi ve rahmi yerleştirip dikmeyi başardı. Ardından Dolly'yi saman balyalarıyla oturma

pozisyonuna getirdik. Sonunda onu nispeten rahat ama yorgun ve görünüşte ayağa kalkamaz bir halde bırakıp gittik.

Bir saat sonra kontrole geldiğimizde battaniye otların üstüne fırlatılmış, kova devrilmişti ve Dolly II ortalarda yoktu. Gözlerimize inanamadık.

Uzun bir arayışın ardından onu üç tarla ötede, akıllı ihtiyar anasının ayakları dibine uzanmış, her yanı yalarken ve bizim asla başaramayacağımız bir şekilde teselli edilirken bulduk. İki Dolly'yi çok zamandır konuşurken görmemiştik ve genç Dolly, annesinin çiftliğinin neresinde olduğunu nasıl bildi, anlayamıyorduk. Hayvanların diledikleri yerde gezinebilmelerine olanak veren kapıları açık bırakma politikamızın doğrulandığını görmekse bizi memnun etmişti. Dolly'nin anne peşindeki o takatsiz ve sendeleye sendeleye süren arayışı, hiç değilse beş-parmaklıklılı, tahta bariyerlerle engellenmemiştir. İki Dolly altı günlük kesintisiz beraberlikten sonra mutlulukla yeniden ayrıldılar ve kendi yollarına gittiler.

İneklerin buzağılarını reddetme ya da ihmal etme durumuna ender rastlanır ve tecrübemize göre bu tür durumlar kısa sürede giderilir. Hatırlayabildiğim kadarıyla Olivia'nın anne dostluğunu reddedişi, örneği olmayan bir davranıştı. Burada kızların annelerine yaklaşan doğumlarıyla ilgili danıştığımı ya da belki onlarla havadan sudan konuştuğunu hemen her gün görürüz.

Geçenlerde genç Nell'in ne zaman buzağlayacağından emin olmadığımız için doğuma dek geçecek  $x$  gün

boyunca (o  $x$ 'in 9'a eşit olduğu anlaşıldı) her geceyi annesiyle ahırda geçirmesi gerektiğine karar verdik. Nell'in doğumu sabah dörtte başladı, annesi de her şeyi dikkatle izledi. Buzağı (iki insanın yardımıyla) sağ salim dünyaya geldikten sonra büyük Nell ya da tam adını söyleyecek olursak Altın Nell başı yana eğik iyice yanaştı ve dikkatle kızıyla torununa baktı. İkinin de iyi olduğuna kanaat getirdikten sonra kapıya gitti ve dışarı çıkarılmayı istedi. Kızına eşlik ettiği geceler, dışarı çıkma yönünde en ufak bir eğilimi olmamıştı ama kendisine ihtiyaç kalmadığını bildiği bu gece durum farklıydı. O günden sonra da kalabalıklaşan ailesiyle çok aktif bir dostluk sürdü.

### *Jake*

Sürü boğalarımızın her biri hayranlık uyandıran, ilginç bireylerdi: Jonathan, Ivor, Tor Down Hyadal, Olé, Bay Mini, (Constance'in tek yumurta ikizleri) Sam ve John, IX. Wheatrig Patriot, Augustus ve Gloucester ile Worcester Piskoposları. Ancak Jake içlerinde kraldı.

Jake'in soyu baştan sona anılmayı hak ediyor. Büyükannesi Emily beyaz yüzlü, kızıl bir Hereford sığırdı. Henüz birkaç aylıkken hastalanmıştı. Nedeninden emin olamadık. İştah kaybı ve nefes darlığının eşlik ettiği bir çeşit zatürreye yenik düşmüştü. Giderek gücünü yitirdi ve savunmasız kaldı. Bunun üzerine babam onu kanatlarının altına aldı. Canını dişine takarak ve tüm bilgisini kullanarak Emily'ye baktı. Kimi zaman ısıtmak için yanına

uzandı, onu samanlara sardı. Sonunda tatlı sözleriyle yeniden sağlığına kavuşturdu. Emily'nin gücüne kavuşması aylar sürdü ama yavaş yavaş ve güvenle toparlanmaya başladı. Nihayet küçük ve çelimsiz olmaktan çıkıp tıknaz, gürbüz, dört köşe, hoş derili ama yumuşacık biri oldu.

Emily'nin ikinci buzağısı -Jake'in annesi- Nuffield'di. Nuffield doğduğunda koyu renkli, beyaz yüzlü, kahverengi bir buzağıydı ve bir süre ona Emily II dedik. Fakat birkaç ayın ardından bizi şaşırtarak tüy değiştirdi ve kahverengi kılları döküldü. Emily II yavaş ama emin adımlara kararlı. Tuhaf isim değişikliğinin nedeniyse Leyland traktör şirketinin Nuffield traktör şirketini aldığı anda turuncu Nuffield traktörlerini maviye boyamasıydı. Bir süre sonra mavi boya yer yer dökülmüş, alttaki turuncu renk ortaya çıkmıştı. Emily'nin yeni adı da buradan geliyordu.

Nuffield'in kendi buzağısını doğurması konusunda umutsuzduk. Bir türlü gebe kalmıyordu. Ümidimizi yitirecek gibi olduğumuz bir sırada son bir şans tanıyarak, sürü boğasıyla eşzamanlı suni döllenme uygulamaya karar verdik.

Nuffield gebe kaldı ama aynı anda iki boğaya gebe kaldığını anlamamız dokuz ayımızı aldı. Sonunda birbirinden tamamıyla farklı ikizleri doğurdu; Kızıl Ruth ve Kara Jake. Ruth beyaz yüzlü, kızıl bir inekti, Jake ise simsiyah-tı. Doğumlarına tanıklık etmiş olmasak, ikizlerin birbirinden bu kadar farklı olabileceğine inanmazdık. Emily'nin sevimli bir cana yakınlığı varken, Nuffield'e buyurgan bir bağımsızlık hâkimdi. İkizler de bu iki karakterin hoş

bir karışımıydı: yumuşak huylu ve güven dolu ama kendi ayaklarının üstünde kolayca durabilen. Nuffield gurur duyuyordu onlarla, bizler de öyle.

Bunu izleyen aylarda hem Jake'in hem de Ruth'un sahip olduğu çok özel ve sıra dışı bazı niteliklerin farkına vardık. İkisi de son derece zekiydi, her durumda ne yapacaklarını biliyorlardı ve gerektiğinde bizden yardım isteyebiliyorlardı. Jake dikkatimi çekmek için tarlada yanıma gelip dişleriyle ceketimi çekiştiriyordu.

Ruth o zamanlar ne kadar dört köşe, gürbüz ve güçlüyse ilk buzağısı Küçük Ruth o kadar minik, zayıf ve kırılgan doğdu. Küçük Ruth'a birkaç ay sabır gerektiren, kesintisiz bir bakım sağlamamız gerekti. Annesini onsuz otlamaya göndermekte ise zorlandık çünkü doğal olarak buzağısından ayrılmak istemiyordu. Neyse ki çok geçmeden Küçük Ruth'a iyi baktığımızı anladı ve kendince bir düzen geliştirdi. İki-üç saat otladıktan sonra biberonla buzağısına vereceğimiz sütü sağabilmemiz için doğruca ahıra dönüyordu. Sonra tekrar çıkıp gidiyordu. (Bu davranışı, yakında anlatacağım Şişman Şapkalı II'nin de habercisiydi). Küçük Ruth yavaş yavaş güçlendi ve annesine eşlik etmeye başladı. Bakım sürecinde ona saman yemeği öğretmiş, birbirinden farklı otlar kesip getirmiştik. O da özellikle ve gayretle bulup getirdiğimiz sıçankulaklı boy-nuz otunu tercih ediyordu.

Jake çok geçmeden çiftliğin en önemli hayvanı oldu – gerçi kendisi öyle düşünmüyordu çünkü çoğu boğanın aksine, mizacında kibirden eser yoktu. Oysa kapkara rengi,

kışın sert, yazın pürüzsüz ve ipeksi bir derisi ve her daim alnına düşen bukleli saçlarıyla muhteşem bir boğaydı. Zarif, güçlü ve kara bacakları, nazik, zeki ve bilgiç bakışları vardı. Hepimiz onu seviyor ve hayranlık duyuyorduk, sürüdekiler hayvanlar da öyle. Herkesten üç kat güçlü olduğu halde kibardı, asla kabalık etmezdi. Küçük bir hayvan bile onu ittirip saman tabakasından uzaklaştırabilirdi. (Normalde bir saman balyasında on yedi tabaka olur ve her birinin ağırlığı üç buçuk kilogram kadardır.)

Jake bize güveniyordu, biz de güvenini sarsmıyor, onu endişelendirmiyorduk. Dolayısıyla annesiyle ve şimdi üç kız kardeşiyle düzenli sohbet eden, mutlu bir hayvandı. (Nuffield bir kez daha ikiz doğurmuştu. Tıpkı anneleri gibi beyaz yüzlü, siyah derili ikiz düveler, Augusta ile Octavia.) Sonunda Jake'i sürü boğası olarak tutmaya karar verdik. İdaresi kolay, tamamen güvenli ve ideal bir boğaydı.

Bir gün onu, bütün kışı birlikte geçirdiği grubundan ayırıp çiftliğin başka bir yerinde, bir kilometre kadar uzaktaki daha kalabalık bir gruba götürmem gerekti. Tek bir hayvanın yerini değiştirmek için koca grubu yerinden etmek haksızlık olacağı için, Jake'i kendi sürüsünden uzağa, ormana açılan kapıya doğru hafifçe ittirdim. Jake soru sorar gibi dönüp baktı. Güvenle sırtını sıvazladığımı görünce de yoluna devam etti. Tercih etmeyeceği bir yere onu asla götürmeyeceğimi bilerek, hafif dürtmelerimin, itmelerimin, övgü ve ikna sözlerimin eşliğinde benimle karanlık ormana girdi. Küçük otlığa açılan kapıya



vardık. Jake her zamanki kibarlığıyla kapıyı açmamı bekledi sonra da ağır adımlarla dereden geçip çamurlu kıyıya çıktı. Kıyıda tekrar dönüp beni sorguladı ve ben de gideceği yere vardığında memnun olacağı konusunda onu bir kez daha temin ettim. Sözlerimi güven veren hafif vuruşlar ve ittirmelerle destekledim.

Çiftlikteki bu uzun ve ilginç yürüyüşümüz keyifli ama belirsizlikle geçmişti çünkü yaşlı ve sıkkin izlenimi veren hantal adımlarıyla, ıstırap verici bir yavaşlıkla yürüse de Jake'in canı istediği an arkasını dönüp gözden kaybolabileceğini iyi biliyordum. Sonunda sürünün diğer yarısı göründü ve Jake yürüyüşün amacını anladığını belli etmek için bir kez daha dönüp bana baktı. Sonra hızlı adımlarla arkadaşlarının yanına gitti.

Gelin görün ki bir kusuru vardı Jake'in. Hem de normalde sığırlarda görülmeyen bir kusur. Land Rover'ın egzoz borularından çıkan dumanı koklamaya bayılırdı. Başlarda ne yaptığını anlayamadık. Tepeleme saman balyası yüklü aracımızla tarlalara giderdik. Araçta en az on, tepede de iki ya da üç balya olurdu. Hava genelde olduğu gibi soğuksa kontağı açık bırakarak araçtan iner, hevesle yanına sokulan kafa, boynuz ve ayakları atlatarak balyayı tarlaya sererdim. Sonra da yine araca atlayıp yola koyulur, küçük ve çekingen hayvanlara bol yem sağlayabilmek ve özgüveni yüksek hayvanlar tarafından gözlerinin korkutulmasını engelleyebilmek için samanı genişçe bir alana eşit yaymak üzere aynı işlemi düzenli aralıklarla tekrarlardım. Jake böyle zamanlarda geldiğimizi görür, Land

Rover'ın sol arka köşesine yanaşırdı. Sonra dumanları içine çeker ve mest olurdu. Ne yaptığını ancak günün birinde kendinden geçip dumanları solurken kafasını tampona sürttüğünde anladık. Zevkten sarhoş olmuş, Land Rover'ı sallamaya başlamıştı. Sözlü itirazlarımız işe yaramayınca fiziksel yolla ikna için araçtan indiğimde ne yaptığını gördüm. O günden sonra hava ne kadar soğuk olursa olsun kontağı açık tutmadık.

### *Olağan dışı davranış inceleme gerektirir*

Orijinal Şişman Şapkalı'nın hayatlarımız üstünde kalıcı bir etkisi oldu. Kendisi bir Beef Shorthorn sığırdı ve ilk adı Harriet'ti. Küçüklüğünde kilolu olduğundan, Şişman Şapkalı takma adını aldı. O sıralar elimizdeki Shorthorn sığırlarının sayısını artırmak istiyor, Şişman Şapkalı'nın bize birkaç kız vermesini umuyorduk. Onun yerine arka arkaya dokuz oğul verdi. Onuncu buzağısı ise Boneli dediğimiz, güzel bir kızıl demirkırı kızıydı. Boneli de bize on bir buzağı verdi. Şişman Şapkalı'nın bir sonraki buzağısı mavi bir demir kırı boğası olan Mavi Şeytan'dı. Mavi Şeytan çok bencil, buyurgan bir buzağıydı ve Şişman Şapkalı'nın sevmediği tek yavrusuydu. Anne gereğince bakıyordu oğluna ama arkadaşlarıyla oynamaya gittiği zamanlarda gözle görünür biçimde rahatlıyordu. Mavi Şeytan küçükken diğer buzağulardan farksızdı ama karakteri gelişmeye başladığı anda sadece bağımsız bir birey değil aynı zamanda zor ve talepkâr biri olduğu anlaşıldı.

Şişman Şapkalı'nın hepsi kızıl renkli ve bize değil ama anelerine sevecen yaklaşan ilk dokuz oğlunun tamamına Ronnie adını vermiştik. Şişman Şapkalı'nın on ikinci buzağısı da Hasır Bereli isimli kızıl bir demirkırı düvesiydi ve son buzağısı yine Şişman Şapkalı II isimli bir demirkırı oldu.

Şişman Şapkalı pek çok açıdan takdire şayan bir inekti. Kadınlardansa erkekleri tercih eder ama erkekleri de pek sevmezdi. Asla bir şeye ihtiyaç duymaz ya da bir şey istemezdi. Ne buzağılarken yardım istemiş ne de fazladan yiyecek talep etmişti. Hiç hastalanmazdı. Öyle ki bize ilk ihtiyaç duyduğunda yirmi yaşına gelmişti.

Sıcak bir yaz günü onu, sürü uzaklarda otlarken, avluda buldum. Sıra dışı davranış, inceleme gerektirir; nitekim yanına gittiğimde Şişman Şapkalı'nın ayaklarına tel örgülerin dolandığını gördüm. İlk düşüncem, yanımda yardımcı ekip bile olsa onu kolayca zapt edemeyeceğim ve onun çırpınıp tellere daha da dolanacağı yönündeydi. Oysa tek başımaydım ve yardımına koşacak kimse yoktu. Şişman Şapkalı ise yardım istiyor, üstelik ilk defa bir insana başvuruyordu. Elimden geldiğince güven telkin ederek çömeldim ve teli ucundan tuttum. Şişman Şapkalı kılımı kıpırdatmadı. Her an bir tekme savurabileceğini bilerek, teli çözmeye koyuldum. Neyse ki o, bu zorlu işin altından ancak tam bir işbirliğiyle kalkabileceğimi anlamış gibiydi. Ben telleri çözerken, her bir parçayı düzeltip çıkarırken Şişman Şapkalı bir an olsun kımıldamadı. Ayaklarını sırayla, bazen de sırasız kaldırmam gerekiyordu.

İşim epey uzun sürse de Şişman Şapkalı nihayet serbest kaldı. Koşar adımlarla tarlaya gitmeden önce dönüp şöyle bir bana baktı. Tahminimce insanların da nadiren işe yarayabildiğini gönülsüz bir kabullenmişti o bakış.

### *Biraz isimler ve biraz da yas üstüne*

Çiftliğimizdeki tüm hayvanların ismi var elbette, çoğunun bir de takma adı var. Takma adlar genelde öyle basık oluyor ki orijinal ismi unutuyoruz. Sevgi sözcükleri bir yana, bu gruptan ilk anımsadığım Günortası IX'du. Kendisi muteber, göze çarpmayan bir inekti ta ki günün birinde sıra dışı kızıl-beyaz lekeli bir erkek buzağı doğurana dek. Bu buzağının normal yürüyüş yerine, gezinmekle sallanmak arası bir yalpalaması vardı. Yalpacı (Bumble) zamanla alımlı bir kıza dönüştü, annesi Bayan Yalpacı diye anılır oldu ve Yalpacı önadı kalıcı hale geldi. Bayan Yalpacı bir yıl kadar sonra Yalpacı Kız diye bir düveyi dünyaya getirdi. Onun da ikiz düveleri oldu; Yalpacı Kızlar. İlk Bayan Yalpacı nihayetinde ve sıra dışı bir yol izleyerek Nine (Granny) adıyla anılır oldu.

Yalpacı Kızlar üç yaşına geldiklerinde, kızıl boğa yavru lar ürettiler. Yeni statülerinin onuruna isimlerini Dylan Thomas'ın *Under Milk Wood* romanındaki karakterlerden esinlenerek Bayan Ogmore ve Bayan Pritchard olarak değiştirdik. 1989'un uzun, ılık kışydı ve bizim birkaç buzağımız vardı: Amelia, Dreamy, Eleanor, Ninette, Horatio (Nell'in oğlu), Laura, Edward... Bu buzağılar otlamak

için her gün hava şartlarına bağlı olarak ya yukarı (en sevdikleri) L şeklindeki tarlaya ya da aşağı, Kavak Ormanı'na gidiyorlardı. Dere kenarında, genç dişbudak ağaçlarının arasında, dökülmüş kavak dalları üstünde ve onları müthiş büyüleyen yerinden sökülmüş bir ağacın yanında oyunlar oynuyorlardı.

İneklerle buzağılar geceleri ahırda kolayca saman bulsalar da, kışın otladıkları otun besleyici değeri düşük olduğundan, gündüzleri tarlalara ek saman götürürüz. Saman dağıtmak için aracımızla L tarladan geçtiğimiz bir gün, Bayan Pritchard'ın tarla ortasında ölmüş bir halde yattığını dehşet içinde gördük. Üç haftalık oğlu Pritchard ise hayretler içinde annesinin başında duruyordu. Bayan Pritchard'ın ölümüne aylar belki de yıllar önce aldığı ve kimsenin haberi olmayan bir darbeden kaynaklı karaciğer apsesinin neden olduğu otopsiyle anlaşıldı. Apse aniden ve beklenmedik biçimde patlamıştı.

İneklerle buzağuları arasındaki duygusal ve fiziksel bağlılığın derinliğini yıllar içinde defalarca gözlemlemiştik. Bir ineğin ölü buzağısı için, buzağının annesi için tuttuğu yastan çok daha uzun süre yas tuttuğunu gördük. Her ikisinin de kederini hafifletmek mümkün. Bir ineğin yakın aile çevresinden birileriyle "konuşabilmesi" bu durumda önemlidir. Farklı ve cezbedici yiyecekler vermenin de ayrıca yararı olur. Buzağının da yine akraba ve arkadaşlarla iletişim kurması gerekir. Bizden gelen yiyecek, temizleme ve kimi zaman da ortam değişimi gibi ek ilgi de unutmama sürecini hızlandırabilir. Buzağının yaşı pek çok

konuda belirleyici olduğundan, bizler de farklı yaşlar için farklı stratejiler geliştirdik. Lotte'nin annesi öldüğünde, ablası Charlotte onu büyük bir fedakârlıkla kanatları altına almış, buzağının yeni durumu şaşırtıcı bir hızla kabul lenmesini sağlamıştı. Pritchard, çete üyelerinden biriydi olmasına rağmen görünürde hiç yakın arkadaşı yoktu. Genç bir buzağının ana uğraşı açlıktır ama yaşı büyük düğçe anne özlemi de büyük olur. Yine de altı aylık bir buzağı bile yeterince üstüne titreme, tımarlarna, dokunma ve şımartmayla bir hafta, hatta genelde üç gün içinde annesini unuttur gibi olur.

Pritchard yalnız olmaktan çok aç olsa da, bir şişe sütü kabul etmesini sağlamak için kurnaz ve sabırlı ikna yöntemleri denemek gerekti. Neyse ki küçük ama sık öğünlerin üçüncüsüne geldiğimizde sıkı dost olmuştuk. Önümdeki on ayın süt şişesi ısıtma, uzun sohbetler ve bolca kaşağılamayla geçeceğini görebiliyordum.

Pritchard'ı bu dönemde sürünün yanında tutmaya karar verdik. Bakım sürecinde bize bağımlı hale gelecek olsa da, grup üyesi olarak kimliğini koruması gerektiğine karar vermiştik. Ona son öğününü vermek için iki yanımda şingirdayan sıcak süt şişeleriyle tepeyi tırmanıp yanına gittiğimde, vaktin gece yarısını bulduğu zamanlar olurdu. Pritchard asla bana doğru adım atmaz, olduğu yerde kıvıldamadan durur, kendisini bulmamı beklerdi. Bazen kolay olurdu işim. Bazen de tarladaki diğer kızıl boğa buzağuları onu taklit ederdi. Ogmore, Jack, Horatio, hepsi kıpırdamadan sessizce durur, gecenin karanlığında süt ikram etmemi bekler ve tahminimce dalgacı sırtışlarla

sunduğum sütü geri çevirirlerdi. Pritchard bazen bir ağacın arkasında dikilir, ben onu bulana dek yerinden kıpırdamazdım. Eminim yaptığı şey saklanmak değil, yerini bulacağımdan son derece emin, beni beklemektir.

Pritchard dört aylık olduğunda orijinal Bayan Yalpacı (Pritchard'ın ninesi) buzağıladı ve Noktacık (Dot) adını verdiğimiz minik, simsiyah bir kız doğurdu. Bayan Yalpacı'nın sütü Noktacık'a yetip de arttığı için, bizden teşvik görmeden Pritchard'ı evlat edindi. Bize göre Pritchard'ın "Ninesi" onun kim olduğunu biliyordu çünkü ölümünden önce kızı tarafından torunuyla tanıştırmıştı. Kızı öldüğünde sütü yoktu, dolayısıyla yardım için yapabileceği pratik bir şey de yoktu. Ama buzağılamasıyla birlikte süt üretmeye başladığı andan itibaren Pritchard'ı Noktacık'la beraber büyütme üzere yanına çağırdı. Noktacık'la Pritchard sıkı dost oldular ve Nine ikisine de harika annelik yaptı.

Benim yedek annelik görevimse bir süre yarı zamanlı devam etti ve evlatlık edinilmesinden sonra iki hafta boyunca günde iki defa Pritchard'a süt teklif ettim. Ama o bir damla daha içemeyeceğini açıkça belli etti. Ancak özel ilginin diğer ayağı olan tımarlanmaya karşı bağımlılık geliştirmişti. Nine onu her gün yaladığı halde o yine de benim tarafımdan kaşığılanmak istiyordu.

### *Uykuyla ilgili kısa bir not*

Biz insanların uyku için kullandığı söz ve ifadelerin hepsi –şekerleme yapmak, kestirmek, dinlenmek, gözlerini

dinlendirmek vb.– inekler, koyunlar, tavuklar ve domuzlar için de kullanılabilir.

Hayvanlar tam anlamıyla gevşer, emniyette olduklarını hissedersen ve tanıdık bir ortamda, aile ve dostlarla çevrili olduklarını bilirlerse genelde kendilerini yere bırakarak yatarlar. Uykularında dönerek birbirinden komik pozisyonlar alırlar ve sonsuz bir huzurdan, ölü görüntüsüne varana dek bin bir türlü şekle bürünürler. Uyku bazen çok kısa sürebilir ama biz o kadarının bile önemli olduğunu ve hayvanların o esnada rahatsız edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. Bir hayvanın aksi olmasının nedeni uykusunu alamamasıdır demem size tuhaf gelebilir ama uyku hayati önem taşıyorsa, yoksunluğu da zarar yaratıyor olmalıdır. Hayvanlar beslenmelerindeki eksikliği yiyecek arayıp bularak giderebilirler. Ancak rahat edip mutlu olabilecekleri koşulları sağlamak bize düşer.

Çiftliğimizdeki ineklerin bazıları boynuzludur. Bazı boynuzlar aşağı doğru uzar, bazısı dümdüz yanlara doğru uzar ve epeyce büyür, bazısı da tırmık gibi dimdik yukarı uzar. Nasıl yaparlar bilmiyorum ama inekler yere serilirken bile boynuzlarının kendilerine engel olmasına izin vermezler.

İnekler ya da buzağılar bazen deliksiz uyuyormuş gibi görünseler de, belli belirsiz dönerek her bir adımı, gıcirtıyı ve homurtuyu analiz eden radar gibi kulakları onları ele verir. Durumdan memnunsalrsa daha derin bir uykuya dalarlar – geniş getiren çene durur, bıyıklar titremeyi bırakır ve etrafı gözetken, mahmur gözler kaybolur. Aradan



iki ya da üç dakika geçtikten sonra anten yine havayı taramaya başlar. Bir yukarı, bir aşağı inen, sağa sola dönen bu içgüdüsel hayatta kalma aracı, yaklaşan tehlikeye karşı erken uyarı sağlamak üzere programlanmış gibidir.

İnekler iyi bilmedikleri bir hayvan grubunun arasındalarsa, hızla uyanıp ayağa fırlamalarına olanak veren, ayakları kıvrarak oturma pozisyonunda kestirmeyi seçerler. Bazen de bir arkadaş ya da akrabanın yanında mutlu ve güvende ama yetersiz bir alan içinde sıkışıp kaldıkları olur. Böyle zamanlarda yüzlerinde bir hoşnutsuzluk ifadesi belirir ve gözler açık kalmayı reddeder. Çok geçmeden farkına bile varmadan uykuya dalarlar.

Bu ikisinin arasında da pek çok örnek vardır. Örnekler genelde hayvanların ahırda mı çayırdaki mı olduklarıyla ilintilidir. Açık alanda kuvvetli bir rüzgâr varsa inekler üşümeseler bile büyük olasılıkla tamamen uzanmak yerine tuhaf bir “diz üstünde baş” pozisyonuna geçer ya da güvercinler gibi kafalarını içe bükerek. Çiftlikteki sığırların çoğu, arkadaşlarını baş dayanağı olarak kullanır. Yaşlı ineklerden birkaçı geceleri, özellikle de açık alandalarsa, çocuk ve torunlarını etraflarına toplarlar.

Domuzlar konforlu ve donanımlı bir yuvaları varsa, ya rahat ettikleri bir derinlikte çukur kazarlar ya da imrenilecek bir edayla kendilerini uykunun kucağına bırakırlar. Koyunlar da diğer hayvanlar kadar çeşitlilik sergiler ama onları hiç sığırlar kadar yere serilmiş halde görmedim – nedeni de muhtemelen “kalıplaşma” tehlikesini sezmeleridir. Kalıplaşma, hayvanların sırtüstü yatarken



kıpırdayamaz hale gelmelerini ifade eden bir çiftçilik terimidir. Vaktinde müdahale edilmezse ölümcül olabilir. Tavuklar geceleri tüm kuşlar gibi başlarını kanat tüylerinin altına sıkıştırarak uyurlar. Gündüzleriye aslında güneşlenmenin hazzını tadarken, uyukluyormuş gibi bir izlenim verebilirler. Kanatlarını yanlara açarak olabildiğince geniş bir yüzeyi güneşe maruz bırakırlar. Tek bacaklarını germek için sarhoş gibi bir yana yüklenir ve bu rahatsız görünen, kaskatı pozisyonda uzun mu uzun gevşeme seanslarının keyfini sürerler.

Herhangi bir korku duygusu açığa çıkarsa hayvanlar âleminde kimse uyumaz. Korkunun kaynağı uzaktaysa inekler diğer hayvanlar gözcülük yaparken, çok küçük buzağılara uyuyabilecekleri işaretini verirler. En azından onlarca yıllık gözlemin ardından bize böyle görünüyor.

Kalabalık aile gruplarının sağladığı emniyet ve istikrar, geniş kapsamlı fayda sağlar. Yiyecek için rekabetin olduğu veya alanın kısıtlı, su yalıklarının yetersiz olduğu stresli koşullar altında hayvanların hastalığa yenik düşme olasılığı yükselir. Bunun tersi bir durum, yani yiyecek ve suya erişimin kolay olduğu, arkadaşlarla akrabaların el altında bulunduğu şartlar da, doğal olarak sağlığın bozulmasını engeller.

### *Farklı türde mölemeler*

Öğrencilerin ve çiftlik işçilerinin yıllar içinde daima ilgisini çekmeyi başarmış bir şey varsa o da farklı türden

mölemeleri ayırt etmeyi öğrenmektir. Birkaç dersin ve birkaç tanımlamanın ardından belli türde bir mölemenin önemini kavrayarak iyi kararlar alabilmek, her zaman gurur kaynağı olmuştur. İnekler çeşitli nedenlerle, bazen de (belirgin) herhangi bir neden olmadan mölerler.

Bir gün, kısa süredir bizimle kalmakta olan bir adam telaşla mutfağa girerek, bir ineğin çok yüksek sesle ve gergin bir tavırla mölediğini söyledi. Sorunun ne olduğunu anlamak için kendisiyle gelmemi istiyordu. O an mutfağı terk etmek, pişmekte olan kurabiyeleri yakmak anlamına geleceği için, bu kişiden o güne dek tıpası açılmamış be-timleme yeteneğini serbest bırakıp kim olduğunu anlamam için ineği ve möleme şeklini tarif etmesini istedim. Sonunda ineğin stres altında olmadığına, sadece geçici bir süre buzağını gözden kaybettiğine kanaat getirdim. Adama buzağını ayrıntısıyla tarif ettim, o da ikiliyi bir araya getirdi.

Dediğim gibi inekler çeşitli nedenlerle möler: korku, hayret, öfke, açlık ve sıkıntı. Ayrıca her ineğin de bazen bir bakışla bazen de tuhaf, sessiz bir mölemeyle kendine göre soru sorma yöntemi vardır.

Soğuk bir şubat ayı, gece yarısını biraz geçe, bir ineğin mölemesiyle yorgun düşmüş uykumun derinlerinden zorla çekilip alındım. Rahatsızlıktan ya da can sıkıntısından doğan bir möleme değildi bu, açlık ya da ıstıraba da işaret etmiyordu. Mutlak bir kararlılık mölemesiydi. Sadece beni uyandırma değil, kalkıp dışarı çıkmamı sağlama yönünde bir kararlılık; hem de acilen. O sırada möleyenin

Araminta olduğunu bilmiyordum. Tek bildiğim, hem onun adına hem de ailenin uyanmasını önlemek için acele etmem gerektiği idi.

Sabahlığımlı kaptığım gibi karanlıkta el yordamıyla merdivenlerden indim, alt kata geldim ve çorabımı giymeden Wellington botlarımı ayağıma geçirdim. Yağmur yağdığını fark edince yağmurluğumu aldım ve merdivenleri tırmanmaya başladım. Bir yandan yağmurluğumu iliklerken, bir yandan çalıkların arasında yolumu bulmaya çalıştım. Araminta hâlâ mölüyordu. Susmasına duyduğum istek, el fenerine duyduğum istekten fazla olduğu için gürültüye yöneldim. Hava çok ama çok karanlıktı. Tatlı, yatıştırıcı sözler söyleyerek dokunmak kaydıyla onun hangi inek olduğunu anladım ve memesinin sütle dolduğunu fark ettim. Memelerindeki baskı azalınca susacağını umarak onu ahıra yönlendirdim. Yürürken oğlu (Sir Donald Bradman'ın anısına) The Don'un ya hasta olduğunu ya da öldüğünü anladım çünkü Araminta'nın sütü gün boyu emilmemişti. Ayrıca insanın içine nüfuz eden mölemesinin sadece bana rahatsız olduğunu anlatmak için değil, oğluyla ilgili bir şeyler yapmam için olduğunu da kavradım, kendisi yapamıyordu çünkü.

Araminta'yı besleyip sağdıktan sonra el fenerini aldım ve ona The Don'un nerede olduğunu bana göstermesi gerektiğini anlattım. İneklerimiz zekâmıza çok güvenirlerse her şeyi bildiğimizi varsaymak gibi bir hataya düşerler. Ahırın kapısını açıp Araminta'yı dışarı ittirdiğim halde kıpırdamadan durdu. Oğlunu bulmamı hatırlatmak için

yeniden mölemeye başlayacağından korkarak onu nereye gittiğimizi biliyormuşum gibi ciddiyetle rasgele bir yöne ittirdim. O da tüm güveniyle talimatıma uydu. Elli metre kadar sonra durdum. O da durdu. Nazıkçe geri döndürdüm ve onu geldiğimiz yöne doğru ittim. Araminta bu hareketimle nereye gittiğimiz hakkında en ufak bir fikrim olmadığını kavradı ve kendi kendine dönerek ilk baştaki yöne iki kat hızla yürümeye başladı. Ben de peşinden gittim.

The Don'u üç tarla ötede bulduk. Ayakları üstünde duruyordu ama kendine fena halde acır gibi bir hali vardı. Ciddi biçimde "şişmişti" ve bu gibi durumlar ani ölümle sonuçlanabilirdi. Hareket etmekte gönülsüz olsa da, onu zorla eve yürüttüm, annesi de yanında yürüdü. Avluya vardığımızda kıpırdamadan durması için onu sığır sıkıştırma kafesine koydum ve bu tür durumlar için bulunurduğumuz uzun lastik boruyu getirdim. Sol elimle The Don'un ağzını açtım ve boruyu yavaş yavaş yemek borusuna, ardından da midesine ittirdim. Borunun ucunu sağ elimle tutarak, diğer elimle karnın sol tarafına masaj yaptım ve sonunda sıkışan hava çıktı.

The Don'u o gecelik iyileştirmiş olsam ve zeki ihtiyar anasıyla ahırda samanların arasında kıvrılıp yatsalar da, sorun sonradan nüksetti. Veterinerin de onayıyla aynı eylem planı ara ara uygulandı ama nihayetinde veterinerin küçük bir operasyon yapması şart oldu. The Don tamamen iyileşti ama bu iki ayı aldı. Gariptir, The Don tüm olanlar boyunca gayet mutlu görünüyordu. Rahatsızlığı

varken yiyip içmeyi kesse de sıkıntılı bir hali yoktu. Tedaviden birkaç dakika sonra da hiçbir şey olmamış gibi kaldığı yerden devam ediyordu.

### *Inekler iyi kararlar alır*

Önceden de anlattığım gibi İhtiyar Şişman Şapkalı'nın ilk kızının adı Boneli'ydi ve Boneli dünyaya on bir buzağı getirdi. İçlerinde Boneli Demirkırı, Küçük Boneli, Peter Bonnetti ve Altın Boneli kayda değer olanlarıydı. Boneli Demirkırı'nın ilk buzağısının adı Durham Piskoposu'ydu. Boneli Demirkırı anneliği nedense pek ciddiye almıyordu ve çoğu şeyi doğru yapsa da –besleme, tımarlama ve yanında kalma– biraz yarı gönüllüydü, katiyetle aşırı korumacılıktan uzaktı ve çok az miktarda süt üretiyordu.

Sonuç olarak Durham psikolojik açıdan dengeli ama oldukça minyon ve yavaş büyüyen bir buzağıydı. Biz de ona besin takviyesi yapmaya karar verdik. Sonbaharın sonları olduğu ve otlayacak kayda değer ot bulunmadığı için Durham'a günde bir defa kendi ürünümüz olan arpadan yedirdik ve iki saat kadar diğer sığırlardan ayırarak, gönlünce saman yemesine izin verdik. Durham kısa sürede sadece kadınla erkeği değil, benzeri cüssede iki erkeği de birbirinden ayırmayı öğrendi. Aynı gün aynı insandan asla iki defa yem istemiyordu ama farklı bir insan gelirse elinden geldiğince o gün beslenmemiş numarası yapıyordu. Uyguladığımız prosedür genelde işe yaradı. Boneli Demirkırı, Durham'dan sonra Warwick Kontu'yla

Lancaster Dükü'nü dünyaya getirdi ki o da ayrı bir hikâyedir (*bkz.* s. 70).

Yıllar içinde doğru yaşam koşulları sağlandığı takdirde sığırların çok iyi kararlar aldığını gördük. Sığırlar barınağa, saf suya ve iyi besine, stresten uzak durmaya ve belli bir düzeyde istikrara daima ihtiyaç duyarlar. Hava durumu yağmur haberi verirken onlar kış ortası, dört bir yanı açık çayırlarda kalmayı tercih ediyorlarsa veya havanın normalde ılık olduğu haziran ayının ortasında barınaklara iniyor ve içeri alınmak istiyorlarsa ciddiye alınmaları gerekir. Örneğin, bir haziran gecesi herkesi gafil avlayan şiddetli bir fırtınanın öncesinde bütün sığırlar toplanıp geldi. Bundan birkaç saat sonra, gece 01.30'da yağmur dindi, hava ılındı ve sığırlar otlamak için dönmekte kararlıydı. İsteklerini de, civar köyleri uyandırmaya yetecek bir gürültü koparmak kaydıyla dile getirdiler. Biz de emre uyararak telaşla kalktık ve onları yolun ilerisinde daha ilginç bir otlığa götürmeye koyulduk. Yolda durumu hayretle karşılayan bir polis bizi durdurup sorguya çekti. Sürümüzü keyfimizden gece yarısı gezmesine çıkardık, dememek için kendimizi zor tuttuk.

Barınağa daimi erişimleri olduğu konusunda hayvanları temin etmenin öneminden bahsetmiştim. Barınak söz konusuysa her çeşit yapının bir yeri olabilir: Ağaçlar, su kıyıları, duvarlar ve ahırlar... Hepsinin ayrı bir rolü vardır. Ancak en önemli ve çeşitlilik içeren barınak, ağaç veya çahlardan oluşan çittir.



Geçmişte ve günümüzde birçok yazar çok amaçlı çitler üstüne şiirsel yazılar yazdı. Çitin ne zaman dikildiği inceleme sonucu hesaplanabildiği gibi her eski çitin de anlatacak bir hikâyesi vardır. Neden oraya dikildiği ise çıkarsamayla belirlenebilir.

Çalı çitlerin yerini değiştirmenin çılgınlık olduğu ne kadar vurgulansa azdır. Bu şekilde talan edilen binlerce kilometre, görsel yoksunluktan çok daha beter sonuçlar doğurdu. Mayıs ve haziranda en üstteki dallardan kat kat sarkan ve sonraki aylarda yerini rengârenk yemişlere bırakan amber, beyaz ve pembenin çeşitli tonlarındaki güller yok olur. Sayısız yabancı türün yaşamı, Wordsworth'ün deyişiyle bu "coşkuyla yayılmış neşeli ağaç hatlarına" bağlıdır. Kuşların orada gökdelen yatakhaneleri, kat kat uzanan yuva alanları ve tabii onlara can veren kış ambarları vardır. Yeterince yaşlı bir çit, kuşburnu, kara erik, mürver, yaban elması, alıç, kabuklu yemişler, yaban eriği, palamut, dişbudak tohumu ve hanımeli yemişleri üretir. Çekingen hayvanlar korkusuz porsuktan kaçarken, dikenli böğürtlenlerin arasına kolayca sızarak burada kendilerine güvenli sığınaklar bulur. Tavşanlar, fındık fareleri ve tarla fareleri burada her zaman saklanacak delikler bulurlar ve yerde yuvalayan savunmasız kuşların hayatta kalma şansları artar.

Bulduğumuz çiftlikte, çiftlik yolunun iki yanına vaktinde birbirine paralel ve üç metre eninde iki çalı çiti dikilmişti. Biz buraya yerleştiğimizde çitler gürleşmiş, güçlen-

miş ve dört metreye erişmişti. Bundan otuz yılı aşkın bir zaman sonra artık dokuz ile on iki metre arası bir yüksekliğe erişip yolun ortasında kavis yaparak birleştiler. Böylece bir ahır görünümü ve konforu sağlıyorlar. İneklerin hepsi bu “ahırın” nerede olduğunu biliyor ve kışın soğuktan, yazın sıcaktan korunmak için burayı kullanıyorlar.

Yağmurla uğraşma da müfredatın parçasıdır. Olgun sığırlardan oluşan bir grup, muazzam miktarlarda yağmura dayanabilir, hatta farkında bile değilmiş gibi görünürler. Ancak çok küçük buzağların olduğu karışık bir grupta, deneyimsiz anneler yavrularının daha fazla korunmaya ihtiyacı olduğunu anlamayabilir. Yaşlı ve akıllı ineklerse daima doğruyu bilirler ve buzağlarını ya ahıra getirir ya da onlara ağaç altında, çit yakınında bir sığınak bulurlar.

Hava koşullarına dayanıklı kürkleriyle yetişkin bazı koyunların soğuk rüzgârları sevdiği bile söylenebilir. Bazen bunun tadını çıkarmak için çiftliğin en yüksek, en açık alanına giderler. Ancak uzayan yağmurları sevmezler. Ayaklarının dibinde yavruları varsa onlara farklı bir ilgi göstermeleri gerekir. Kuzular yaşamlarının ilk birkaç haftasında hayli savunmasız olabilirler. Çoğu soğuk ve yağışlı havayla baş etmeyi bilse de, bu süreç anne sütünden aldıkları enerjinin büyük bir kısmını tüketir. Dolayısıyla bir çeşit barınak sağlamak, mali açıdan olduğu kadar insani açıdan da önemlidir.

Şimdiye dek gördüğümüz kadarıyla sığınacak yer bulmada, kuzular buzağlardan daha zekidir. Çok küçük

kuzular ya bir saman tabakasına el koyar ya da bir barakaya veya derme çatma herhangi bir barınağa sığınır. Uygun hiçbir şey bulamazlarsa akıllarına gelen bir araçla hal çaresi yaratmaya çalışırlar. Yerdekenden daha kuru ve konforlu olabilmek için örneğin, bir ağaç kökünün veya kütüğün üstüne çıkarlar.

Hayvanların bitmek bilmez karar alma süreçlerine, yiyecekleri şeyi seçmek de dâhildir. Birbirinden farklı otları, bitkileri, çiçekleri, çitleri ve ağaç yapraklarını kemirmek ve yemek onlara günlük beslenmelerinde hayati bazı eser elementleri, kendi uygun buldukları miktarlarda sağlar. Bu tür kararlar bizler tarafından bu kadar etkin biçimde alınamaz.

Hayvanların hepsi birer bireydir. Besi konusunda sürünün tamamına yönelik bir toplu “yasama”, çoğunluk adına uygun olabilir ama bizi ilgilendiren daima azınlıklar olmuştur. Kararı hayvanlara bırakmak daha doğru ve etkili olmakla kalmaz, aynı zamanda daha ucuzdur. Bizler inek ve koyunların sıra dışı bitkileri olağanüstü miktarlarda yediğine tanık olduk. İnekler koyu yeşil, fena görünümlü ve dikenli ısırgan otlarını dolu dolu yer, koyunlarsa özellikle enerji rezervlerinin tükendiği doğum sonrasında sivri ve dikenli devedikeni uçlarını ya da uzun, sert kuzukulağı yapraklarını seçerler.

Hayatımda hiç, bir koyunun günlük mola verdiğini görmedim ama ineklerin buzağıladıktan sonra yemeye bir gün kadar ara verdiği sıkça görülür. Tecrübeme göre yeni anne olmuş koyunlar, yavrularının bitmek bilmez talebini

karşılacak sütü üretmek zorunda olduklarını bildikleri için hiç olmadığı kadar hızlı ve amaca odaklı karın doyururlar. Bazı ineklerse küçük denebilecek bir buzağı doğurdularsa “rezervde” sütlerinin olduğunu bilir ve ilk bir-iki günü buzağıyla bir ağacın altında, sakin hayatın tadına vararak geçirebilirler. Akşamları biraz otlayabilirler ama günlük rutinlerinin yoğunluğunda değil.

Keşfettiğimiz özellikle memnuniyet verici gerçeklerden biri de, hayvanların incinme durumunda bol miktarda söğüt yemesiydi. Bunun aspirinin kökeniyle bir bağlantısı olduğunu düşünüyoruz. Kolayca erişilir yerlerde söğüt ağacı yoksa ihtiyacı olana dalları kesip getiririz. Hayvanların hepsi de, kimi zaman arka arkaya birkaç gün boyunca, büyük bir iştahla getirdiklerimizi yer. İhtiyaçları kalmadığını anladıkları zaman da bırakıp giderler.

Dizzy'nin ya da daha çok bilinen adıyla Siyah-Beyaz Desdemona'nın torunu Desdemona II otu, diğer her tür besine tercih ederdi. Doğduğu yaz, sonbaharda ve ilkbaharda her şey iyiydi ama kışın hava ne kadar sert, hatta dondurucu olursa olsun, diğer sığırlar seve seve ahırda kalırken, Desdemona II kapının önünde dikilir, bizler ne istediğini anlayıp kapıyı açana dek gözlerini dikip bakardı. Sınırsız yetkiyi alınca da sallana sallana bir kilometre kadar uzağa gidip gün boyu tek başına otlardı. Ender durumlarda kendisi gibi her tür hava koşulunda dışarıda olmayı seven koyunların meleme mesafesine dek sokulurdu. Ne yaparsanız yapın saman, saz, arpa ya da elma yemezdi; tek isteği ottu. Kışın otlarla beslenip kilo alamazdı, ama bü-

yük bir tatmin yaşar, ikindi vakti ağır adımlarla evine döner, geceyi annesi, kız kardeşi, ninesi ve kuzenleriyle geçirmek üzere içeri alınmayı beklerdi. İkinci kışı geldiğinde saman yemeyi öğrenmişti ama otu hâlâ tercih ediyor, hava nasıl olursa olsun, her gününü otlayarak geçiriyordu.

Çok küçük buzağlar kendilerini iyi hissetmezlerse “yaktan çıkmazlar”. Anneleri otlamak için dışarı çıksa ve onları da yanlarına çağırsa bile çoğu olduğu yerde kalır. Anneleriye düzenli aralıklarla yanlarına uğrar. Buzağı sağduyusunun en güzel örneklerinden biri Chippy Minton örneğiydi.

Chippy'nin annesi deneyimsizdi ve bir aralık sabahı yavrusunu tarlalara çıkardı. Chippy ise ılık ahırın kendisi için daha iyi olduğuna karar vererek, henüz altı günlükken annesini ve sürüyü geride bırakıp bir kilometrelik mesafeyi yürüyerek eve döndü. Neyse ki biz de inişini görebileceğimiz bir yerdeydik ve onu kaptığımız gibi uygun konaklama şartları altına aldık. Chippy biraz üşütmüş, ishal olmuştu, dolayısıyla su kaybının giderilmesi ve bakıma alınması gerekiyordu. Tam bu dönemde tımarlanma tutkusu baş gösterdi. Geceleri çamurlu ayaklarla yatmaktan nefret ediyordu.

### *Sığır dostlukları nadiren gelgeçtir*

Buzağların henüz birkaç günlükken ömür boyu sürececek dostluklar geliştirmesi çok yaygındır (hatta bir normdur). Bazen kısa bir zaman aralığı içinde doğmuş buzağlar

grup oluştururlar ama yaşları en yakın olanlar arasında, iki kişilik dostluklar daha yaygındır. Beyaz Oğlanlar konunun tipik örneklerindendi.

Önce Nell doğum yaptı ve bembeyaz bir erkek buzağıyı dünyaya getirdi; göz kamaştıracak kadar beyaz. Juliet de ertesı gün buzağıldı ve diğerinin aynısı bir buzağı hayata gözlerini açtı. O güne dek hiç o kadar beyaz buzağılarımız olmamıştı. Gri, krem rengi, deve tüyü, kırık beyaz, kurşuni, sarı, evet... Ama saf beyaz, hiç. Birinci buzağı yeni doğanı selamlamak için yanına gitti ve gözlerini dikip aynaya bakar gibi ona baktı. O andan itibaren aralarından su sızmayan, can dostu oldular. Buzağılarının yaşamında artık ikincil öneme sahip olan iki anne de, talep üstüne süt vermek üzere bütün vakitlerini birlikte geçirmek zorunda kaldığından, ister istemez yakın dost oldu. Nell'in de Juliet'in de kendi çocukluk arkadaşları vardı ama yeni koşullar onları birbirlerine yaklaştırmıştı. Bir yıl sonra, annelerin ikisi de yeniden buzağıldığında, ne bir travma yaşandı ne de kıskançlık. Beyaz Oğlanlar nasılsa birbirlerine sahipti ve annelerinin tarladan çıkıp emzirme sahasına indiğini ruhları bile duymuyordu. Nell ile Juliet bu defa biri kızıl, diğerı beyazımtırak, nispeten sıradan buzağlılarıyla dostluklarını sürdürdü.

Beyaz Oğlanlar ise koca bir sürünün ortasında ama onlardan bihaber, kendi dünyalarında yaşıyorlardı. Birbirlerine tösleyerek omuz omuza yürüyor, her gece başlarını birbirlerinin üstüne koyarak uyuyorlardı. Tek kelimeyle muhteşemdiler: uzun boylu, kibar, bağımsız, gereğinden

fazla dost canlısı değil ama sevecen ve asil. Birinin burnu pembe, diğerinin griydi.

Bu kadar göze çarpmasa da, eşit derecede güçlü bir dostluk da altı yıl önce (Charolais Charlotte'un kızı) Siyah-Beyaz Charlotte ile (Dizzy'nin oğlu) Guy arasında filizlenmişti. Kız beyaz kuyruklu, siyah bir inekti, oğlansa beyaz kuyruklu, çekici donuk bir gri. Guy, İndirim ailesinin üyesiydi, Charlotte ise Günortası ailesinin.

Sığır dostlukları nadiren gelgeçtir. Karşılıklı pratik yardım odaklı olsa ve ender durumlarda aşırı koruyucu veya duygusal türden olsa da, bağlılık hep ana temadır.

Charlotte ile Guy adeta aynı dili konuşuyorlardı ama ikisinin de başka arkadaşları vardı. Annelerinin otlak tercihi yüzünden ayrı düştükleri zamanlarda hasretle yanıp tutuşmuyor ama ayrılan sürüler otlaktan dönüp birleştiğinde sevinçli bir kavuşma yaşıyorlardı. (Hatırlıyorum da, Anne ile Helen, ikisi de üç aylıkken bir haftalık ani bir ayrılığın ardından kavuştuklarında resmen birbirlerini öpmüşlerdi.) Ne var ki dostlukları, annesi öldüğünde Charlotte'un kız kardeşi Lotte için anne rolünü üstlenmesiyle birlikte zayıfladı. Beyaz kuyruklu kara Lotte ablasının küçük bir kopyasıydı ama Charlotte doğuştan boynuzsuzken, onun boynuzları vardı. Charlotte öyle şefkatli ve sevecendi ki Lotte yaşadığı travmayı neredeyse hasarsız atlattı ve Charlotte ilk buzağısını dünyaya getirdiğinde Lotte ona inanılmaz bir teyze oldu.

Ne var ki Charlotte gerçek anneliğe pek adapte olamadı. Mart ortası doğan ve ismini Sezar'ın karısından alan

(ve neredeyse anında Kakao takma adıyla anılmaya başlanan) dünya sevimlisi simsiyah kızı Calpurnia'nın, sosyetik anneden süt emmesine izin yoktu. Anne bakıcılığı dadının üstleneceğini anında ilan etmişti. "Dadı" ise erkek kardeşim oluyordu. Kendisi Charlotte'a yular taktı ve Kakao sütünü emerken kıpırdamadan durması için onu sabırla ikna etti. Buzağıyı korumak için itiraz tekmelerini kendi bacağına yedi.

Kakao ise annesini çok seviyordu (tekmelerin hiçbirini yemedi ki ilişkilerinin devamını sağlayan belki de buydu). Günde üç defa sütünü emiyordu, bizler tarafından seviliyor, okşanıyor ve tımarlanıyor, Lotte tarafındansa aslında iyi muamele görüyordu. Dolayısıyla hayatın harika bir şey olduğunu düşünüyordu. Muhtemelen annelerin mecbur kaldıkları zaman süt verdiklerine, insanlarınsa şefkat ve koruma sunduğuna inanıyordu.

Charlotte kızının sevgi girişimlerini geri çevirmiyordu, sadece fark etmiyormuş gibi görünüyordu. Kakao annesinin boynu altına sokuluyor, arada bir şakadan ona tos-luyordu. O arada Charlotte uzaklara bakmakla yetiniyordu. Her zaman birbirlerine yakın otluyor ve uyuyorlardı ama bunun nedeni Charlotte değildi.

Kakao gerçek bir güzelliği ve herkesin favorisiydi. O da herkesi seviyor, gördüğü ilgiden memnuniyet duyuyordu. O günlerde pek de şefkatiyle nam saldığı söylene-meyecek çiftlik işçileri bile ne kadar meşgul olurlarsa olsun, durup onu okşamadan geçemiyorlardı.



Ancak Kakao iki aylıktan biraz büyükken her şey değişiverdi. Bizim olmadığımız bir ara gizlice annesinden süt emmeyi denedi. Charlotte o gün onu ilk defa fark etti ve doğal olarak harika bir varlık olduğuna kanaat getirdi. O andan itibaren belirsizliğe mahal vermeyen bir tavırla sevimli kızımı tamamen kendisine mal edeceğine bize anlattı. Sonra da Kakao'yu daima tek başına yaladı, parlattı ve besledi.

Bu dostluk ilgimizi özellikle çekmişti. Kakao insanlara son derece alışkın ve çok da cana yakın olduğundan, herhangi bir rahatsızlık vermeden sürecin parçası olabilmıştık.

Charlotte bundan on beş ay sonra erkek buzağı Cassio'yu doğurduğunda, Kakao düşünmeden yardıma koştu. Cassio'nun başında durdu, onu meraklı ineklerden korudu ve ne zaman ihtiyaç doğsa memnuniyetle bakıcılık yaptı. Cassio büyüdüğünde ve üç numaralı buzağı Carline ilgi odağı haline geldiğinde bile Kakao'yla Cassio'yu yan yana, aynı samanı paylaşırken görmek mümkündü. Charlotte da tahmin edileceği gibi iyi anne olmayı bir daha asla unutmadı; doğrusu en iyilerinden de biriydi.

### *Boğalara gelince işin rengi değişir*

İneklerle yaşamak tatminkâr ve her daim ilginçliklerle dolu bir tecrübe olsa da, boğalar söz konusu olduğunda işin rengi değişir.

Bir ara aŖađı yukarı aynı yaŖlarda üç boğamız vardı: Welsh Black cinsi Gloucester Piskoposu, Lincoln Red cinsi Worcester Piskoposu ve Charolais cinsi Augustus. Bir noktada Gloucester'ı yerinden alıp evin yakınındaki bir inek grubunun yanına koymamız gerekti. Bu arada Worcester ile Augustus güzelce geçinip gidiyordu. Sanırım birbirlerini seviyorlardı ve asla da kavga etmiyorlardı. Augustus kendini üstün görüyordu ama Worcester bu primadonna tavırlarına ses etmiyordu. Boğalar birkaç aylığına birbirlerinden ayrıldıktan sonra bir olay yaŖandı.

Çiftlikte bize yardım eden ge bir ğrenci vardı. Bu gence pek çok iŖ verilmiŖti ve Gloucester'ın bulunduğu itli alanın kapısını amaması açıkça vurgulanmıŖtı. Öğrenci bir gün kan ter içinde eve geldi ve kapıyı amanın emniyetli olduğunu dŖndđ kısıcak bir süre içinde Gloucester'ın fırsattan istifade kaçtığını nefes nefese anlattı. Benzeri bir Ŗey daha önce de yaŖanmıŖtı. Aktr bir arkadaŖımız yardım teklif etmiŖ ve kaçakların peŖine dŖmŖt ama sonunda kendini derin balıklar içinde yüzükoyun bulmuŖtu (ğrenciye katı talimatlarımız da zaten bundan kaynaklanıyordu). Haberi alınca terliklerimle tepeyi tırmanmaya baŖladım ve bir yandan da gence seslenerek, erkek kardeŖimi bulup peŖimden gelmesini söyledim.

Durumun bu defa daha ciddi olduğunu biliyor, Gloucester'ın nereye gittiğini de tahmin ediyordum. Augustus sabahtan beri tok, tehditkr ve yarı sıkkın, yarı hırçın bir sesle homurdanıyordu, Gloucester da onu dinliyordu. Dolayısıyla dimdik patikadan aŖađı inmiŖ, küçük otlaağa

girmişti. Hemen Land Rover'a atladım ve çiftlik yolundan aşağı hızla giderek, ağaçların arasından görülmemiş bir süratle, hoplaya zıplaya ilerledim. Sarsıntı, titreşim ve sallantı içimi dışıma çıkarmıştı; sular basmış köprüde sıkışıp kalma düşüncesini ise aklıma bile getirmek istemiyordum. Kapıdan son sürat ağaçlığa girerek boğaların sahasına açılan kapının önüne, Gloucester'ın dörtmala atılmasından resmen bir saniye önce park etmeyi başardım.

Augustus kapının öte yanında yeri eşeliyor, Gloucester kendi tarafında kabından taşıyordu. Worcester da Augustus'un her hareketini tekrarlıyordu ama samimi en ufak bir inanç duymadan.

Boğalar birbirine denklerse güçleri tükenene dek gece gündüz dövüşürler. Akran olarak birlikte büyüdülerse ya da genç bir boğa henüz küçükken büyüğüyle tanıştırdı ve sonra da birlikte kaldılarsa asla sorun çıkmaz. Fakat birbirlerinden ayrılır ve ileride birleştirilirlerse yer yerinden oynar. O durumda insanların boğalara sakinleştirici iğne fırlatmaktan başka çaresi kalmaz.

Ben de destek gelene kadar iki boğayı birbirinden ayrı tutmam gerektiğini biliyordum. Bir aşağı bir yukarı yürüdüm, onlar hırlayınca ben de hırladım, onlar ilerleyince tehditler savurdum, geri çekildiklerinde yatıştırıcı sözler söyledim. Hiç o kadar kararlı olduğumu hatırlamıyorum. Ne de olsa başarısızlığın sonuçları ağır olacaktı.

İki erkek gelene dek aradan bir ömür geçti, daha doğrusu beş dakika. Onlar geldikten sonra Gloucester'ı eve götürmeye koyulduk. Augustus'un dikkatini dağıtmak

için Land Rover'ın arkasından biraz saman fırlattık ve üçümüz Gloucester'ı çelik irademiz, dişbudak sopalarımız ve akla hayale gelmez yaratıcı ulumalarımızla evé yönlendirdik – sığır sürmek başlı başına bir sanattır, uzun uzadıya ele alınması gerekir ve genelde güçten çok, psikolojiye dayalıdır.

Bunalan ve dayatmacılığımız karşısında gafil avlanan Gloucester hızla koştu ama elli metre kadar sonra gerisin-geri dönme yönünde ustalıklı bir girişimde bulundu. Çok heyecanlı, çok güçlü, çok formunda ve çok hızlıydı. Ne var ki bizdeki “ya bu deveyi güderiz ya bu diyardan gideriz” tavrı karşısında teşebbüsünden vazgeçti. Böylece birazcık daha ilerledik. Bu arada onunla konuşmaya, öğütler vermeye, gözünü korkutmaya, hayatta kalmak istiyorsa bize boyun eğmesi gerektiğini söylemeye devam ettik. Dediklerimizin tek kelimesine inanmayan Gloucester'ın bir durup bir yürümesi, bir koşup bir fren yapması, önce burnundan soluyup sonra acınası bir tavra bürünmesiyle yavaş yavaş eve yaklaştık. Gerçekten ucuz atlatmıştık. Hem zihinsel hem de fiziksel enerjimizi son zerresine dek tüketmiştik. Gloucester kaçarak ya da zekâsıyla bizi kolayca alt edebilirdi ama içten içe bize duyduğu güven, zıvanadan çıkmış hal ve tavrımızın da etkisiyle birleşerek onu ahıra döndürmemizi sağlamıştı. Sonunda coşku içinde, kaygılı ama muzaffer bir havayla gevşedik, kahkahalar attık, yorgunluktan bitap düştük. Fakat kısa bacaklı, küçük Gloucester aniden ve hiç zorlanmadan beş çubuklu kapının üstünden atladı ve bir kez daha ağaçlığa kaçtı. Bu

defa önünde kapalı bir kapı daha vardı ve orada yaşadığı tereddüt yüzünden yeniden yakalandı.

Hikâyenin kahramanı boğalar bir daha hiç karşılaşmadı. Gloucester'ın kendi sürüsü vardı, diğer ikisinin de kendi sürüleri. Sonrasında ihtiyat elden bırakılmadı ve uyumlu hayat geri döndü.

Ben bunları yazarken mart ayındayız. Bahar kendini her yerde mart çiçekleriyle, bazı yerlerde dağ laleleriyle, birkaç yerde menekşelerle ve tek bir yerde çuhaçiçeğiyle göstermiş olsa da, hava geceleri hâlâ soğuk. Benimse kale-mimi bırakıp çiftliğin en küçük buzağısının gece için kendine rahat ve korunaklı bir yer bulup bulmadığını kontrol etmek üzere, görünmez ama ötüşleri dinmeyen alaca baykuşlarla dolu Kiraz Ağacı Tarlası'nın en ucuna gitmem gerekiyor.

### *Şişman Şapkalı II*

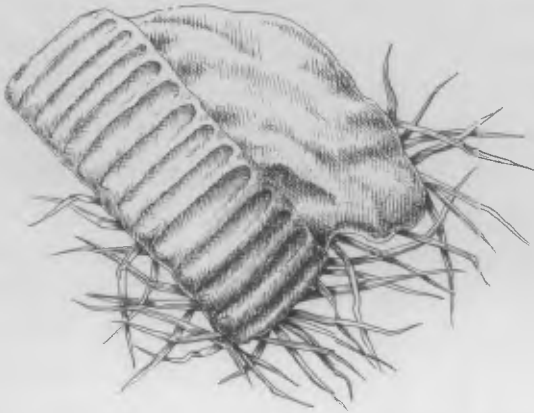
Hayvanların hepsi birer bireydir. Bazıları kişilikleriyle sizi etkiler, bazıları da göze batmadan yaşar gider. Bir hayvanı ne kadar iyi tanırsanız, ona o kadar yararınız dokunur. Farklı koşullarda ne gibi tepkiler verebileceğini bilerseniz, hazırlıklı olursunuz. Günlük ihtiyaçlarını nasıl ifade ettiğini gözlemlerseniz, sıra dışı durumları çok daha etkili yorumlarsınız. Üstelik sürünün hangi üyelerinin kendi haline bırakılabileceğini bilirsiniz.

Yaptığımız gözlemler genelde hayvanların gündelik yaşamlarıyla hiçbir ilgisi olmayan gözlemlerdir. Büyük

olasılıkla biz yokken çok daha ilginç ve önemli şeyler yaşıyordu. Yine de gözlemlerimiz, hayvanlarımızın zekâsıyla ilgili farkındalığımızı artırdı ve bize kimi zaman olayları öngörme, dolayısıyla sıkıntıdan kurtulma, kimi zaman da hayat kurtarma becerisi sağladı.

Şişman Şapkalı II'nin her zamanki felsefi, nazik, kibar, zeki ve güven dolu mizacı, ikinci buzağısının doğumuna eşlik eden ve sonrasında gelişen olaylarla acı biçimde sınıandı, hatta geçici bir değişime uğradı.

Birinci yavrusu York Dükü annesinden gelen kısa bacakları ve çoğu sığırın aksine suyu kediler gibi şapırdatacak içmesi dışında ayırt edici bir özelliği olmayan, sorunsuz, bodur bir oğlandı. Suyla ilgili bu tuhaf özellik daha önce sadece bir defa karşımıza çıkmıştı. Safkan Ayshire sığırı Print de günlük suyunu keyfe keder bir edayla şapırdatarak, diğer ineklerin on katı sürede içerdi.



Diğer her yönden normal olan Victor ve Feather\* isimli iki buzağının annesi olan Print, adamlardan birinin ısrarla taktığı küçük yün şapkaya karşı ciddi bir hoşnutsuzluk geliştirmişti. Print adama önce sevecen bir tavırla yaklaşıp, kendisini okşamasına izin verir, sonra fırsatı yakaladığı anda şapkayı ağızıyla çıkarıp dikkatle samanların üstüne bırakırdı. Şapka kaç defa yerine dönerse dönsün, Print sabırla çıkarma eylemini yinelerdi. Bu oyundan sıkılmak bilmezdi. Adam şapkasını değiştirmeyi büyük bir kararlılıkla reddeder, Print de başka kimsenin şapkasına ellemezdi.

Şişman Şapkalı II ikinci defa buzağulamak üzereyken, anlaşılmaz bir nedenle, kimse farkına varmadan ağaçlık alana gitti. Onun bulunduğu otlığa bir sonraki gidişimizde aradan birkaç saat geçmişti ve Şişman Şapkalı II hiçbir şey olmamış gibi otluyordu. Arada buzağladığını neredeyse anlamayacaktık – gayet iyi görünüyordu, zayıflamamıştı bile ama yine de farklı bir şeyler olduğunu sezdik. Doğum yapıp yapmadığını ve yaptıysa buzağısının nerede olduğunu söylemesi için iknaya çalıştık ama Şişman Şapkalı II anlamazdan geldi. Diğer ineklerde işe yarayan taktikleri denediysek de, üstünde tuhaf bir teslimiyet, soğukluk ve iletişimsizlik havası vardı. Muayene için eve götürüp gerçekten de doğum yaptığını anladığımızda bir şeyler söylemesi için vaktin geldiğini kavradık. Onu yeniden otlığa götürdük ve adımlarının izini sürmesi için uğraştık. Bir ileri bir geri gittik, tarlanın etrafında döndük, ağaçlık alandan geçtik ve endişemiz her dakika

\* *Ing. Tüy. (ç.n.)*

biraz daha arttı. Buzağının öldüğünden, Şişman Şapkalı II'nin de bu gerçeği kabullendiğinden şüphelenmeye başladık ama emin olana dek içimiz rahat etmedi. Şişman Şapkalı II ise buzağısını bulmamıza yardım etmemekte kararlıydı. Sonunda yardım çağırdık ve (24 hektarlık araziyi) ağaçlık alanı taramaya başladık. Buzağınızı nihayet bulduğumuzda zavalcılık derin bir uykuya dalmıştı. Üşümüş, ıslanmış ve acıkmıştı. Besbelli yavrusuna erişmeye çalışan Şişman Şapkalı II tekrar tekrar denedikten sonra ümidini yitirmişti. Anlaşılan buzağı ağaçlık alanın dik ve ıssız bir yerinde doğmuş sonra da kayarak erişilmez bir noktaya düşmüştü.

Aramalarımız sırasında Şişman Şapkalı II de etrafımızda gezinmiş, doğru yere yaklaştığımızı gördüğü anda yanımıza koşmuştu. Böylece buzağının yanına hep birlikte vardık. Ufaklığı alıp eve döndük. Şişman Şapkalı II de hemen arkamızdan geldi. Fena halde afallamıştı. Buzağısı geri geldiği için memnundu ama annelik rolünü neden yerine getiremediğini anlamıyordu. Ne var ki buzağısı ayağa kalkamayacak ya da süt ememeyecek kadar kırılgan vaziyetteydi. Dolayısıyla biz kızını besleyip ilgi gösterirken, Şişman Şapkalı II kenardan izlemek zorunda kaldı. Sahne kenarında bekleyen bir dublör gibi rolünü biliyor ama oynamaya çağrılmıyordu. Ondan süt alıp küçük miktarlarda ve sık aralıklarla buzağısına verdik. Şişman Şapkalı II bazen ilgili ve sevecen görünüyor, bazen umursamaz havalara takınıyordu ama bize karşı düzenli aralıklarla şaşkın bir minnettarlık sergiliyordu.



Kara Şapkalı adını taktığımız bu yavru, bir insan olsa çelimsiz ve solgun olurdu ama söz konusu mavi-siyah ve büyüleyici bir demirkırı olduğunda, solgun görünmek gibi bir seçeneği yoktu. Yine de kendini öyle hissediyor olmalıydı ve biz de on uzun hafta boyunca bakımını sürdürdük. Tüm bu sürede Kara Şapkalı narin, tüy gibi hassas, zeki, duyarlı ve sabırlıydı. Şişman Şapkalı II'yi otlamaya gitmesi için ikna etmemiz tam üç günümüzü aldı. Buzağısına süt üretebilmesi için bir şeyler yemesi gerektiğini söyleyip durduk. İkinci gün ona yürüyüşe çıkma fırsatı sunduk ama on adım gitse telaşla gerisingeri dönüp kızına bakıyordu. Üçüncü gün daha ikna edici taktikler kullandık. Kara Şapkalı tarlaya vardığı anda otların muhteşem lezzeti aklını çeldi. İki saatini böylece geçirdikten sonra görevinin başına döndü. Zamanla kesintisiz ve hararetle bir otlama, sonra da dönüp hastayı görme biçiminde bir düzen geliştirdi.

Kara Şapkalı karanlık, soğuk ağaçlıkta geçirdiği bedbaht saatlerde iki taraflı zatürreye yakalanmıştı ve iyileşmek bilmiyordu. Neyse ki yavaş da olsa güçlendi ve annesinden süt emmeyi öğrendi. Şişman Şapkalı II otlaklara giderken kızını da yanına almanın özlemi içindeydi. Bunu kızıyla konuşuyor, ona sesleniyor, dışarı çıkması için elinden geleni yapıyordu. Ancak Kara Şapkalı hâlâ zayıf olduğunun farkındaydı.

Ilık ve rüzgârsız bir gün Kara Şapkalı'yı Land Rover'a attık ve otlaklara götürdük. Şişman Şapkalı'nın yanına geldik, kızını gözlerinin önünde dikkatle araçtan indirdik.

Şişman Şapkalı II mutluluktan dört köşe oldu. Sevgiyle, gururla möledi, yavrusunu tatlı bir telaşla yaladı, neşeli bir sersemlikle etrafta yürüdü de yürüdü, sonra da bize teşekkür etti. Gelin görün ki o andan itibaren bir sorun oluştu.

Kara Şapkalı'nın otlamayı öğrenmesi ve sürüye yavaş yavaş alışıp katılması için annesiyle olması gerektiğini biliyorduk. Fakat hâlâ bünyesi kırılmandı ve söz konusu sürecin çalkantılı olacağı belliydi.

İlk gün aradan bir saat geçmeden yağmur yağmaya başladı. Uçarak tarlaya gittik ve Kara Şapkalı'yı alıp eve getirdik. Şişman Şapkalı ise küplere bindi.

Ne yazık ki hava şartları sık sık sorun yarattı ve Şişman Şapkalı II buzağısını neden bir verip bir aldığımızı anlamadı. Land Rover'ı her gördüğünde, kızı yanında olsa bile koşarak geliyor, kafasını camdan içeri sokuyor ve köşe bucağı tetkik ediyordu. Davranışlarımızdan şüphe duyuyordu artık ve üzülererek anımsıyorum ki bana karşı da son derece işbirliğinden uzak ve düşmanca davranıyordu.

İnsanların hepsini sevmekten vazgeçmemişti gerçi, sadece benden vazgeçmişti. Annemle arası hâlâ iyiydi. Annem (her defasında yanımızda olduğu halde) Kara Şapkalı'yı fiziksel olarak anasının elinden almamıştı ama aşamalı olarak salıverme planının sahibi ve her bir yağmur damlasını gözetleyen kişi oydu. Şişman Şapkalı II ise kimin neyi yaptığına bakıyor ve davranışını buna göre ayarlıyordu.

Kara Şapkalı yavaş yavaş güçlendi. Beş aylık olduğunda sürünün sabit üyeleri arasındaki yerini almıştı ve

oldukça da bağımsızdı. Şişman Şapkalı II ise kızı tamamen kendisine kaldığında ona, bana güvenmemesini öğretti. Zor zamanlarda her şeyiyle sırtını bana yaslayan iki can dostum artık yüzüme bakmıyordu. Ben ikisiyle de gurur duyuyor, normal davrandıklarımı görmekten mutlu oluyor ve onlarla konuşmayı sürdürüyordum. Ancak Kara Şapkalı beni görmezden geliyor, Şişman Şapkalı II bana öfkeyle başını sallıyor ve fazlaca yaklaşırsam kafa atıyordu. Neyse ki boynuzu yoktu. Bir sonraki kış, kötü hava şartları tüm sürüyü ahırlarda vakit geçirmeye zorladığı bir zamanda bile aralarına girdiğimde dikkatli olmam gerekti. Sırtımda saman balyasıyla nefesim tükenip etrafıma bakındığımda, vaktinde kendisini üzdüğümü anımsatan Şişman Şapkalı II'nin haşin bakışlarıyla karşılaşırıyordum. Beni affetmesi tam üç yıl sürdü.

Çoğu hikâyenin belli bir sonu yoktur aslında. Ben olayları ya da küçük hadiseleri aktarıyorum ama yaşamı bittikten sonra hayat devam ediyor. Şişman Şapkalı II'nin hikâyesininse bir başlangıcı, bir yaşamı ve bir de sonu vardı.

Annem Şişman Şapkalı II'yle özel bir ilişki kurmuştu ve bu ilişki, buzağının doğduğu gün başladı. Yavrucuk henüz üç saatlikken annesini bırakıp (belki hatırlarsınız, Şişman Şapkalı'nın kendisi insanları sevmezdi) toynaklarının ucunda hoplaya zıplaya tarladan aşağı inmiş ve kendini tanıtmaya gelmişti.

Dostlukları Kara Şapkalı I'in çalkantılı çocukluk döneminde sağladı, Kara Şapkalı II'nin gençliğinde sağladı ve Şişman Şapkalı II öldüğü gün de hâlâ sapaşğlamdı.

Şişman Şapkalı II soğuk bir ekimin son gününde ve bu defa veteriner yardımıyla kapkara, güzel mi güzel bir düve doğurdu. Üç gün sonra annem Şişman Şapkalı II ve yeni doğan buzağıyla ahırdayken, ciddi bir terslik olduğunu hissetti. Daha doğrusu Şişman Şapkalı II'nin öleceğini anladı. Başka kimse tersliği fark etmemişti. İnek yavrusunu yalamış ve emzirmiş, yanında uzanıyordu.

Annemin sezgisine kulak verdik. Çağırdığımız veteriner karın zarı iltihabı tanısı koydu. İltihabın tedavisi ve iyileştirilmesi imkânsızdı. Şişman Şapkalı II'yi ıstıraptan kurtarmak için uyutmak zorundaydık. Şişman Şapkalı II ölmeden önceden kararlı ve duygu dolu bakışlarla yeni doğan buzağısına iyi bakacağına dair annemden söz istedi. Annem söz verdi ve Şişman Şapkalı II de anladı. Annem verdiği sözü daima yerine getirirdi. Yaratıcılık, kararlılık ve kurnazlık gibi hünerlerin her birinin ayrı ayrı roller oynadığı bu sözü tutması da epeyce bir çaba gerektirdi. Şişman Şapkalı II'nin yeğeni Boneli Demirkırı birkaç gün önce buzağılamıştı ve oğlu Lancaster Dükü henüz annesinden gelen sütün tamamına ihtiyaç duymuyordu. Boneli Demirkırı'nın süt üretme becerisiyse Durham Piskoposu'nun doğumundan beri hayli artmıştı. Hem aynı cinsten (ikisi de Shorthorn sığırıydı) hem de aynı soydan oldukları için sütü de muhtemelen Şişman Şapkalı II'nin kalitesine benzer kalitedeydi. Boneli Demirkırı'ndan, artık resmi olarak Jane Eyre diye çağırmaya başladığımız öksüz yavruyu sahiplenmesini istedik. Ancak kendisi bu fikirden pek hazzetmedi.

Boneli Demirkırı inek ahırında bağılyken bize arpa, elma ve tatlı saman karşılığı sütü seve seve veriyordu, bu yüzden de sağma işini süt makinesi yerine Jane Eyre'a bıraktık. Fakat Boneli Demirkırı aptal değildi. Jane'i gözücuyla yakaladığı anda emzirmeyi imkânsızlaştırmak için bir o yana bir bu yana hareket ediyordu. Bu noktada Lancaster yardıma yetişti. Onu annesinin yakınına yerleştirdik. Böylece Boneli Demirkırı ne zaman etrafına bakınsa kendi buzağısını görüyordu, bu arada Jane de arkadan sokulup güzelce sütünü emiyordu. Birkaç hafta boyunca Lancaster'ın uysallığına bel bağlayarak ona, evlatlık kız kardeşi için koruyuculuk yaptırđık.

Boneli Demirkırı'nı, her defasında bağlamamız gerektiğinden, bu iş epeyce vaktimizi alıyordu. Jane Eyre iki aylık olduğunda, Lancaster herkesin işine gelen bir çözüm üretti. Artık cam süt istediğinde, uzaklarda bile olsa Jane'e sesleniyor, onu da davet ediyordu. Jane'le Lancaster çok iyi dost oldular ve iki yıl sonra bile haftalar süren ayrılığın ardından bir araya geldiklerinde yan yana oturup manzara seyrederek sohbet ettiler.

Ancak bu mutluluk hüküm sürmeden önce talihsiz bir olay yaşandı. Jane bir gün tarlada, Lancaster ortalarda yokken Boneli Demirkırı'ndan süt istedi. Boneli Demirkırı ise onu tekmeledi. Jane'in kalçasında iri bir yumru oluştu ve giderek büyüdü. İlginçtir ki yumru topallamasına yol açmadı, ıstırap veriyor gibi de görünmüyordu. Jane hâlâ normal davranıyor, birbiri ardına doğan Lancaster, Billy ve Gulliver'le oyunlar oynuyordu. (Hendek

Tosunu'nun oğlu Alfred'inse elbette ki ayaktakımıyla oynamaya izni yoktu ama o başka bir hikâye.)

Yumru konusunda veterinere danışmakta gönülsüzdük çünkü Jane Eyre'in ablası ilk Kara Şapka öyle çok tıbbi bakım görmüştü ki gerçekten gerekmedikçe Jane'de ilaç kullanımına başvurmak istemiyorduk. Onun yerine homeopatiyi denemeye karar verdik. Çiftçiler olarak homeopati yaşamımızda kendi başına ayrı bir bölümü hak ediyor ama şimdilik bu vakada işimize yaradığını söylemekle yetinelim. Reçete edilen tedaviyi uyguladıktan yirmi dört saat kadar sonra yumru, görüldüğü kadarıyla acısız bir şekilde patladı. İki gün sonra yaranın izi bile görünmüyordu. Kısa sürede yumrunun hangi tarafta olduğunu unuttuk. Jane'in de unuttuğunu umuyoruz.

### *İneklerin tercihleri vardır*

Şapkalar ve Boneler konusuna gelmişken burada Boneli'nin kendisi üstüne de iki çift laf edelim. Boneli orijinal Koca Şapka'nın onuncu buzağısı olsa da ilk kızıydı ve nevi şahsına münhasır bir inekti. Elmaya bayılırdı. Çoğu inek bayılır zaten, koyunlar, domuzlar ve kuşlar gibi. Ama Boneli mevsimi olmadığında da elmayı aklından çıkaramazdı. Bizi ne zaman görse yanımızda elma, hatta hiç yoksa bir armut olup olmadığını bakışlarıyla sorardı. Uzun yaşamı boyunca birkaç farklı tür bakışla, birkaç soruyu ifade etmeyi başardı.

Laxton Fortune ve Newton Wonder cinsi elmalarımız havadar ambarda, tahta kasalarda asılı olarak marta, bazen de mayısa kadar saklanabiliyordu. Ayrıca soğuk bir depoda yer bulunduğundan, yıl boyu sınırlı da olsa kesintisiz tedarikimiz vardı. Dolayısıyla Boneli otun az olduğu aylarda elmadan yana nadiren düş kırıklığı yaşıyordu. Mevsimin ilk ürünü Worcester Pearmain elmalarının ne zaman olgunlaştığını bir şekilde bilir, alçak dallara uzanıp erişebildiği elmaları koparabilmek için tam gününde ağacın altında biterdi. Beş-altı hafta sonra da bize çok çok daha ekşi gelen ama onun tadına doyamadığı Lord Derby ağacının altına konuşlanırdı.

Diğer tüm inekler elmayı teker teker yerken, Boneli hiç zorlanmadan bir defada dört elmayı hüpletirdi. Fakat ne ilginçtir ki Elmacılar ismini Boneli ile onun elma tutkusunu miras alan ve taklit eden aile üyelerine değil, ortak bir talihsizlik yüzünden olmadık biçimde bir araya gelen Jacques ve Maurice'e verdik.

Jacques'ın annesi Jeanine ile Maurice'in annesi Günortası iki hafta arayla öldüler. Her iki oğlanın da kendi arkadaşları ve anlayışlı ablaları olduğu için ve sığırlarda genellikle önemli olan birkaç aylık yaş farkından dolayı onları tanıştırmadık. Ama onlar birbirlerini buldu ve kalıcı bir dostluk kurdular. Biz de benzeri durumlarda yaptığımız gibi travmalarını atlatmaları için ikisine de fazladan ilgi gösterdik. Taktiklerimizden biri, günlük elma istihkakı sunmaktı. İkisi de bunu çabucak öğrendi. Land Rover

tarlaya girip sığırların arasında ilerlemeye başladığı anda Maurice ile Jacques gözümüze çarpacak stratejik bir konuma geçiyordu. Jacques sonraları diğer hayvanlardan biri yanlışlıkla onun payını almasın diye kafasını pencereden içeri sokmayı da öğrenecekti. Maurice biraz daha çekingendi ve sallanarak aracın yanına gelir, fark edilmeyi beklerdi. Jacques beyaz yüzlü, kızıl renkli muhteşem bir Hereford'du, Maurice ise dikkat çekmeyen ama hünerli bir Lincoln Red. Birbirine benzemeyen bu iki Elmacı, yine de iyi günde, kötü günde birbirini yalnız bırakmadı.

### *Göz teması*

Çiftliğimizdeki sığırları anlatırken, Şapkalılar aile üyelerinin karıştığı olaylara denk gelmemek zordur. 9 Ocak 1995'te Küçük Boneli'yle oğlu Smasher, Temmuz Boneli'si'yle oğlu JB ve Boneli Demirkırığıyla oğlu Kırmızı Rom erkek buzağuların sayılması ve "Bakanlıktan gelen adamın" kulaklarına numaralarını takması için çiftlik binalarına getirildi. Hal böyle olunca da Temmuz'un kız kardeşi Noel Bonelisi ailesiz ve *ipso facto*\* yalnız kaldı. Ertesi sabah annemle sığırları beslemeye Anıt Tarlası'na gittiğimizde Noel Bonelisi, Land Rover'ın bir o yanına bir bu yanına geçerek önce bana sonra anneme delici bakışlar attı ve bizi olduğumuz yere çaktı. Ne anlatmaya çalıştığını anlamamız birkaç dakikamızı aldı. Anlar anlamaz özürler diledik ve en kısa zamanda onu eve götüreceğimize söz

\* Lat. Bu nedenle, dolayısıyla. (ç.n.)



verdik. Ne var ki bu sözü hemen yerine getirmemiz mümkün değildi. Erkek kardeşim tüm gün çiftlik dışında olacağı için işimiz başımızdan aşkındı. Richard o akşam eve geldiğinde Noel Bonelisi'ni avluda, içlerinden biri olmadığını gayet iyi bildiği ev ineklerinin yanında dikilmiş, yolun karşısındaki ahırlara uzun uzun bakarken bulmuştuk. Richard'a hikâyeyi anlattık ve o arada Noel Bonelisi'nin eve gelebilmek için üç çalı çitini, tel çiti ya da kapıyı aşmış olması gerektiğini fark ettik. Noel Bonelisi nihayet ailesine kavuştuğunda, çay saatinde hepsine elma ikram ettik.

Yine bakışlarıyla büyük işler başarmış bir sığır da, sonradan Sokulgan Wendy diye anacağımız Kara Wendy II'ydi. Kara Wendy II bir kış yaşlılarından çelimsiz kalınca ona her akşam fazladan yem vermeye karar verdik. O da kısa sürede süt sağıcılarla birlikte eve getirilmeyi öğrendi. Bir gün beklenmedik misafirlerimiz yüzünden geciktik ve besleme vaktini kaçırdık. Wendy o gün bir yolunu bulup tarladan çıktı, çiftlik kulübemizde tatil yapmakta olan adamı gözüne kestirdi ve gidip gözlerini ona dikti. Bununla da yetinmeyip adamın gittiği her yere gitti ve bahçede oyalanırken her hareketini izledi. Adam ona, gönlünden geçenleri anlamadığını ama yetkililere danışacağını söyledi. Ardından da kulübeden eve yüz metrelik yolu, peşinde Wendy'yle geldi. Bu manevra beklenen yemin verilmesiyle son buldu ve gözlemin değerini kavrayan Wendy o günden sonra her gün mutfak penceremizin önüne dikilip fark edilene dek sessizce içeri baktı.

*İnekler hatırlar*

Bir ineğin sahip olabileceği en hoş özelliklerden biri iyi bir hafızadır. Bunu insan bakış açısından söylüyorum tabii ama iyi hafızanın ineğin kendisi için de yararlı olduğu bir gerçek. Kimi zaman işbölümümüz yüzünden belli bir sığır grubunu birkaç hafta göremediğimiz olur. O ara aileden başka biri o grubu her gün görür. Ama ayrılık ne kadar uzun sürerse sürsün, her birimiz her zaman hatırlanırız. İneklerin en sevdiği insanlar vardır, tıpkı insanların en sevdiği inekler olduğu gibi. Koyunlarda da uzun süreli ve hatasız işleyebilen bir hafıza vardır. Bugün koyunların yakınlarında bulunanlardan en az ellisini tanıyabildiği kabul edilen bir gerçektir. Ben de kendi tecrübelerimden onların tanıdıkları her insanı hatırlayabildikleri sonucuna vardım. Gördüğüm kanıtlar bizi sesimizden tanıdıkları yönünde ama görünümümüzü, yürüyüş tarzımızı, hatta boyumuzu da fark ediyor olabilirler.

*Atlarla ilgili kısa bir hikâye*

1960'ların başlarında iki midillimiz vardı. Yaşı daha büyük, daha zeki, daha inatçı olan ve eklem iltihabından mustarip kısrak, bir gün tepetakla bir hendeğe yuvarlandı ve çaresizce kımıldayamaz halde kaldı. Babam o gün küçük midilliye nal taktırmak için normalde gitmeyeceği bir zamanda otlığa gitti. Küçük midilli kendisine yular takılmasına izin verdi ama otlaktan ayrılmayı kesin bir biçimde reddetti. Onun yerine babamı yokuş aşağı, hendeğe

doğru sürükledi. Bu son derece alışılmadık davranış sayesinde büyük kızın hayatı kurtuldu. Genç midillinin dostunu kurtarabilmek için ayaklarını vura vura toprağı çukurla neredeyse aynı hizaya getirdiğini görmekse bizi hem çok duygulandırdı hem de memnun etti.

*Koyunlar, domuzlar ve  
dişi kuşlar üstüne bir arasöz*

Sığırlar yaşamımızda önemli rol oynuyor ve yaşayışları ne kadar doğal ya da yabarılsa davranışlarını gözlemek de bizim için o kadar büyüleyici oluyor. Bu mantıkla tam anlamıyla yabarı hayvanları ve kuşları gözlemek daha da ödüllendirici bir deneyim oluyor. Fakat şimdi küçük hikâyeme biraz da koyunlar, domuzlar ve tavuklarla devam etmek istiyorum.

Elle beslediğimiz iki öksüz kuzu Audrey ve Sybil ile Piggy diye anılan Gayle Elspeth Rosie isimli domuz, kendilerine özgü tarzlarıyla takdire şayan varlıklardı. Piggy 20 Haziran 1985'te, bir ay bir günlükken çiftliğimize ayakkabı kutusu içinde geldi. Burun ucundan kuyruk ucuna boyu tam on sekiz santimdi. Kuzu Audrey ile Sybil ise aynı yılın 22 Mart'ında doğmuştu.

Piggy bir intansif çiftlikte dünyaya gelmiş, "uğraşmaya değmeyecek kadar küçük" olduğu için de anında ıskartaya çıkarılmıştı. Gayle o çiftlikte çalışıyordu ve Piggy'yi kurtarmış, bebek mamasıyla beslemişti. Alsas çoban köpeğinin de yardımıyla ikinci kat dairesinde Piggy'ye

bakıyordu. Ancak hayvanın günün birinde irileşeceğini ve irileşmeden önce uzun süre üst katta bakım sürdüremeyeceğini biliyordu. Bu yüzden birbirlerine fazla bağlanmadan Piggy'ye kahçı yuva aramaya başlamıştı. İkimize, ortak arkadaşımız Elspeth aracı oldu.

Güzelim evinden uzaklaştırılmaktan hoşlanmayan Piggy koca bir ot yığınına ödünç alıp (bakmadığımız zamanlarda yiyip içmek dışında) içinden hiç çıkmayarak bir günlük protesto ilan etti. İkinci gün yeni ortamın nimetlerinden yararlanmaya karar vererek kendini şımartmamıza ve ona hizmet etmemize izin verdi. Land Rover'ın içinde bizimle çiftlik gezmelerine katıldı ve pür dikkat yerinden kaldırılıp kónmak kaydıyla sıra sıra dizili samanların altından kendine oyuk açarak eğlenceli vakit geçirdi. Bundan üç ay sonra, çok daha büyüdüğü ve ağırlaştığı zaman bile tırmanmalı yürüyüşlerimizde dahi bize coşkuyla eşlik etti; dönüşte eve kadar kendini kucakta taşıtsa da...

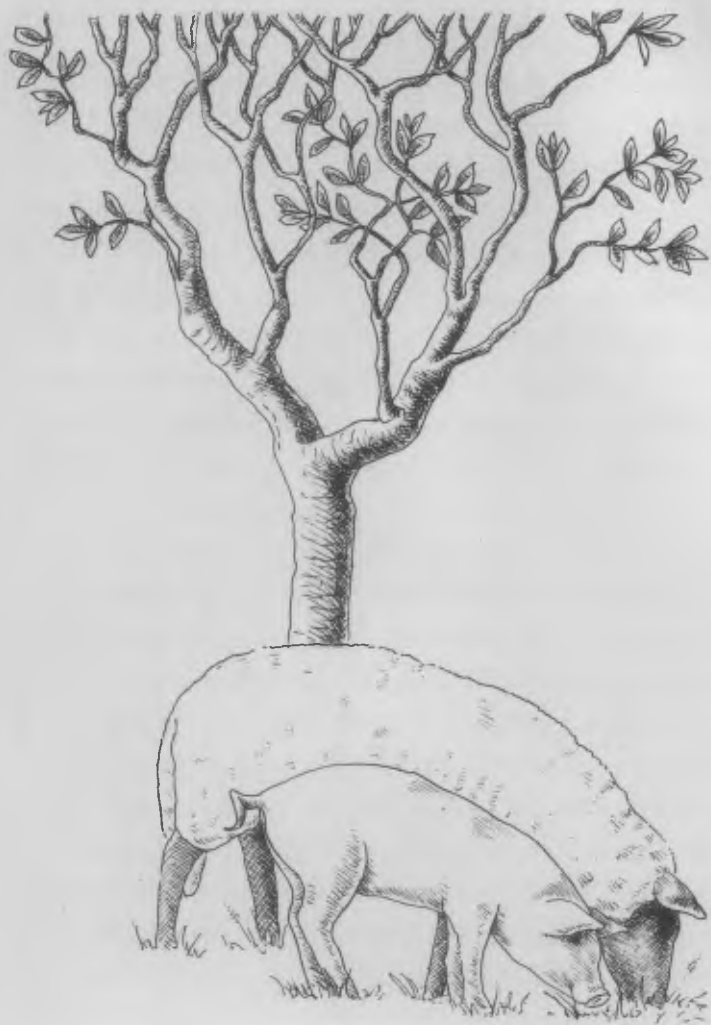
Piggy ile Audrey ilk karşılaştıklarında, akranlar arası şaşırtıcı bir buluşma yaşandı. Piggy, Audrey'nin hepi topu dörtte biri kadardı ve Audrey ufaklığa gözdağı veren bir üstünlük edasıyla bakıyordu. Piggy geri adım atmadı. Burun buruna birbirlerini bakışlarıyla tehdit ettiler ve hareketsiz geçen iki dakikanın ardından uzlaşıya vardılar. Kısa sürede de aralarından su sızmayan iki dost oldular. Ne de olsa ikisi de anne nedir bilmemişti.

Audrey sabahları gelip Piggy'yi "çağırırdı". Çağırarak onun kitabında, ayağıyla hafifçe ittirerek uyandırmak demektir. Önce Piggy uyanırsa, bu defa da o gidip Audrey'yi

bulur, uyandırana dek kafasıyla ittirirdi. Günü oyunlar oynayarak, otlayarak ve kiraz ağaçlarının altını eşeleyerek geçirirlerdi. Sybil de genelde peşlerine takılırdı. Dostlukları Audrey'nin ne yapacağını bilemediği Brigitte'le Lolita'yı doğurduğu güne dek sürdü. Piggy de on bir yavru doğurdu ve eli ayağına dolaştı. Bu arada Sybil, Manuel'i dünyaya getirdi. İşte o zaman Piggy'yle Audrey'nin insan olduklarından hiç şüphe etmediklerini anladık. Onlara anne olmayı öğretmemiz biraz sabır ve beceri gerektirdi ama sonunda yavrularıyla uğraşmaktan birbirlerini unuttular.

Audrey uzun yaşamı boyunca hep mutluluk veren bir varlık oldu. Daima cana yakın ve yardımsever olmasının yanında, sakin ve güzeldi. Olur da bütün koyunları ağıllara toplamamız gerekirse, o çoban köpeği gibi en arkada bizimle yürürdü. Biz yokken, örneğin başıboş bir köpek gibi sürüyü ürkütecek olursa Audrey, ineklerin geçemeyeceği kadar dar koyun kapısından sürüyü geçirip eve getirirdi. Bazen tarlaya onu görmeye gittiğimizde, olağanüstü meşgul olduğunu kibar bir tavırla belli ederdi. Okşamak için yanına gittiysek açıkça kaçmazdı ama daha hızlı otlamaya başlayarak, bizim yaklaştığımızda biraz daha hızlı bizden uzaklaşırdı. Yetişmek için geçerli bir nedenimiz varsa, kıpırdamamaya razı etmenin bir yolunu bulurduk.

Hatırlıyorum da bir gün sekiz-dokuz yaşlarında öğrencileri çiftliğe davet etmiştik. O gün Audrey hiç kıpırdamadan durmuş ve çocukların gönüllerinden geldiğince kendini okşamasına izin vermişti. Bu tür bir istilanın onu



korkutacağından çekinmiştik ama Audrey besbelli böyle bir amaç uğruna otlamaktan biraz feragat etmeye degeceğini düşünmüştü.

Sybil ise sıkıcıydı: İyi ve güçlü bir kuzuydu ama Audrey'yi Dennis Potter'ın *Blue Remembered Hills* filminden Helen Mirren'in canlandırdığı karaktere benzetirsek, Sybil sadece onun arkadaşıydı. Audrey, Sybil'i seviyor ve ona çok iyi davranıyordu ama Piggy daha yaratıcı biri, daha iyi bir yoldaşı. Piggy'yle iki kuzu canları nereye isterse oraya gidiyorlardı. Kuzular bahçe duvarının üstünden atlıyor, kısa bacaklı Piggy de bahçe kapısını ittirerek açıyordu.

Piggy yavruladığında kendini nasıl tamamen insan sandığı bir kez daha kafamıza dank etti. Yavrularına duyduğu korkunun tek nedeni önceden yavru domuz görmemiş olmasıydı. Kendisi daha iki dakikalıkken anne ve kardeşlerinden koparılmıştı ve koruyucusu ona nasıl davranıyorsa öyle davranmayı öğrenmişti. Sofra adabı olan, tanıdığım tek domuzdu. Diğer domuzların hepsi yem ve su getirene koşarak gelir, heyecandan her şeyin etrafa saçılması tehlikesine yol açarlardı ama Piggy yeminin güzelce yemliğe konmasını bekler, ancak ondan sonra yemeye başlardı. Yere dökülen yemin kayıp anlamına geldiğini anlardı. Piggy on bir yavrusuna nasıl annelik yapacağını kısa sürede öğrense de, onlara adap öğretmeyi başaramadı, belki de başarmaya çalışmadı.

Piggy'nin torunlarından Lucy'nin, kocakarı laflarından biri olan inancımızı nasıl değiştirdiğini anımsıyorum.

Rachael ile Lucy küçük bostanı eşelemekle meşguldü, ben de içlerinden biri gölete düşerse ne yaparım diye düşünüyordum. Hiçbir domuzun gönüllü olarak gölete atlayacağını sanmıyordum çünkü yüzemediklerini biliyorlardı. Sonuçta benim çocukluğumdan beri “bildiğim” bir “gerçektir” bu. Güya bostanla uğraşıyordum ama bir yandan da her ihtimale karşı gidip traktörle halatı getirsem mi acaba, diye düşünüyordum. O sırada Lucy gözle-  
rimin önünde zarafetle gölete girdi, gülümseyerek iki tur attı, dışarı çıktı, silkindi ve eşelemeye devam etti. Resmen donakalmıştım.

Başka bir gün de mutfaktayken arka kapıda gürültülü bir tıklama duydum. Öfkeli, tekrar eden, bitmek bilmez bir vuruş. Koşarak kapıyı açtığımda tıklamaya bir o kadar gürültülü ve ısrarcı bir melemenin eşlik ettiğini anladım. Audrey ayağıyla kapıyı çalıyordu. Beni görünce daha da sesli meledi ve çayırdan aşağı koşmaya başladı. Sonra durdu, bana koştu, seslendi ve Lassie gibi bir tavırla peşinden gelmemi anlatmaya çalışarak, tedirgin halde yeniden uzaklaşmaya başladı. Birlikte çayırdan aşağı indik, dereden geçtik, kıyıyı tırmandık ve kendimi birden yüzme havuzunun başında buldum. Sybil havuzda döne döne durmadan yüzüyordu ve yüzmekten başka bir şey de yapamıyordu. Kurtarmak için hemen suya atladım, kollarımı gövdesine doladım ve bir anda, kuruyken kolayca taşıdığım kuzunun, ıslak haliyle yarı dolu havuzdan çıkaramayacağım kadar ağırlaştığını fark ettim. Sybil üşümüş ve strese girmişti, Audrey'nin gelip beni bulma



kararımı verene dek ne kadar vakit kaybettiğini de bilmiyordum. Sybil'i buz gibi suyun olabildiğince üstünde tutmaya çalıştım ve gövdesini, yukarı kaldırdığım bacaklarının üstüne yerleştirdim. Audrey'yle birlikte yakınlarda olduğunu bildiğim tek kişi olan babama seslenmeye başladık. Babam yüz metre kadar ötedeki atölyede, kaynak yapmakla meşguldü. Her seslenişimi Audrey de yankılıyordu, bazen de birlikte sesleniyorduk. Babam sonunda bizi duydu ve yardımımıza koştu. Ben o gün akşama kadar titredim ama Sybil kendini çabucak topladı.

Başka bir gün, dörtte üçü dolu havuza yabanördeği bir hanım ilk ve son defa olmak üzere sekiz yavrusunu getirdi. Ancak yavrular yeniden yukarı çıkamayacak kadar küçüktü. Anne ördek ne kadar yabani ve insanlara karşı temkinli de olsa durmaksızın vakvaklamaya başladı. Bizse seslere ilk başta kulak asmadık ama sonunda çaresiz sesleniş dikkatimizi çekti ve neler olduğunu araştırmaya gittik. Ördek hanım bizi görünce geri adım atmadı. Benimse fotoğraf makinem yanımdaydı ve havuzdaki yavruların pek mutlu görüldüğünü, aylardan nisan olduğunu ve yüzmek gibi bir niyetimin olmadığını düşündüm. Sonunda istemeye istemeye de olsa giysilerimle havuza girdim. Ancak ne zaman yavrulardan birini kurtarmak için elimi uzatsam, o suya dalıp havuzun bir ucundan diğerine yüzüyordu. Ben tam o tarafa vardığımda aynı şeyi bir daha yapıyordu. Sonunda onlar da yoruldu, ben de. Bu arada hem onların annesi hem de benim annem kenarda bekliyordu. Sonunda annem gidip babamla kardeşimi

çağırıldı ve bir tenis ağı getirdi. Üçümüz havuzda yan yana dizildik ve ağı alttan ayak parmaklarımıza geçirip diğer ucunu elimizde tutmak kaydıyla geldik. Bu şekilde “avımıza” doğru ilerledik. Köşeye sıkıştıkları anda yavruları yakalamak kolay oldu. Hepsini teker teker anneme verdik, o da onları kurularyp kendilerine getirdi. Anne ördek yavrularının her biri iade edilene dek sabırla ve uysallıkla bekledi, sonra da onları alıp göletin emniyetli ortamına döndürdü.

O günden sonra ne anne ördek aynı hatayı tekrarladı ne de diğer ördekler.

İleride ihtiyar karatavuğun ve özel korumalarının hikâyesini anlatacağım. Bu tür dokunaklı ilişkiler hayvanlar arasında nispeten sıkça doğar. Koyunlar da özel koruma rolü üstlenir. Örneğin, Ellen henüz on üç aylıkken ikizlerini doğurduğunda, iki yaşlı büyük teyzesi saygıyla nöbet tutmuş ve sürünün geri kalanını yanaştırmamışlardı.

### *Zor buzağılamalar – inekler asla yanılmaz*

Bazı inekler buzağılamadan hemen önce çiftliğin ıssız bir köşesine saklansalar da, pek çoğu bizden yardım istemenin yaratıcı yöntemlerini bulur. Neyse ki saklanmayan ve yardıma da gereksinim duymayan birçok inek olur. Ancak anılarda kalanlar genelde zor buzağılamalardır.

Nonee bir gün tüm arkadaşlarının gür yaz otlarından otladığı yüksek çayırlardan inerek, ahırın karanlık bir köşesine uzandı. Dikkatimizi çeken bu sıra dışı davranış, bizi

düşünmeye sevk etti. Olay Nonee'nin buzağılamasından iki gün önce olmuştu ve o sırada dıştan görünen bir belirti yoktu. Ama Nonee besbelli gözetim altında kalması gerektiğini hissediyordu. Tabii yanılmıyordu da.

İnekler bu tür konularda asla yanılmaz.

İhtiyar Bayan Yalpacı'nın tek yumurta ikizi kızlarından biri olan Kara Yalpacı da bizi harekete geçirebilmek için yepyeni taktikler denemişti. Sürüsünden uzaklaşp çitlerin izin verdiği mesafeye dek eve yaklaşmış sonra da mutfak penceresi önünde otlak yönünde bir aşağı bir yukarı yürümüştü. Korkuları yersiz değildi. Buzağısı kötü durumdaydı. Ters, baş aşağı ve biraz yan duruyordu.

Hippolyta ise iki nedenden dolayı ilgiyi hak ediyordu. Birincisi buzağılamak için yardıma ihtiyacı vardı, ikincisi ve daha önemlisi, uzun hayatı boyunca ilk defa insanlara bir konuda başvuracağı için iletişim kurmanın yolunu keşfetmek zorundaydı. Daha önce bu tür bir deneyimi olmamıştı. Hatırlayabildiği ya da hatırlayabildiğimiz kadarıyla ailesi son derece bağımsız bireylerden oluşuyordu. Benekli kızıl-beyaz yüzleri olan, uzun boylu, oldukça nazik ve birbirine karşı anlayışlı ama deyim yerindeyse insanla arasında dağlar olan bir aileydi. Kara Yalpacı'ya kalsa yardımımıza başvurmayı hiç istemiyordu ama sonunda bir yolunu buldu. Etrafta uzun uzun takıldı, aylak aylak gezindi, ayağımıza dolandı ve hiç olmadığı kadar cana yakınlık ve işbirliği sergiledi. Bu da bizde doğal olarak şüphe uyandırdı. İşin onun adına daha da zorlaştırmak istemedik. Ne kadar gururlu olduğunu biliyorduk. Zorlu

ama acısız doğumuna yardım ettikten sonra eskisi gibi onu görmezden gelmeye çalıştık. Yine de çaktırmadan gözümüzü ondan ayırmadık. Ama o bir daha bize hiç ihtiyaç duymadı.

İnekler insan yardımına sadece buzağılamaya hazırlanırken başvurmaz.

Tekli emzirme sistemini kullandığımız kırk üç yılı aşkın süredir birçok inek emzirilmek “isteğiyle” yanımıza geldi. Bunun çeşitli nedenleri olabilir. Bazen “ergen” buzağılar ot yemeğe öyle merak salarlar ki süte karşı iştahlarını yitirirler. Otların bol olduğu bahar mevsiminde çoğu inek fazladan süt üretir. Bu iki faktörün bir araya gelmesi inekte sağılma ihtiyacına yol açabilir. Meme iltihabı oluştuğunda bazı inekler yardım isteyecek kadar zekidir, bazıları da sessizce acı çeker.

### *Dizzy ve ailesi*

1966 yazının sonlarında annemle babam Dean Ormanı’na giderek, daha önce beş inek satın aldıkları bir adamın verdiği iki günlük düveyi aldılar. Babam düveye İndirim adını verdi. Mavi Ford Cortina’mızın arka koltuğuna kıvrılıp yatan İndirim, annemle babam yan pencereden yukarı kaldırdıkları transistörlü radyoda, yanılmıyorsam Snow ile Higgs arasındaki heyecanlı bir çekişme anını aktaran uluslararası kriket maçını dinlerken, sağ salim eve geldi. İndirim sonradan koca bir hanedanlık kurdu. Bir kere sadece kız doğurdu ve onlar da kız doğurunca klanı hızla

çoğaldı. Bugün hâlâ sürümüzde doğrudan onun soyundan gelen en az yirmi sığır var.

Onlardan biri de Dizzy. Dizzy'nin ilk buzağısı Olé'ydi ve Olé sonradan sürü boğası oldu. İşin inceliklerini henüz birkaç haftalıkken, artık yaşlanmakta olan Jake'ten öğrendi. Olé azametli görünümüyle göz okşayan, annesi kadar iyi huylu bir sığırdı ama Jake kadar duyarlı olamayacak ölçüde mutluluğuna düşküdü. Olé'yle Bay Mini tamı tamına aynı yaşıyordu ve ikisi de büyüdüklerinde hem insanlar hem de sığırlar tarafından sevilen Jake gibi olmak istiyorlardı. Jake gibi görünme konusunda ümitleri yoktu gerçi, ne de olsa Bay Mini mid-Lincoln Red ve Olé krem rengi bir Charolais iken, Jake bir Welsh Black'ti. Yine de ellerinden geldiğince Jake ne yaparsa yapıyorlardı. Jake'in kendilerine dövüşmeyi öğretmesi gerektiği yönünde hatalı bir yargıya düşmüşler, bu yüzden de ona rahat vermiyorlardı. Birdenbire saldırıyor, bacaklarına ya da gerdanına tosluyor, Jake'e gövdesini gıdıklayan sinekleri anımsatıyorlardı. Jake ise sallanarak geziniyor, başının belaları bitap düşene dek itiş kakış, hoplayıp zıplayıp, oyunlar oynarken, o otlamayı sürdürüyordu. Canını çok sikarlarsa hafif bir ittiriş ya da sert bir bakışla haylazları kendilerine getiriyor, tırıs tırıs gitmelerini sağlıyordu.

Dizzy'nin son buzağısı Dizzy II'nin hikâyesi de anlatmaya değer cinsten. Dizzy II, Fedai takma adını altı aylıkken aldı. Yirmi yaşındaki annesi o ara eklem iltihabı geçiriyordu ve ayaklarında çatlaklar oluşmuştu. Dolaşısıyla sürünün kimi zaman bir günde kat ettiği büyük

mesafeleri yürümeye gönülsüzdü ve merhemli tedaviye ihtiyacı vardı. Bacaklarına merhem, ayaklarına keten tohumu yağı sürmek ve gereğinden fazla yürümesin diye ilginç yiyecekleri ayağına götürmek için onu günde birkaç defa ziyaret ediyorduk. Dizzy II bundan önce bizi günde ortalama bir defa görüyordu ve o gelişiminde de annesine özel bir ilgi göstermiyorduk. Bu yeni ve sık ziyaretlerse şüphesini uyandırdı ve küçük Dizzy ne kadar uzaklarda otluyor ya da arkadaşlarıyla oynuyor olursa olsun, işi gücü bırakıp olup bitene göz atmak için yanımıza gelmeye başladı. Büyük Dizzy gördüğü ilgiden memnundu ama küçüğü hep etrafımızda geziniyor, dikkatle bizi izliyordu; ta ki en sonunda biz kendisini uzaklaştırana kadar. O zaman önceki faaliyetlerine dönüyordu.

### *Her gün bir şeyler olur burada...*

... fakat yaşananların çoğu, doğal olarak fark edilmeden geçip gider.

Yüceliğin önkoşullarından biri belki de ıstırap çekmektir. ıstırap savaşı, kazaları, kaybı, yaralanmayı, yoksulluğu, açlığı ve baskıyı çekmiş insanlarda en iyi özellikleri ortaya çıkarır. Sizi öldürmeyen şey, iyiliğinizin, gücünüzün ve dayanıklılığımızın köklerini belirginleştirir. Sığır dünyasında da çekilen ıstıraplar bazen bireyin en güzel yönlerini açık eder.

Kara Araminta ilk bakışta herhangi bir düveden farksız gibiydi. Oysa işin aslı başkaydı. Buna karşın güçlük-

lerle yüzleştığı güne dek nasıl biri olduğunu bizler de anlamadık.

Kara Araminta bir gün bacak kemiğini kırdı – böyle demek garip geliyor ama neyse ki evden sadece otuz metre kadar ötede yaptı bunu. Böylece ona bakma işi normalde olacağından çok daha kolay oldu.

O gün tüm inekler otlayarak yan tarlaya ilerledikten sonra Kara Araminta'nın tek başına kaldığını fark ettik. Sıkıntılı bir hali yoktu ama kıpırdamadan duruyordu. Sonradan altı hafta daha kıpırdayamayacağı anlaşıldı. Bu süre içinde iştahla yedi, içti, uzandı ve ayağa kalktı ama ileri ya da geri gitmeye kalkışmadı.

Hemen her hayvan gibi Kara Araminta da iyiliğe güzellikle karşılık verdi. Bu konuda hatırladığım tek istisna yine Kara Araminta'nın son buzağısı olan Gemima'ydı. Gemima'yı iki aylıkken ayağındaki kesiği tedavi edebilmek için bağlamak zorunda kalmıştık. Kendisi alçaltıcı bir densizlik olarak algıladığı bu davranışımızı asla ama asla affetmedi.

Bazı hayvanlar kendilerine hizmet edilmesini doğuştan hak görür, bazılarıysa minnet duyar. Bazısı gözle görünür biçimde duygulanır ve şaşırır ama tımar ve şımartma başlar başlamaz iyileşme süreçleri de sağlama alınmış olur. Kara Araminta'yı önceden iyi tanı mıyorduk. Olağanüstü bağımsız ve kendi ayakları üstünde durabilen bir hali vardı ki sonradan o haline yine kavuşacaktı. Ama nekahet dönemi boyunca kendini tamamen ellerimize bıraktı.

Kazadan altı hafta sonra yokuş yukarı on metre kadar yürüdü. Biz yürüyüşünü görmedik ama su kovalarını yanına götürdük. Ertesi gün aynı yönde elli metre daha gitti. Kovalar da onu takip etti. Üçüncü gün biz gidip bakana dek Kara Araminta gözden kaybolmuştu. Onu birkaç yüz metre ötede, bir meşe çiftinin gölgesi altında, konforlu bir oyukta bulduk, üstelik yalnız da değildi.

Yardım almadan buzağlamış, krem rengi bir kız doğurmuştu; Gem. Kızını yalamış ve emzirmişti. Tebrik etmek ve incelemek için yanına gittik. İşte Kara Araminta o zaman güven ve bağımsızlık döneminin sona erdiğini şüphe götürmez biçimde belli etti. "Yaptığınız her şey için teşekkür ederim ama artık sadece ben istersem yardım edin," dedi.

Biz de denileni yaptık. Kara Araminta her yıl bir buzağı doğurdu. Kırk yılda bir ihtiyaç duyduğunda da bizden yardım istedi ve aldı. Örneğin, bir defasında çamurlu meme ucunun yıkanması gerekti, bir gün küçücük buzağısının ihtiyacından fazla sütü oldu, bir gün de ayağına taş battı. Bunlar dışında uysal, yumuşak başlı ve şikâyet bilmez hastamız, sığırlar içinde kendinden emin bir başvekil oldu. Yardım alırken asla hatasını kabul etmeyen ya da U dönüşü yapmayan, asla aşırı duygusallık sergilemeyen ama belli belirsiz merhamet sahibi bir sığır.

Bizler sığırlarımızı günde en az bir defa ziyaret ederiz. İçlerinde buzağlamaya yakın olanlar varsa daha da sık gideriz. Araminta da her gün dikkatimizi çekmek için en az bir neden buluyordu. Sürüdeki ineklerin hepsi değilse de,



çoğu gibi o da yaşadığımız yeri biliyor, gerektiğinde eve geliyordu. İsteddiği bir şey varsa otlığa girdiğimiz anda koşarak bizi karşılıyordu. Amacının okşanmak olmadığını da anlıyorduk. Ne gibi bir terslik olduğunu çıkarmamız ise genelde birkaç saniyeden fazla sürmüyordu.

Düşünüyorum da acaba ineklerin en dost canlısı, her daim şefkat ve ilgi isteyenleri, gerçek bir ihtiyaçları olduğunda, bunu anlatmakta diğerlerinden çok zorlanıyor olabilir mi? Bundan sonra bu konuya daha dikkat edeceğim.

### *Fiziksel iletişim*

İnekler çeşitli mesajları aktarabilmek için baş hareketlerinden yararlanır. Bu hareketler bir insanı ya da bir hayvanı karşılarırken önemli rol oynar. Böyle zamanlarda inekler başlarını öne doğru uzatır, burunlarıyla yoklar ve sanırım koku duyularını kullanırlar. Kokunun bir ineğin gündelik yaşamında ne kadar yer tuttuğundan hiçbir zaman emin olamadım. Parfüm kullanımına kati bir itirazları olduğunu biliyorum ama çocukken bana verilen renk körü oldukları ve birbirlerini kokularından tanıdıkları “bilgisinin” düpedüz yanlış olduğunu rahatça söyleyebilirim. Bir buzağı uyuyorsa ve annesi de otlayarak yanından uzaklaşırsa ikisinden birinin önünde sonunda tekrar bir araya gelmek istediğini hep fark ettik. Bu kararı ilk veren inekse bakışlarıyla etrafı tarar, farklı hayvan gruplarını aklına kaydeder ve son seçimini kokuya ya da başka bir unsura göre yapıyorsa bile ilk olarak daima kendi buzağısıyla aynı

renkte olan buzağılara doğru gider. Buzağılar da yine anneleriyle aynı renkte olan ineklere yönelir.

Karşılaşmaya şefkatli bir yalayışın yanı sıra göz göze, soru soran bir bakışma da eşlik edebilir. Gemima gibi bir inek örneğın, tüm insanları öfkeli bir kafa sallamayla karşılar ve fazlaca yanaşan olursa yere serer. Bu bir uyarıdır, ardından hiçbir zaman saldırı gelmez ama göz ardı edildiği takdirde bu tür uyarılar ısrarcı bir hal alabilir.

Baş hareketi sürünün tüm üyelerince yeni doğan bir buzağıyı selamlama, tanıma ve yuvaya kabul etme amacıyla da kullanılır. Çok yakından atılan şöyle basit, hızlı bir bakış, yeni gelenin yoklama defterine kaydedildiği anlamını taşır.

Başlar istenmeyen ilgiyi savuşturduğu gibi sevgi ve kaygıyı aktarmanın da bir aracıdır. Karşılıklı tımarlama önemli bir faaliyettir ve farklı ineklerin, sürü üyelerinden bu tür bir ilgi isterken kullandığı farklı yöntemler gerçekten hayret vericidir.

### *Tımarlama üstüne notlar*

Tımarlama kapsamlı, hem de önemli bir konudur. Çiftliğimizde şu an bizim tarafımızdan tımarlanmayı sevmeyen sadece bir inek var (Gemima değil). Diğerlerinin hepsi, huysuz olanlar bile, bu hizmete minnettar oluyorlar. Aslında hayvanlarımız kendilerini temiz tutarlar ve herhangi bir nedenle o durumu sürdüremezlerse de moralleri bozulur.

Temmuz Bonelisi yakınlarda buzağıladıktan sonra –dokuzuncu ya da onuncu buzağısı (yanımda kayıt defterim olmadan anımsayamıyorum)– rahim iltihabına yakalanıp birkaç gün güçten düştü. Temizlenecek enerjisi olmadığı için de işi benim üstlenmem onu son derece memnun etti. Temmuz artık iri bir inekti, bense işe koyulana dek nasıl bir yükün altına girdiğimi fark etmemiştim. Ne var ki yarım tımarla yakayı kurtarmam da mümkün değildi. Bir hafta içinde belli bir rutinimiz oldu. Temmuz bir gün tımarlanırken saman yemeyi bırakıverdi ve garip bir ses çıkarmaya başladı. Memnuniyet dolu bir horultuydu bu. Tımarlanmanın hazzına kapılıp mışıl mışıl uyuyakalmıştı.

İnekler buzağılarını yalayarak tımarlarlar, büyüdüklerinde de buzağılar annelerini tımarlar. Ancak belirgin bir bağı olmayan hayvanlar arasında da gün boyu bir tımarlamadır gider. Bir inek diğer bir ineğe eğik ve itaatkâr bir duruşla başının tepesini sunuyorsa karşılığında hemen her zaman bir tımarlama seansı kazanır. (Ancak baş yine aynı denebilecek bir pozisyonda tutuluyor ama kaslar gerginse, dışarıdan bakan biri anlamasa bile saldırı uyarısı söz konusu olabilir.) Tüm hayvanlar arkalarını dönmeden artlarından gelenin dost mu düşman mı olduğunu bilir. Çok da şaşırtıcı bir şey olmasa gerek bu. Ne de olsa okul bahçesinde bizler de yanımıza sokulanın dost mu, düşman mı olduğunu sezerdik.

İnek tımarlamaya her an hazır olabilmek için fırça taşımak, büyük yarar sağlayabilir. Sıkıntılı bir bireyin üstündeki yatıştırıcı etkisinin yanı sıra tımarlamanın yarattığı

şaşkınlık ve onu izleyen keyfi fırsat bilerek, örneğin, ayağa batmış bir cisim yüzünden normalde eve yapılacak uzun ve ıstıraplı bir yolculuğun önüne geçilebilir.

Dizzy II gibi bazı çocuklar annelerine iyi baksalar da, bazıları çok bencildir. Bir ayı aşkın bir süredir mutfak penceresinin önünde süregiden bir tımarlama rutinini izliyorum. Havanın güzelliği baştan çıkarıcı bir hal aldığı Laura'yla oğlu gece meskenlerinden çıkıyor ve her defasında görüş açımaya denk gelen bir yerde duruyorlar. Anne yarım saat titizlikle oğlunu tımarlıyor. İş bittiğinde oğlundan da kendini tımarlamasını istiyor. Oğluyorsa isteği reddetmek için elinden geleni ardına koymuyor ve genelde de başarılı oluyor.

Laura tımar isteğiyle başını eğerek oğlunu hafifçe ittirdiğinde, oğlanın yüzünde resmen bir şaşkınlık ve sıkınlık ifadesi oluşuyor. Birkaç santim annesinden uzaklaşıyor, annesi de ona yanaşiyor. Oğlan arada anneyi şöyle bir-iki yalayıp bırakıyor. Anne ne çeşit taktik denese de, yavrusu yerinden kıpırdamıyor. Anne bir süre sonra oğlanın gerdanına hafifçe tosluyor ve biraz daha kuvvetle ittiriyor. Oğlan bir yalama daha bahsettikten sonra yine annesi tarafından tımarlanmayı bekliyor. Anne başlarda reddediyor ama sonunda teslim oluyor ve bu gösteri her gün bu şekilde tekrarlanıyor.

### *Süt üstüne iki çift laf*

Büyüme hızı, mizaç, yaratıcı zekâ ve şefkat konusunda buzağularla inekler, en az insanlar kadar çeşitlilik gösterir.

Büyüme hızına etki ediyor olması muhtemel ilginç faktörlerden biri, farklı ineklerden gelen sütün tadındaki belirgin farklılık olabilir. Elbette ki bunun hiçbir etkisi olmayabilir de ama yine de ilginç bir konu olduğu şüphe götürmez.

Bizler besin konusunda büyük oranda kendi kendini idare edebilen bir tür olduğumuz için sütün tadını buzağılardan daha iyi fark ediyor olabiliriz. Buzağılar her zaman aynı sütü içerken, bizler farklı ineklerin sütünü tadıyoruz. Farklı cins ineklerden gelen sütün tat ve kalite açısından kendine özgü nitelikleri olduğu bilinir. Beslenmedeki değişim sütün tadını etkiler ama bir de doğuştan gelen fark vardır. Bizler aynı yaşta ve aynı cinsten ineklerin bile tadı ve süt yağı içeriği açısından büyük farklılık gösteren sütler üretebildiğini gördük. Evimizde süt şişelerinin etiketine ineklerin isimlerini yazarız ve hepimizin kendine göre bir tercihi vardır.

### *Buzağı oyunları*

Mizaç farklılıkları bu hikâyelerde kendini zaten belli etti ama çok küçük buzağuların davranışları üstüne henüz yorum yapmadım. 1969'da doğan ve birbirinin neredeyse aynı ikizlerden biri olan Meuse'nin son kızı Mersey'di. Mersey'nin hasretle beklenen kızı Mersey II ise buzağı oyun icatları âleminin doğuştan liderlerinden biriydi. Bay Mint, Dorothy ve Seal'in üçü de 1994 Aralık'ında doğmuşlardı. Küçük Mersey ise çeteye ancak 22 Şubat 1995'te katıldı. Aralık üçlüsünün kurduğu çete dur durak bilmeksizin eğlence peşinde koşardı. Dondurucu soğuklarda bile amuda

kalkar, sıçrayıp atlar, sürekli otlayan sıkıcı anneleriyle dövüşürlerdi. Gösterinin tamamı mutfak penceresinin baktığı, etrafı çitle yeni çevrilmiş otlakta geçirdi. Bizse her gün bir video kamerası alıp olanları kaydedelim derdik. Ancak günler günleri kovaladı, buzağlar giderek ağırlaştı ve oynamaktan çok, yiyerek vakit geçirir oldular. Sonra aralarına Mersey II katıldı. Mersey'nin minicik, donuk sarı, dimdik başlı ve yürümekten çok zıplayan kızı Mersey II ötekilere hız nedir göstermeye kararlıydı. Cesareti ve coşkusu etrafındakilere ilham verdi ve anbean icat edilen yeni ve şaşırtıcı oyunlar üçlüye yepyeni bir hayat aşıladı.

Buzağlar büyüyüp günün büyük kısmını beslenerek geçirmek zorunda kaldıklarında, oyun oynamayı alacakaranlığa bırakma alışkanlığı edinirler. Ortaya çıkan hareketlilik kimi zaman “ergenleri”, hatta bazen “yaşlı hanımları” bile içine çeker. Akşamın bu vakitleri, buzağları bir tilkiyle kovalamaca oynarken, sülünlerin peşinden koşarken ve “annene kadar koşup geri gelelim” yarışları düzenlerken gördüğümüz vakitlerdir. Yarışın kazananı saha etrafında onur turu atar. Geçen yıllar için sürünün pek çok değişik lideri oldu: Lochinvar, Isadora, Carpet, Anne, Woolly Bully, Jack ve başka birçokları.

Yeniaylar ve dolunaylar telaşlı ayları vurgular. Altın Belinda da yakın zamanda Küçük Kara Belinda'yı dünyaya getirdi. Ne var ki şimdiye dek kızıyla tek kelime etmedi. Böylece sütü annesi sağlarken, tüm şefkati ve tımarı sunma sorumluluğu ve keyfi de bir kez daha biz insanlara düştü. Küçük Belinda annesi karnını doyurmakla

meşgulken gizlice arkadan yanaşarak sütünü emiyor. Bizi elimizde tımar fırçalarıyla yaklaşırken gördüğünde ise bazen öyle bir heyecana kapılıyor ki dört ayak üstünde zıplamaya başlıyor. Sevinçle zıplarken kimi zaman farkında olmadan yanımızdan geçip gidiyor. Sonra aniden ne yaptığını hatırlayıp koşarak yanımıza dönüyor.

Tavuklar da oyun oynamayı severler. Birazdan onları da anlatacağım ama önce Amelia'yı anlatmaya çalışacağım.

### *Amelia*

Hayal edemeyeceğimiz kadar güven ve anlayış dolu Amelia, son derece sevilesi bir buzağıydı. Annesiyse en hafif deyişle nezaketsizdi. Amelia daha ilk günden her şeyi yavaş yapıyordu. Düşünceli bir hali vardı. Kapı açılıp akranları hevesle bir sonraki maceraya atılırken o ağırdan alıyor, canı istediğinde, hatta bazen diğerleri neredeyse gözden kaybolduğunda dışarı çıkarıyordu. Sonradan anladığımız üzere, gördüğü her şeyi de aklının bir köşesine yazıyordu.

Amelia'yı anlatabilmek için hayatının her ayrıntısını sıralasam bin sayfa tutar, yine de onu layıkıyla resmetmiş sayılmam. Amelia hayatın iniş çıkışlarıyla baş etmek zorunda kaldı ve ölü ikizlerini doğurduktan sonra o güne dek örneğini görmediğimiz kadar derin bir kedere kapıldı. Her gün sağılması gerekiyordu. Olayı izleyen bir yıl boyunca onu avutmak ve dikkatini dağıtmak için delice çırpınan erkek kardeşimle güçlü bir dostluk geliştirdi. Her zaman ve her durumda sevgi doluydu. Ben yalnızca

benden istediğini hissettiğim zamanlarda ona sevgi göstermiş olsam da, kardeşim Richard, Amelia istese de istemese de sevgi veriyordu.

Richard bir gün Nell'in güzel Hereford buzağısının doğumunda görev yaptı. Ardından da, annenin ilgi odağı olmaktan çıkacak, bir önceki yıl doğan buzağıyı teselli etmeye gitti. Annem onları izliyordu ve Amelia'nın da izlediğini fark etti. Richard buzağıyla konuşmayı bitirir bitirmez annem ona Amelia'nın biraz kıskançlıkla baktığını söyledi. Richard hemen özür dilemek için Amelia'nın yanına gitti ama daha geldiği anda Amelia kafasını hiddetle savurdu, arkasını döndü ve uzaklaştı. Richard, Amelia'nın peşinden gitti, kollarını onun boynuna doladı, kararlı bir tavırla sınıksız sarıldı sonra da barışmak için elini uzattı. Amelia bir an tereddüt ettikten sonra Richard'ın elini yaladı ve hafif dargın bir edayla affedildiğini söyledi.

İkizleri ölü doğduktan sonra çok fazla süt ürettiğinden, Amelia'nın kendi rahatı için sağılması gerekti. Richard'ın genelde bir yerlere gitmesi gerekiyordu ve Amelia da benim her akşam onu evin yakınına getirmemden memnuniyet duyuyordu. Ancak çiftlik evlerine bakan tepenin yamacına geldiğimizde ısrarla Richard dönene kadar oralarda takılmak istiyordu. Bir yandan arkadaşıyla otluyor, sohbet ediyor ama bir yandan da Richard'ın küçük kırmızı arabasını kolluyordu. Richard çiftlik yolundan görüldüğü anda Amelia sallana sallana aşağı iniyor, avluda onu bekliyordu. Richard'ın arabasını asla başka bir arabayla karıştırmadı.



AMELIA

*Sebatkâr, sevecen, bilgili Amelia.  
Gururlu, güçlü, akıllı ve bilge,  
Maharetli ama kibirsiz Amelia.  
Hak ettiğimizde,  
Sonsuz vaktini verirsin, bizi ve çocuklarını sevmeye.  
Doğuştan asilsin ve cesursun yitirmenin kederiyle,  
Yine de tez kavuşursun minnetine ve mutluluğuna.  
Dümdüz sırtın, büyük ağzın, geniş alnın,  
Parlak bakışların, güçlü bacakların ve güzel yerleşmiş  
memelerinle  
Uygunsun geleneksel tüm pratik gereksinimlere.  
Sevilirsin seversin,  
Dost edinir, şakalaşır, alınırın,  
Dertlerine derman bulur, herkesin ilgi odağı olursun.  
Yavrunu eğitir, bazen fazlaca zeki olursun.  
İnsan sarrafısın, insanı insandan ayırt edersin,  
Ahmaktara hiç müsamaha göstermezsin.  
Sabredersin, cesaret edersin, katlanırsın ya da  
İnsan müdahalesi gerekiyorsa koşarak gelirsin yakınmaya.  
Caka satmazsın, sürüden birisin. Herkesle kaynaşırsın.  
Yine de öne çıkarsın uzaklardan, bizler için,  
Buyur edersin hepimizi dünyana.*

*Tavuklar oyun sever*

Tavuklar oyun sever. Hatta yine durmaksızın yaptıkları bir şey olan yeme işi dışında yaptıkları tek şey budur. Her şeyden keyif alırlar, neşeli şarkılar söyler, eğlenenin tadını çıkarırlar. Sabah dışarı salındıkları andan itibaren maceralara atılırlar. Bu maceralara yem peşinde gagalayarak tüm ağılların içini, dışını, etrafını dolaşmak, saman balyalarının üstünde, tepesinde, çevresinde gezinmek, otomatik beslemeli siloların (bu terimi yanlış anlayıp otomatik olarak kendilerini beslerler) üstüne, tepesine çıkmak ve ikinci vakti mutfak penceresi önündeki duvara sıra sıra dizilip güneşlenmek ya da çalıkların altında tozlanmak gibi aktiviteler dâhildir. Meraklı olmadıkları bir şey varsa o da yağmurdur.

Kışın Land Rover'a tıka basa saman yükleriz, tavuklar da durumdan istifade edebilmek için bin bir numara dennerler. Araca çıkmamaları gerektiğini bildiklerinden, ilgilenmiyormuş gibi tavırlarla tekerlerin etrafında yem toplar, arkamızı döndüğümüz anı yakalayabilmek için fırsat kollarlar. İçlerinden biri genelde arabaya atlayıp samanların arasına saklanmayı başarır. Bir gün aracın motoru çalıştığı için zafer çığlıklarını duymadığımız bir tavuk, samanların arasına saklanmış ve tavuk mesafesiyle bir dünya uzaktaki çayırlarda samanı boşalttığımız ana dek gözümüzden kaçmayı başarmıştı. Sonunda saman balyasıyla yuvarlanıp düştü ve rüzgârla bir o yana bir bu yana savruldu. İnekler şaşkınlıkla etrafına toplandıysa da hanımefendi bana mısın demedi. Gidip onu aldım ve aracın

ön koltuğuna yerleştirdim. Tavuğumuz orada resmi bir tura çıkmış kraliçeler gibi dimdik durdu. Samanları boşaltmaya döndüğümde bir baktım ki aralara saklanmış bir yumurta var.

Tavuklar insanların yanında olmaktan hoşlanırlar ama bizim tavuklarımız ilginç sohbetlerin dışında bırakılmaktan düpedüz nefret ediyorlar. Bir gün çiftliğe kalabalık bir Fransız tarım öğrencisi grubu gelmişti. Öğrenciler ürün rotasyonunu öğrenmek için çember oluşturdular. Kasten dışlandıklarını hisseden tavuklarsa ite kaka arbedenin ortasına kadar geldiler. Olabildiğince görkemli ve çarpıcı görünebilmek için de kanatlarını iki yana açıp bildikleri tek yöntemle sohbe katıldılar; son perdeden gıdıklama.

### *Tavukların başka bir yönü*

Bir gün ihtiyar Karatavuk'u yerde, kıpırdayamaz halde buldum. Bir tilki, arkadaşlarından ikisini yemiş, onun da bacağına büyük zarar vermişti. Karatavuk'a tıbbi müdahale yapıldı ve bacağı bandajlandı. Ancak o tüm cazibesine rağmen üç gün yemine dokunmadı, sık sık su içmekle yetindi. Dördüncü günün sabahında bir lokma ekmek yedi, sonra da bir daha ardına bakmadı. Akla gelebilecek her tür lezzeti tattı: Ahududu ve dondurma, tereyağı, peynir, buğday, arpa, süt, ekmek ve (en sevdiği) et suyu, pişmiş biftek, kuru üzüm vb. O dört gün boyunca ve hatta bir yıl kadar, diğer iki tavuğumuz öyle samimi, sevgi dolu ve özverili davranışlar sergiledi ki hepimiz hayretler içinde kaldık.



İki tavuk, Karatavuk'un özel koruması oldu. Yem verildiğinde Karatavuk istediği kadar yiyene dek kenarda bekliyor, ondan sonra kendileri yiyorlardı. Etrafta dolanıp gagalıyor, arama tarama yapıyorlardı ama birkaç dakikada bir, içlerinden biri ya da ikisi birden iyi olup olmadığına bakmak için Karatavuk'un yanına koşuyordu. Gagalarını gagasına hafifçe sürterek teselli sunuyorlardı. Karatavuk da onların keyif çatmasını anlayışla karşılıyor ama gözden kaybolduklarında paniğe kapılıyordu. "Mahlulden" çok daha küçük ve yaşları aynı olan iki kız kardeş, travmadan önce yaşlı tavukla pek muhabbette değillerdi. Karatavuk o zaman gerçek bir yüce kudretti ve genç kardeşleri bir noktaya kadar o hizaya sokuyordu. Karatavuk kendini idare edemez hale geldiği anda ise kardeşler tamamen değişti.

Travma süresi boyunca Karatavuk yerinden hiç kıpırdamadı. Gün boyu bahçedeki saman yığınının üstünde, geceleri de kendi kümeslerindeki başka bir yığında yatıyordu. Bahçede farklı bir yere taşınmak istediğinde derdini bize anlatmanın yolunu bulmuştu. Başını arkadaşlarının gittiği yöne doğru bükerek bize bakıyor, son derece olağan dışı ve özgün bir sesle bizimle "konuşuyordu".

Bandajı çıkardığımız gün büyük şaşkınlık yaşadık. Sarıyı açtığım anda Karatavuk'unu ayağı elime düştü. Fakat o pek rahatlamış gibiydi. Bandajın steril ortamı sayesinde ayak kökü güzelce iyileşmişti. Karatavuk döşegine konur konmaz ayağa kalkıp gitti. Biraz abartmış olabilirim; topallayarak gitti. Yine de bacağındaki ölü ağırlıktan kur-

tulduğuna memnundu. Denge sağlamak için kanatlarını kullanıyor, gönlünce etrafta geziniyordu. Gerçi merdiven tırmanmak ve her şeyden önemlisi, yolun öte yanındaki döşegine gidebilmek için yine taşınmayı rica ediyordu. Birkaç hafta sonra ayakucu yeterince sertleşince beton yoldan karşıya kendi kendine geçecek cesarete kavuştu. Bazen müdahale etmemize fırsat vermeden kendini yola atıyordu ama bazen de yumuşak çimlerin üstünde durup bizden biri tarafından taşınmayı "talep ediyordu". Kime güvenebileceğini de gayet iyi biliyordu.

Yıllar boyu tavuk besledikten sonra nihayet onların da gündelik yaşamına müdahil olma fırsatını yakalamıştık. Özgürlükleri ve çeşitli yemlerle bolca temiz suya erişimleri sağlandığı sürece tavuklar tüm çiftlik hayvanları içinde en bağımsız varlıklardır ve bundan da büyük mutluluk duyarlar. Fakat bu üç tavuk bize neşe verecek kendilerine yarar sağlayacak biçimde insanları nasıl "kullanacaklarını" öğrenmişti.

Söz konusu kaza bahar ayında yaşandı. Hareket kabiliyetine kavuştuğunda Karatavuk'u koca bir yaz bekliyordu. Kendisi hiçbir eğlenceyi kaçırmaktan hoşlanmaz ama yağmur yağdığına da bahçedeki hamağın altına saklanırdı. Yağmur şiddetlenirse onu eve alırdık. Arkadaşları Karatavuk'un nerede olduğunu bilir, normal hayatlarına devam ederlerdi ama yatma vakti yaklaştığında asla on-suz eve dönmezlerdi.

Karatavuk çok geçmeden durumu kabullendi: Yağmur eşittir kapalı alanda mahsur kalma. Bence hoşuna gitmi-

yor da değildi bu konfor. Artık kurt gibi yiyip içmeye başlamış ve kabın içinden buğday gagalamak gibi gürültülü bir aktivitenin dışında sessiz sedasız evde gezinir olmuştu. Ta ki kümese gitme vakti gelene dek. O vakit bizden biri yakınlardaysa arzusunu açık etmek için kapıya yönelmesi yetiyordu. Elinin altında değilsek de dikkatimizi çekmek için aklına gelen her taktiğe başvuruyordu.

Önce özel konuşma sesini deniyordu. (Ötmekten vazgeçmişti artık.) Bir gün bu da işe yaramayınca, fırının altındaki metal tencereye yanaşıp biz duyana dek gagasıyla vurdu. Ondan sonra kendisini bir daha bekletmedik.

Karatavuk her şeyden ayrı keyif alıyordu. Bahçedeki otları iştahla gagalıyor, çevrede teftiş yapıyor, biraz kesteriyor sonra da güllüğü yoluyordu. Arkadaşları ayaklarıyla toprağı kazdığında, o da kökü çıkan ne varsa yiyordu. Arkadaşları yem paylaşımında nezaketi atlasa bile o, göz ve gaga hızıyla dostlarını her zaman alt edebiliyordu.

Karatavuk yirmi ay boyunca hayata tutundu ama sonunda beklenen gün geldi. Karatavuk o sabah mütevazı bir kahvaltı etse de öğlen yemine ilgi göstermedi. Dengesiz bir hali vardı ve başı sallanıyordu. Sonunda yanı başında iki eski dostu ve yaralanmasından birkaç ay sonra satın aldığımız iki yeni dostuyla hayata gözlerini yumdu.

Tavukların yas tutup tutmadığı sorusu o güne dek aklımıza gelmemişti. Yanıt "evet". Biz iki özel korumanın eski dostlarını özleyeceğini düşünmüştük ama sonraki günler ve haftalarda gördüğümüz gibi tavukların dördü de ölümden etkilendi.

Yazın hepsi hallerinden memnun görünüyordu. Oysa faaliyetlerini Karatavuk'a uyacak şekilde kısıtlamışlardı ve biz bunu anlamamıştık. Sonunda dördü de miskinleşmişti.

Karatavuk'un ölümünden sonraki birkaç gün boyunca dört tavuk kümeste her gece kasten "onun" eski köşesinde toplandı. Bir hafta kadar sonra bir çeşit bahar temizliği yaptılar. Yuvanın ve altındaki samanların temizlenerek, köşenin pırl pırl derlenip toplandığını gördüğümüzde ağızımız bir karış açık kaldı. Bir süre dört tavuk da durgunlaştı ve insanlardan uzak durdu. Eskisine göre de çok daha az yediler.

Zaman içinde, yavaş yavaş aktif yaşamlarına döndüler ve günbegün eski maceracı ruhlarını yakaladılar. Olmadık yerlerde görüyorduk onları: aşağıdaki göletin yakınında, avluda ineklerle birlikte, domuz ahırının arkasında. Her gün biraz daha öteleri kolaçan ediyorlardı ama biz bahçe sınırları içinde gayet mutlu olduklarından emindik. Üç hafta sonra yumurtlamaya başladılar, insanlara yeneden yakınlaştılar ve geç saatlere dek uyanık kalmakta direttiler. İhtiyar kızın aralarında olduğu zamana kıyasla, kümeste en az dört saat fazla konuşuyor, yiyor, oyunlar oynuyorlardı.

### *Bir kez daha Amelia*

Amelia bir daha anılmayı hak eden önemli ve değerli bir hayvan.



Gencecik yaşında katı tavırlı bir çiftlik işçisini ineklerin dostluğundan keyif almaya ikna eden ya da keyif alabilmesini sağlayan, üstelik de ona büyük bir neşe veren Amelia'ydı.

Adama ineklerle kabaca konuşması, onları acele ettirmesi, kimin patron olduğunu göstermesi öğretilmişti. Hatta kabul etmese de, onlardan korkması öğretilmişti. İşçi ilk olarak altmış iki yaşında, belli bir işe yardım için gelmiş sonra da kendisine uygun yarı-zamanlı bir işimiz olup olmadığını sormuştu. Becerikli bir bahçıvan olduğu için de yarı-zamanlı işler, karşılıklı yararlarla geçen yıllara dönüştü.

Bir gün bir grup inek ve buzağının ('89 sınıfı) etrafta boş boş gezindiğini gören işçi telaşlı, gergin ve otoriter bir tavırla "yardıma" geldiğini söyledi. Ona Amelia'yı otlağa giderken kendi haline bırakmasını söyledim çünkü yol üstünde her şeyi tek tek incelemeye bayılıyordu: taşlar, çalılar, tavşanlar, insanlar, arabalar, tavuklar, çiçekler. Adamın hayreti beni dinledikçe azaldı. Ardından da isterse Amelia'yı okşayabileceğini söyledim. İlk başta dediğimi yapmadı ama sonradan denedi. Amelia o sıralar henüz iki aylıktı ama işçiyle dostluğu başlamıştı bir kere. Sonraki birkaç yıl içinde adam sürünün her bir üyesini birbirinden farklı ve değerli bireyler olarak takdir etmeyi öğrendi.

Tarihsel doğruluk adına Amelia'yla ilgili bir olayı daha aktarmalıyım.

On bir yaşındayken bir kış günü Amelia'yı on altı iri saman balyasıyla başbaşa buldum. Muhtemelen kapı açık

unutulmuştu, dolayısıyla Amelia zorla içeri girmiş değildi ama samanları yerle bir etmeden önce (samanları dümdüz etmek fırsat bulan her sığırın en sevdiği oyundur) çıkarılması gerekiyordu. Fakat belki yeni geldiği için, canı gitmek istemiyordu. Bu yüzden de nazik bir ricayla karşılaştığında boyun eğme yönündeki içgüdüğü bir anlığına belirsizleşti ve Amelia tereddüde düştü. O sırada mutluluğunun karşısında dikilen bu engelin icabına bakmayı düşündüğünden eminim. Başıyla beni duvara mıhlamayı ve sıkıştırarak aklımı başa getirmeyi hayal ediyordu. Çok büyük ve güçlü bir inekti. Bir süre ikimiz de kıpırdamadan, birbirimizin gözlerine baktık. Kaçacak yerim yoktu ve korkmuştum. Amelia'ya hırlayarak itaat etmesini söyledim ve aklında geçenleri görür gibi oldum. Seçeneklerini değerlendiriyordu, sonunda acılı bedensel hasarın aleyhinde karar aldı. Yüzüne yayılan öfkeli ifade kayboldu ve arkasını dönüp samanlıktan çıktı. Onu hemen bir kucak dolusu kadar sevdiği samana boğdum ve tamamen eski haline döndü.

### *Kuşlar üstüne kısa bir not*

Bütün kuşlar mutlu ve akıllı varlıklardır. Tecrübeme göre hepsi hatalarından ders alır, çoğu zaten hata yapmaz. Havanın neler yapabileceğini ise herkesten çok önce bilirler, özellikle de Meteoroloji İstasyonu'ndan.

Bizler kuşların öğrenme sürecini yakından takip etme fırsatına sahip olduk – belki de evrimsel adaptasyonun bir

parçasıydı gördüğümüz. Bu kapalı tribün seyirini sağlayan şey de, kışın içlerini ekmek kırıntısı ve erimiş yağla doldurup fasulye sııklarına astığımız küçük, yuvarlak, plastik kaplardı.

Mavi baştankaralar baş aşağı sarkarak, kaplardan beslenmeyi dakikalar içinde öğrendi. Haber baştankara ahalisi arasında kısa sürede yayıldı; kayın ve çam baştankarası ve büyük baştankaralar da vakit kaybetmeden kapları ziyarete geldiler. Hepsi de nispeten kısa bir sürede tatminkâr beslenme yöntemleri geliştirdi. Öte yandan, sarıasma kuşları işe fena halde sinirlenerek başladı. Kaplara bağırıp çağırdılar ve çözümün kendiliğinden ortaya çıkmasını beklediler. Bir süre sonra en yakın dağ muşmulası dalından yan yan kendilerini fırlattılar ve şansları yaver gittiğinde minik bir gaga dolusu yem kaptılar. Bir-iki hafta sonra akıllarına sinekkuşunu taklit etmek geldi ve kaplara gagalarını uzatıp kanatlarını var güçleriyle çırparak yaklaştılar. Bu teknik nihayetinde kusursuzlaştırıldı ve bu “yeni” tür düzenli ve başarılı beslenme yolunda ilerledi.

Narbülbülü de yine bu konuda boy ölçüşenlerdendi ve olaya büyük bir kaygı ve ciddiyetle yaklaştı. Kaplara yemlenecek kadar bir süre tutunmaya çalıştılar ama başaramadılar. Elbette ki bizler başka yerlere kolayca erişilen yemler koyuyoruz ve narbülbülü de diğer birçok kuş gibi bir yandan onlardan yerken, bir yandan bu kap işine kafa yoruyor. Yemlerin kaba konma nedeniyse en azından birazını saksığanlar, küçük kargalar ve alakargalardan

korumak. Narbülbülünün nihayetinde en fazla başara-bildiği, kabın tam altında, yerde kendini sımsıkı bir top haline getirip dimdik zıplayarak küçük bir parça yem kapmak ve onu da hemen ileride bekleyen, yaratıcılıktan biraz daha uzak arkadaşına vermek oldu. Kendini kasmak kaydıyla yapılan bu sıçrayışlar aralıklarla birkaç hafta devam ettikten sonra tamamen kesildi. Ancak küçük kargaların hararetle yavrularını beslediği mayıs ortalarında içlerinden biri fasulye sırığına tutunarak tırmanıp kabı yağmalamayı öğrendi. Aynı sıralarda bir tilki de olaya dâhil oldu ve kabı alıp toptan satışa götürdü.

### *Kendi kendimizi iyileştirme*

“Homeopati çiftçiler olarak yaşamımızda kendi başına ayrı bir bölümü hak ediyor” şeklinde fazla düşünmeden ettiğim söz şimdi değiştireceğim. Birçok konuda açık fikirli olmaya çalışsak ve olaylara nadiren siyah-beyaz baksak da, homeopati aslında henüz hayvancılık tekniklerimizde büyük bir rol oynamış değil.

İster bilindik modern ilaçlarla ister homeopatik ter-tipler, otlar, akupunktur veya alternatif tedavilerden biriyle olsun, hasta hayvanları tek bir yöntemle tedavi etme fikrine bağlı kalmak, uygun bir tercih gibi görünmüyor. Bizler doğru yaşam ve beslenme şartlarını sunarak sağlık ve sıhhat sağlamaya çalışıyoruz ama beklenmedik bir şey olduğunda da birbirinden farklı seçenekleri deniyoruz. Gerektiğinde veterineri çağırmakta

tereddüt etmiyoruz ve ıstırabı önlemek için ne reçete ediliyorsa kullanıyoruz.

Hayvanlar âleminde kendini tedavi gibi ilginç bir konuya pek çok bilim insanı yakın zamana dek şüpheyle yaklaştı ama sahada yapılan gözlemlerden elde edilen kanıtların ağır basması artık bu şaşırtıcı fenomenin sıklıkla gerçekleştiğini inkâr etmeyi olanaksız kılıyor. Çiftliğimizde hayvanlar serbestçe gezinebildikleri için kendilerine bin bir türlü bitki bulma imkânına sahipler ve buluyorlar da.

Şüphesiz kemirmelerin ve göz atmaların bir kısmı damak zevki ve meraktan kaynaklanıyor ama şunu neredeyse kesin olarak söyleyebilirim ki şartlar gerektirdiğinde hayvanlarımız hastalık ya da yaralanmalarını iyileştirmeye yarayan bitkileri kendileri arayıp buluyor.

İneklerle koyunların bazen büyük miktarda söğüt, ısırgan otu, devedikeni ve dişbudak yediğinden söz etmiştim. Herhangi türden bir ağaç devrilirse sığırlar bayram eder. Tavuklarımızın da yüksükotu ve dulavratotu yapraklarını afiyetle mideye indirdikleri görülmüştür. Sonra uzunca bir süre her ikisinden de uzak dururlar. *Euphrasia officinalis*'ten (gözotu) yapılan bitki çayları ise bendeki işitme sorununu büyük ölçüde iyileştirdi ama ilk üç hafta iyileşme yönünde belirgin bir emare yoktu. Yine de beklediğime değdi. Modern ilaçların sunduğu hızlı “tedaviye” ya da acı dindirmeye meyletmek cazip olsa da, bu yavaş ve “vücudun kendine yardım etmesine yardımcı olma” yaklaşımının daha kalıcı olacağını umuyorum.

Kardeşim Richard *Country Life* dergisine şunları yazmıştı:

Açık fikirli her uzman, modern veterinerliğin, hastalıkların çevresel nedenlerini görmezden gelmekle düştüğü hatayı kabul edecektir. Bu durum da genelde çiftçilik sistemleri ve o sistemlerin ardındaki mali baskılarla bağlantılıdır. Endüstriyel çiftçilik sistemine hapsedilmiş hasta bir hayvana temiz hava, bol egzersiz reçete etmenin faydasızlığını veterinerler gayet iyi biliyor. Buna rağmen çoğunluğun homeopatiyi kabullenmesini özellikle zorlaştıran şey, seyreltmeyi artırmakla çarelerin daha etkili hale geleceği yönündeki inanç.

Makale bir şüphecinin homeopatiye bakışıyla yazılmıştı. Bizimkisi bir çiftçilik ortaklığı olduğundan, yeni fikirleri değerlendirmeye başlamadan önce belli bir ortak zeminde buluşmamız gerekiyor. Yine de bilgimizi yavaş yavaş artırıyoruz ve kimi düş kırıklıklarının yanı sıra şaşırtıcı bazı iyileşmelere de tanıklık ediyoruz.

Ancak homeopatinin incelikli noktalarına alkış tuttuğumuzu söyleyebilirim. Örneğin, iyi huylu bir ineğe belli bir karışım reçete edilirken, huysuz mizaçlıya aynı rahatsızlık için bambaşka bir şey önerilebiliyor. Bu da homeopatinin hayvanları birey olarak tanıyıp tedavi ettiğini açıkça gösteriyor. Toplu tedavinin insanlar ve hayvanlar âleminde bu

kadar sık kullanılması bizi ciddi biçimde endişelendiriyor. Aşılar son derece yaygın ama kişiye özgü duyarlılıklara, bağışıklık sisteminin o anki durumuna ya da doğal savunma mekanizmalarına neredeyse hiç önem verilmiyor.

Kısa süreli de olsa hayatıma giren bitkisel tedaviler ve diğer alternatif terapilere de bir o kadar güven aşılayıcı bir atmosfer hâkim. Modern ilaçların –ister bilgisizlikten kaynaklı ister kasten– yanlış kullanımı endişe verici sonuçlar doğuruyor. İntansif endüstriyel çiftçiliğin, bu tür sistemlerde sıfır yaşam kalitesiyle yaşayan zavallı varlıkları hayatta tutabilmek için koca bir ilaç cephaneliği olmadan yoluna devam etmesi mümkün değil.

Bizim hayvanlarımız istek duydukları şeyleri bulabilmek için sıra dışı yollara başvuruyorlar. Demek istediğim, araştırmak için gerçek anlamda sürüden ayrılıyorlar. Bazen yol üstünde gayet yeterli bir su kaynağını es geçip belki belli bir mineral içeriğine sahip olan ya da sıcaklığı çok farklı olan, erişimi daha zor bir kaynağa gidiyorlar.

Fırsat verildiği takdirde tüm çiftlik hayvanları içtikleri suya titizlenir. Bazı inekler ağızlarını bir şelaleye ya da hortuma dayayıp olabildiğince arı su içmek isterken, bazıları *Kral Lear*'da Zavallı Tom'un yaptığı gibi, özellikle “durgun suyun yeşil örtüsü” kenarından yudumlamayı tercih eder. Kimi zaman istedikleri kaynağa varana dek on iki saat su içmedikleri olur.

Bizler kalsiyum seviyesi çok yüksek bir deremiz olduğu için şanslıyız. Öyle yüksek ki suya düşen dallar ya da palamutlar sonunda kemik gibi tanınmaz cisimlere dönüşene

dek kalın bir tabakayla kaplamıyor. Ayrıca çiy birikintileri, su birikintileri ve bir de göl var. Tüm bunlar ve dereler en seçici hayvana bile yeterli tercihi sunuyor.

Yıllar boyu gelen tüm ziyaretçilerimize sütümüzden ve suyumuzdan tatma fırsatını özellikle sunduk ve şaşırtıcı bazı tepkiler aldık. Çok sayıda insan süt alerjisi olduğunu söyledi ama sütün nasıl üretildiğini anlattıktan sonra hemen hepsi tatmak istedi. Tatmayanlardan da birkaçı denemek için eve götürmeyi rica etti. Artık satın aldıkları süte alerjisi olan ama bizim sütümüzü içebilen dostlardan mürekkep koca bir ağımız var. Gözlemlerimize bakılırsa alerjilere neden olan şey belli bazı gıdalar değil, o gıdaların üretim şekli ve gıdaların kaynağı olan bitki ve hayvanların ne gibi bir bakım ve tedavi gördüğü.

Gerçeklerden kaçış yok; sağlığın başı sonu, uygun besin. İçgüdüsel olarak uzun zamandır biliyoruz bunu. Hipokrat'ın dediği gibi, "Hastanızı besinle iyileştirebiliyorsanız, bırakın ilaçlarınız kimyacının tasında kalsın." 1861'de ilk basımı yapılan *Mrs Beeton's Book of Household Management* adlı kitapta şöyle denir: "[Evi idare eden kişi] beslenmeye göstereceği küçük bir özenle, büyük miktarda bakım giderini ve doktor faturasını önleyebilir." Yakın zamanda da Cindy Engel *Wild Health* kitabında, "İnsanın sağlığı doğrudan yediği gıdanın sağlığına dayalıdır... Ucuz besinin bedelini sağlığımızla ödüyoruz," demişti.

Ancak nasıl olduysa, yolculuğun bir noktasında edindiğimiz tüm bu bilgiyi yitirdik ya da görmezden geldik. Oysa hayvanları beslemek içgüdüselidir ve öyle olmalıdır.



Yavru karatavuklara solucan gerekir, aslan et yer, koyunlar ve inekler ot otlar. Gelin görün ki maliyeti düşürme konusundaki akıl almaz baskılar çiftçileri, hayvanları için uluslararası pazarlarda ucuz ve genelde uygunsuz gıda maddeleri peşinde koşmaya zorluyor. Arabanıza uygun olmayan bir yakıt koyarsanız ya kötü çalışır ya da çalışmaz. Görünen o ki insanları ve hayvanları yanlış besinlerle beslemenin etkilerini kavramamız araba örneğinden uzun sürüyor. Oysa sonuçları bir o kadar vahim ve kalıcı.

İngiltere’de çiftlik arazilerinin üçte ikisinden fazlası otlak alanı. Bunun büyük bir bölümü ekin üretimine elverişli değil. Otlaklarda sığır ve koyun beslemek, bu arazilerden besin elde etmenin tek yolu. Bizler ot yiyemiyoruz ama amaç da o zaten. Şu an uçsuz bucaksız ekilebilir alanlar, hayvanları besleyecek mahsulleri yetiştirmek için kullanılıyor –olabilecek en sürdürülemez seçenek. Otlaklar karbon depolar, o toprağı sürmekse karbonu atmosfere salar.

Sığırlar ve koyunlar metan salımları yüzünden ağır eleştiri alıyorlar. Konunun uzmanı değilim ama kimsenin sözünü etmediğini fark ettiğim bir şey var ki o da otlakların tarım arazisine dönüştürülmesi halinde, çalı çitlerin giderek küçülüp kaybolduğu, bunun da ulu çit ağaçlarının kaybına yol açtığı gerçeği. Ağaçların ve çalı çitlerin doğayı korumadaki rolü biliniyor. Ancak onlar karbon depolamada da hayati rol oynuyor ki bu sayede metan salımını da en azından kısmen telafi edebiliyorlar.\*

\* Çevre Koruma Ajansı, İklim Değişikliği Araştırma Programı, (CCRP) 2007-2013 Rapor Seri No. 32.

Yüzde 100 otlı besi sistemlerinden, daha doğru bir tanımla, çayır besi sistemlerinden elde edilen yüksek sağlıklılık oranına sahip organik etleri yemeyi aktif biçimde tercih eden tüketiciler, bu sayede hayvanların yaşamı kadar kendi sağlıklarının da iyileştirilmesine katkıda bulunmuş oluyor. Bu tür etler genelde daha pahalıdır ama gerçek maliyetlerin tamamı hesaplansa daha ucuz oldukları görülür ve pastoral arazilerimiz de korunmuş olur.

Kardeşim Richard Sürdürebilir Gıda Vakfı'nda çalışıyor ve vakıf, gıdanın üretim şekli yüzünden haberimiz olmadan bedelini ödediğimiz pek çok gizli masraf konusunda farkındalık yaratmak için kampanya yürütüyor. Daha sürdürülebilir gıdaların üretimi ve ciddi hayvan refahı sistemleri ancak bu maliyetler toplum ve devletler tarafından anlaşılıp kabullenildiğinde yaygınlaşacak.

### *Dorothy ve kızı Küçük Dorothy*

Dişi sığırlar genel bir kural olarak yirmi dört aylık olmadan doğum yapmazlar. Küçük Dorothy ilk buzağısını doğduğunda daha on beş aylıktı ve hâlâ annesinden süt emiyordu.

Küçük Dorothy gebe olduğunu anlamamızdan çok önce kendini daha fazla beslemesi gerektiğine karar vermişti. Gün içinde olmadık yerlerde saman yerken gözümüze ilişiyordu. Küçük ve narin yapılı ineğimiz bir gece hem üstünde hem de altında saman olan bir römorkun altında sabahladı. Römork çiftliğin içinden geçen yola park



etmişti ve diğer hayvanların hepsi de otlaklara ve ahırlara çekilmişti.

Her ne kadar keyif çatması hoşumuza gitse de, Küçük Dorothy'nin orayı nasıl bulduğunu bir türlü anlayamadık ve birbirimizi kapılardan birini açık bırakmakla suçladık. O gün Küçük Dorothy'ye gönlünce saman verdik ve ertesi gece yatmadan önce kapıların hepsini tekrar tekrar kontrol ettik. Sabah kalktığımızda Küçük Dorothy yine römorkun altına kıvrılmış yatıyordu.

Bundan ancak iki hafta sonra onun kaçışını gözlerimle gördüm.

Dorothy ailesinin yaşadığı otlaktan yola açılan ana kapı, kenar direğinin üstüne geçirilen sicimden bir kancayla kapatılıyordu. Bize bu, gayet iyi bir kapatma yöntemi gibi gelmişti ve duruma göre kapının emniyetli biçimde açılıp kapanmasına olanak sağlıyordu.

Küçük Dorothy ise ya ipi nasıl geçirdiğimizi izlemişti ya da kendi kendine keşfetmişti. Burnunu kullanarak ipi sabırla direğin tepesine kadar yükseltip kancayı çıkarmış, kapıyı ittirerek açmıştı. Kapı her defasında arkasından kapandığı için de diğer hayvanlar peşinden gitmemiş, sahibeleri her şey bize normal görünmüştü.

Vazgeçilemeyecek kadar eğlenceli bir oyundu bu. Sonradan anlayacağımız gibi Küçük Dorothy'nin bazen annesini görmek için geri gelip sonra yine römorka döndüğü bile oluyordu.

Mayıs 2002'de Küçük Dorothy minicik, kara bir düveyi dünyaya getirdi. Doğum yapamayacak kadar küçük

olduğunu düşündüğümüz ve sezaryen gerekip gerekmediğini tarttığımız için günlerdir diken üstündeydik. Neyse ki her şey yolunda gitti ve Küçük Dorothy çok az bir yardımla buzağıladı.

Sonraki birkaç hafta hepimiz için aydınlatıcı oldu.

Büyük Dorothy doğumda kızının yanında bulunmuştu. Tıpkı Küçük Dorothy'nin bundan birkaç hafta önce annesinin Luke'u dünyaya getirişini izlediği gibi. Büyük Dorothy kızına bariz ve gözle görülür tavsiyeler veriyordu. Akla gelebilecek en harika anneanneydi.

İlk üç-dört günün ardından Küçük Dorothy'nin sütü, hızla büyüyen kızının iştahına yetişmedi. Biz de bu yüzden bolca sütü olan başka bir inekten aldığımız sütle takviye yaptık.

Çayırlarda ot boldu ve her iki Dorothy de gün boyu tırtıllar gibi karınlarını doyuruyordu ama yeni doğanı, ısıtılıp şişelere konmuş sütle besleyebilmek için eve getirmemiz şarttı. Minik buzağı düzeni kısa sürede kavradı. Ancak (insan standartlarına göre hâlâ ergen sayılabilecek) annesi tarlada arkadaşlarıyla otlamak varken eve kadar yürümeyi çok sıkıcı buluyordu.

Küçük Dorothy annesi olmadan gelmeyi tamamen reddediyordu. Dolayısıyla Büyük Dorothy'yle Luke da eve geliyordu. "Bebeği" annesiz eve getirmek hiç aklımıza gelmemişti ama kısa sürede anladık ki (henüz isim vermediğimiz) Çok Küçük Dorothy anneannesiyse eve dönmekten gayet memnundu. Bu sayede Küçük Dorothy eski hayat tarzına döndü ve yavrusunu sevse de, varlığını sık

sık unutup onu giderek artan süreler boyunca anneanneyle başbaşa bıraktı.

Çok Küçük Dorothy henüz üç haftalık bile olmadan yaşını aşan bir bilgeliğe sahip olduğunu gösterdi. Elinde cüzdanı ve listesiyle köşedeki bakkala gönderilen minik bir çocuk misali eve geliş nedenini biliyordu ve tek başına olmaktan en ufak mutsuzluk duymuyordu. Büyük ev inekleriyle uyumayı, yetişkinler gibi askıdan saman yemeyi ve sabahları kahvaltı için annesini bulmak üzere dışarı çıkmayı huy edinen Çok Küçük Dorothy, geceleri inek ahırının demirbaşı haline gelmişti.

Küçük Dorothy yavaş yavaş kızının sorumluluğunu daha çok üstlendi ve süt üretme becerisi arttıkça ana kız birlikte daha çok vakit geçirir oldular. Sonunda süt şişeleri, kibar ama net bir dille reddedildi.

Ertesi kış, 2002 Aralık'ında, sürünün tamamı her gün samanla beslenirken, bu üçlü kendi özel ahırlarında keyiflerine baktı. Onlara özellikle alçak girişli bir alan yarattık ve etrafını çitayla çevirdik. Sadece Dorothy'ler oraya nasıl girilip çıkıldığını biliyordu. Orası onların gizli mekânları oldu ve canları istediğinde rekabetsiz, huzurlu bir tecrit içinde birbirleriyle orada buluştular.



## İnekler hakkında bilmeniz gereken yirmi şey

1. İnekler birbirlerini sever... en azından bazıları.
2. İnekler birbirlerinin çocuklarına bakıcılık yapar.
3. İnekler kin tutar.
4. İnekler oyunlar icat eder.
5. İnekler gücenir.
6. İnekler insanlarla iletişim kurabilir.
7. İnekler sorunları çözebilir.
8. İnekler ömür boyu süren arkadaşlıklar kurar.
9. İneklerin yiyecek tercihleri vardır.
10. İneklerin sağı solu belli olmaz.
11. İnekler iyi birer eşlikçi olabilir.
12. İnekler sıkıcı olabilir.
13. İnekler akıllı olabilir.
14. İnekler müziğe bayılır.
15. İnekler nazik olabilir.
16. İnekler saldırgan olabilir.
17. İnekler güvenilir olabilir.
18. İnekler affedici olabilir.
19. İnekler inatçı olabilir.
20. İnekler bilge olabilir.



## Tavuklar hakkında bilmeniz gereken yirmi şey

1. Tavuklar mutluken öter ve müzik dinlemeyi sever.
2. Tavuklar civcivleri için yemleri küçük parçalara ayırır.
3. Tavuklar civcivlerine güven telkin etmek için düzenli olarak "gıdaklar".
4. Tavuklar gerinir, kanat çırpır, koşar, suda ayaklarıyla yüzer ve güneşlenir.
5. Tavuklar müşkülpesenttir ve tüylerini düzenli olarak yalar.
6. Tavuklar temizlenme sürecinin bir parçası olarak toprak banyosu yapar.
7. Tavuklar araştırmacıdır.
8. Tavuklar oyunbazdır ve hava nasıl olursa olsun kendilerini eylemenin bir yolunu bulurlar.
9. Tavuklar sosyaldır ve birbirinden farklı "konuşma" sesleri vardır.
10. Tavuklar korku ve şoktan ağır etkilenir.
11. Tavuklar iyilik ve özene olumlu tepki verir.
12. Tavuklar çeşitlilik içeren beslenme şeklini sever...
13. ... ve temiz, saf suyu...
14. ... ve (tercihen) olgun meyveyi...
15. ... ve -çiğ ya da pişmiş- eti...
16. ... ve bazı tavuklar yabani hardal sever...

17. ... ve hepsi tam ya da filizlenmiş buğday ve arpa sever.
18. Tavukların besininde iri taneler olması gerekir.
19. Tavuklar arkadaş edinir...
20. ... ve bazen de yeni gelenleri reddeder.

## Koyunlar hakkında bilmeniz gereken yirmi şey

1. Koyunlar çok munis ve olağanüstü merhametli olabilir.
2. Koyunlar son derece akıllı olabilir.
3. Koyunlar kalın kafalı olabilir.
4. Koyunlar tehlike sezerlerse daima tepe yukarı koşar.
5. Koyunlar genelde nazik ve saldırganlıktan uzaktır.
6. Çoğu koyunun sıcak tutmaya yarayan uzun, yünlü bir kuyruğu vardır.
7. Koyunlar sadece otla beslenerek yaşayabilir ama başka şeyleri de severler, örneğin...
8. ... ağaç yaprakları ve elma.
9. Koyunun kalın kürkü onu sıcaktan ve soğuktan korur.
10. Koyunlar çok soğuk havalara inek, domuz ve tavuklardan daha iyi dayanır.
11. Bazı koyunların konsantrasyonu yüksektir ve televizyon seyredebilir.
12. Bazı koyunlar çok dikkatsizdir ve kazalara neden olabilir.
13. Koyunlar içmek için akan suyu durgun suya tercih eder gibidir.
14. Koyunların iyi bir hafızası vardır.

15. Koyunlar küçükken neredeyse durmadan oyun oynar...
16. ... ve yaşlanınca bazen yalancı dövüşler yapar.
17. Koyunların birkaç farklı "konuşma" şekli vardır.
18. Koyunlar açık havayı ve rüzgârı sever.
19. Koyunlar kibirli olabilir.
20. Koyunlar son derece sevecen olabilir... ve tabii gözlerinin üstüne düşen yünlerini çekmemeniz gerekir.

## Domuzlar hakkında bilmeniz gereken yirmi Şey

1. Domuzlar hayatı hafife alır, konforu sever ve çok uyur.
2. Domuzlar hizmet edilmesini sever.
3. Domuzlar yavrulamadan önce yuva yapmalarına izin verilmesini ister.
4. Domuzlar çamura bulanır...
5. ... ve o çamurun kuruyup kendilerini temizlemesini bekler.
6. Domuzlar kiŐisel hijyene büyük önem verir...
7. ... ve yaşam alanlarını daima temiz tutarlar...
8. ... ve tuvaletlerini dışarıda yapan tek evcil hayvanlardır.
9. Domuzlar her gün yataklarını “toplar”.
10. Anne domuzlar yavrularının yatağını toplar.
11. Domuzların içmek için temiz suya ve içinde yıkanmak için bolca suya ihtiyacı vardır.
12. Domuzların kuyrukları mutlu oldukları zaman kıvrılır...
13. ... mutlu değillerse düz olur.
14. Domuzlar cereyandan nefret eder.
15. Domuzlarda güneş yarığı olabilir.
16. Domuzlar çok güçlü dr.
17. Domuzlar genelde naziktir ve çok iyi birer dost olabilirler ama...

18. ... Domuzlar tehdit edilirlerse veya aç kalırlarsa çok tehlikeli olabilir.
19. Domuzlara çeşit içeren ve ilginç bir beslenme şekli gerekir.
20. Domuzlar fırsatları varsa daima en iyi ve en organik besinleri seçerler.

## Kite's Nest Çiftliği

Kite's Nest Çiftliği son kırk yıldır medyanın dikkatini çekiyor:

“Bunu okuyunca gülmeyin, mesele önemli, ama Young ailesi ineklerin birbirini sevdiği gibi basit bir gerçeği keşfetmiş aslında.”

Adam Nicolson, *Sunday Telegraph*, 1995

“Richard Young köklü deneyimleri, zekâsı ve insanlığıyla organik yöntemlerin işe yaradığını ortaya koydu. Her çiftlik Kite's Nest gibi olmalı. Oradaki hayvanların bolca alanı ve özgürlüğü var.”

Jane Grigson, *Observer* Dergisi, 1989

“Kite's Nest'teki en zengin kır çiçeği merası, gerçekten nadide ölçekteki bir İngiliz florasının kalıntısı... Çiftlikte hayvanların ağustosta, ancak çiçekler tohum verdikten sonra orada otlamasına izin veriyorlar.

İneklerin aile grupları halinde yaşamasına izin veriliyor ve isimleri de aile bağlarını yansıtıyor.”

Charles Clover'ın HRH Galler Prensi ile söyleşisi, *Higrove: A Portrait of an Estate*, 1997

“Beatles haklıymış. Tek ihtiyacımız sevgi. Rosamund sığırlarının her birinin ismini biliyor, aile ağacı bilmeceğini aklında tutuyor ve her birini, her şeyiyle seviyor. Hayvanlar hayatları boyunca olabildiğince az strese maruz kalıyor. Otlaktan otlağa gönüllerince geziyor, canlarının çektiği otları ve bitkileri seçiyor, şurada bir çitin altına sığıyor, orada gölgeliğe yatıyorlar. Rosamund otlakta duran hemen hemen bütün hayvanların yanlarına soku-lup... onlarla konuşuyor. Akli başında bir gözlemci olarak bazılarının da onunla konuşmanın eşğine geldiğini söyleyebilirim.

Rosamund yaşı küçük ineklerden birinin günlerce yüzünde ‘sanırım zor bir buzağılama yapacağım’ ifadesiyle evin etrafında dölänip sonra da aynen böyle yaptığım yeminle söylüyor.”

*Big Farm Weekly*, 1989

“Sakin mizaçlar, parlak kürkleri ve sıhhatin ışıltısı her şeyden öte Kite’s Nest’te uygulanan geleneksel idare sisteminin etkinliğini kanıtıyor.”

*Home Farm*, 1986

“Eti için yetiştirilen hayvanlar yetiştirme, beslenme ve barınma konusunda kendi tercihlerine bırakılmış ve bu konuda insan müdahalesine kıyasla çok daha iyi bir iş çıkarıyorlar. Kışın zorla kapalı alanda tutulmak yerine, istedikleri gibi girip çıkmalarına izin veriliyor... Besi



tamamen ot temelli. Çayırdaki beslenme çeşitliliği de hayvanların sağlığına katkı yapıyor.”

*What's New in Farming*, 1986

“Kite's Nest'teki hayvanların hepsinin bir ismi ve çok belirgin bir kişiliği var.”

*Guardian*, 1987

“İnek psikolojisi üstüne hiçbir alışma Rosamund'un anlattıklarına denk olamaz. Rosamund hayvan bilinci terimine resmen hayat kazandırdı. Bizlere ise minnettar olmak düştü.”

Joyce D'Silva, *Farm Animal Voice*

“Kite's Nest'te anahtar kelime memnuniyet. Stres her ne pahasına olursa olsun kaçınılması gereken bir şey ve insan doğanın içlerinde geri plana çekilmiş... Parlak derili inekler, yeni fırçalanmış gibi duran tertemiz kuyruklu koyunlar tepelerde gönüllerince geziniyor.”

*Evesham Journal*, 1986

“Akşamlık saman yemeği için ineklerle buzağılar karanlıktan çıkıp geldi, bazıları Range Rover'ın arkasından kendi kendine beslendi... Rosamund besleme işini yaparken ineklere isimleriyle hitap ederek, Kite's Nest'teki tüm hayvanlarla arasındaki uyumu gözler önüne serdi.”

*Gloucestershire Echo*, 1988

## Kaynakça

- Anderson, L., *Genetic Engineering, Food and Our Environment*, Green Books, 1999
- Balfour, Lady E. B., *The Living Soil*, Universe Books, 1943
- Carson, R., *Silent Spring*, Hamish Hamilton, 1963
- Cato, *On Agriculture*, Prospect Books, 1998
- Cicero, *On Old Age, On Friendship, On Divination*, Harvard University Press, 1923
- Engel, Cindy, *Wild Health*, Weidenfeld and Nicolson, 2002
- HRH The Prince of Wales and C. Clover, *Highgrove: Portrait of an Estate*, Chapmans, 1993
- Harvey, G., *The Killing of the Countryside*, Jonathan Cape, 1997
- Harvey, G., *The Forgiveness of Nature: The Story of Grass*, Jonathan Cape, 2001
- Lampkin, N., *Organic Farming*, Farming Press, 1990
- Mansfield, P., and J. Munro, *Chemical Children*, Century Hutchinson, 1987
- Schlosser, E., *Fast Food Nation*, Penguin Books, 2002
- Wynne-Tyson, J., *The Extended Circle*, Cardinal, 1990
- Young, Rosamund, "Britain's Largest Nature Reserve?", Soil Association 1991

[www.sustainablefoodtrust.org](http://www.sustainablefoodtrust.org)

[www.pastureforlife.org](http://www.pastureforlife.org)